

ఈనాటక మునందువచ్చు పాత్రములు.

—

పురుషులు.

దశరథుడు—కోసల దేశాధిపతి.

రాముడు—

లక్ష్మణుడు—

విశ్వమిత్రుడు—

వశిష్ఠుడు—

}

దశరథపుత్రులు.

}

మునులు

నారాయణుడు—విశ్వమిత్ర శిష్యుడు.

శతానందుడు—జనకుని పురోహితుడు.

శంకరుడు—వశిష్ఠ శిష్యుడు.

జనకుడు—మిథిలానగరాధినాథుడు.

శతానందుడు—జనకునిపురోహితుడు..

స్త్రీలు.

కౌసల్య—

సుమిత్ర—

కైక—

}

దశరథునిభార్యలు.

కావేరి—కౌసల్యదాసి.

రుచిర—కైకదాసి

తాటక—రాక్షసాంగన.

సీత—రామునిసతి.

మృదుల—సీత చెలిమికత్తె.

శ్రీ

క ల్యాణ రా ఘ వ ము.

ప్ర స్తా వ న.

నాం ది.

మ. నవనీలో పమకాయుఁడౌబుడుతఁడై ♦ న, నూర్బరి శౌర్యంబుతో
సవనంబున్నెఱవేర్చి, గాధిసుతుని ♦ స్సంతుష్టుఁగావించి, శం
భువుచాపంబవలీలఁద్రుంచి, సిరియశా ♦ భూవుత్త్రుఁగొన్నట్టి, రా
ఘవరాముండు, దయాబ్ధిమీకొనఁగుత ♦ న్గల్యాణముల్నిత్యమన్.

(నాంద్యంతమున సూత్రధారుఁడు తెఱవంకఁజూచి)

సూత్ర—నటీ ! ఇటొక సారిరమూత్ర

(ప్రవేశించిన నటఁజూచి)

ప్రేయసీ ! పానుగంటి లక్ష్మీనరసింహ రావుగారు పండ్రిండవ నాటక
మొకటి కొత్తగావ్రాసినారు. తత్పదర్శనకార్యమందు నీవునాకు
సహాయురాలవగుదువను నాశతో నిన్నిప్పుడు పిలిచితిని.

నటీ—అసహాయశూరులకు సాహాయ్యము నిమిత్తమాత్ర
మైనను నాయందలిదయచే, శౌరవముచేసన్నుదోడ్పడుమంటిరి. కాని
యానాటకమేదో సెలవిచ్చెదరా ?

సూత్ర—

గీ. ప్రధితరామాయణ గ్రంథ • బాలకాండ
మందలికథను దెల్పు క • ల్యారాఘ
పంబునానొప్పు నొకనాట • కంబు కంబు

కంఠ ! యిది, సర్వశుభదాయ • కంబుమనకు.

నటి—(నవ్వుచు) ఇచటవా? అచటవా?

సూత్ర—అట్లనెదవేమి?

నటి—ఇచటనేయయినయెడల, నెన్ని నాటక ప్రదర్శనములు
గావించినను గనుబొమలమీఁది వానివలెనొక్కరీతిగ నుంటిమికదా?

సూ—ధనవంతులము గాలేదనియా నన్నుఁ బరిహసించు
చున్నావు?

అ॥ ధనమెసుఖదమంచుఁ • దలఁతు పే,ధనులలో

నతిదరిగ్రాకంటె • నధికదుఃఖు

లై నవారుగలరు; • కానసుఖంబునొ

సంగఁదృష్టికిలను • సాటిలేదు.

న—ప్రశ్నోత్తరసందర్భము బాగుగనున్నది! అటులేమీ
“సర్వశుభదాయకము” తృప్తిగావలయునుగాని నాటక మెట్లుగను?

సూ—నీ కష్టమగుంటచిక్కులు పెట్టుకొంటెవునుమా!

గీ. దేవచేసర్వసుఖములు • మానవునకుఁ

జేసుచునొయ్యిఁతృప్తిఁదె • చ్చియిడునీప

విభిన్నాటక;నుందుచే • వివిధసౌఖ్య

దాయకంబిదియనవచ్చుఁ • దోయజాక్షి॥

న—సరే! తెలిసినది, లేనివియున్నట్లే తలఁచుకొనినంతసిం

చుటకదాత్మప్తి ! అట్టిభావనాజన్య మహానందప్రవాహంబున నోల
లాల్చునాటకముగాన “సర్వశుభప్రద” మంటిరికాబోలు.

సూ—ఓ ! గడుసుదానా ! నన్నెక్కడనుండి యెక్కడకీడ్చు
కొనిపోవుచుంటివి ! సావనగ్రంథసంభాషణము భావజానందములో
విరమింపజేసితివే ! నీవేనన్ను జయించితివి. పోనిముక్త ఈప్రపంచ
మందాడు వారి కోడనివా రెవరు?

గీ. కూరనా రాచవితతికి, ♦ ఘోరకదన

రవములకు, జంకనట్టివీ ♦ రపురుషుడును,

గలికికొవ్వొడిచూపుదూ ♦ పులకు, జిలుక

పలుకులకుఁజోలిదానుఁడై ♦ పడునుగాదె !

నటి—మీరుమాత్రమాడువారుకారా ? కల్లమీసములతోఁ
గట్టికత్తుతోనాడుపారాడువారికోడిడి. దానికేమిగాని, యీశ్వంగార
ప్రసంగమింతటితోఁగట్టిపెట్టి, కథానాయకుడును బతితపావనుండు
నగు శ్రీరామచంద్రమూర్తింగూర్చి యొకింతచెప్పు ; డదివిని నాటక
ప్రదర్శనమునకుఁ బోయెదను.

సూత్ర—ప్రియురాలా ! మంచిఞ్చోవకు వచ్చితివి. శ్రీరామ
మహిమ యడుగుటకుం జెప్పుటకుఁగూడఁ దగినది. కానిపూర్ణముగఁ
దృష్టికరముగ వర్ణింప నా కశక్యము.

గీ. అవనిరక్షింపదయతోడ ♦ నవతరించి

నట్టియాసచ్చిదానంద ♦ మైనతండ్రి,

రామచంద్రుడుమనయంత ♦ రంగములకు

లొంగని యమేయుఁడెట్లు ప ♦ ల్కులకులొంగు !

గీ. కానిపూర్వపుణ్య ♦ కరత్ర ఫలంబున
 ననుభవింపఁ గలిగి ♦ రామహాతుక్తు
 పై నిగల్గు భక్తి ♦ వలన జనించిన
 యమృతమంజనా ను ♦ తాదు; లింతి !

మితీయు, సాబహిఃప్రాణమా ! ఒక రహస్యముఁజెప్పెద వినుము.

సీ. జనకాది బంధు నా ♦ శనవిపనక్రగుల్లై
 దిక్కులేకేడ్చెను ♦ దీనులకునుఁ
 బట్టినదెల్లను ♦ భస్మమైపోయెడు
 భగ్నసంకల్ప ని ♦ రాభిగ్యులకును,
 వచియింపరాని దు ♦ ప్పాతకంబులుసల్పి
 కుశ్చికుశ్చి తపించు ♦ కుజనులకును
 జదివినకొలఁదిని ♦ సందేహచితులై
 యూఁగులాడువిపశ్చి ♦ దుద్భములకు.

ఆవె, నట్టియిట్టివారి ♦ కననేల? నానా, భ
 వార్తులై నవారి, ♦ కమృతసౌఖ్య
 కాములెల్లరకును ♦ గనకాంగి ! గట్టిగా
 నమ్ము ! దిక్కురామ ♦ నామమొకటై ॥

న—బౌను, నాథా ! ఈయనరామాయణ నాటకములాడు
 చోనాకుఁ గాయకప్రములుగూడ నగపడుటలేదు.

సూత్ర—ప్రియురాలా ! అదియొకవింతగాదు.

గీ. మనసునకు దేహంబునకు స ♦ బంధమున్న
 యంతదాఁక నెతను బాధ ♦ లంటు సరుల;
 భక్తిభరితాత్మ తనువును ♦ బాసియెపుడు
 వేటగునో, తనుబాధలు ♦ స్వీడునపుడె.

నటి—అహా! పాణేశా? ఈరామాయణనాటకము లుభయ
తారకములుగదా!

సూత్ర—నిన్నును నన్నేకాదు. లేఖకపాఠకద్రష్ట ప్రదర్శ
కాదులనందఱు దరింపజేయ సమర్థములు.

నటి—నిజముగా నేనెంతో ధన్యురాలను.

గీ. దశరథక్షౌత్రేంద్రుండు ♦ తనసతులకుఁ

దెచ్చిపాయస మర్మిలీ ♦ నిచ్చినట్లు

నాకుఁ గరుణించి యిడితిరి ♦ నాథ! యిపుడు

పరమపావనమా రామ ♦ భక్తిసుధను.

(ఇద్దఱు నిష్క్రమింతురు.)

శ్రీ

కల్యాణ రాఘవము.

ప్రథమాంకము.

(ప్రవేశము— దశరథుడు, కౌసల్య, సుమిత్ర, కైక.)

దశ—సతలారా! ఋశ్యశృంగునార్తి వ్రజ్యమునఁజేసిన బిన్నము
దైవ కటూపమునఁబూర్తియైనది. ఇదిగో పాయనము. యజ్ఞదేవ
దత్తి ప్రసాదము. దీనిని మీరు భుజియించి గర్భముల ధరింపుడు.

కౌ—మేమందఱుమా మడుగుబట్టలధరించి శుచిగ నున్నా
రము. తామే మాకొసఁగుడు. భుజింతుము.

దశ—కౌసల్యా! ఈపాయనమున నీకెంత కావలయును?

కైక—ఏమైన మధురపదార్థ మితరులకుఁ బంచియిచ్చుచో
ముందుగాఁ జిన్నవారిముచ్చటఁ దీటుట మంచిపని కావున నాథా!
మీరు మాయుక్కుగారి నొసర్చినప్రశ్నమును నన్నేయొసర్చినయెడల
సంతకంపె బాగుగ నుండు నేమో?

దశ—కైకా! కేవల రుచిప్రభావమై కడుపు నిండించుకొను
టకుమాత్రమే పనికివచ్చు నైహిక పదార్థమునుబంచిపెట్టునపుడు
నీవనిస్సలు చేయవచ్చు నేమోకాని దైవప్రసాదితమగునీపవిత్రవస్తువున
గూర్చి నీవు చెప్పినయేర్పాటు పనికిరాదేమో!

కై — దైవ ప్రసాదమునకందఱునమానార్హు లేకదా! అట్టితోడ బెద్దచిన్ని భేదమేల చేయవలయును? కావున ముగ్గుఱకు సమానముగాఁ బంచిపెట్టుము.

సు — చెల్లెలా! వారి యిష్టానుసారము వారే యాచరింతురు. నీబోధనమేల?

కై — నేను నీకేమియు బోధింపలేదు. నీవు నన్ను మందలింపవలసినపనిలేదు.

కౌ — (అపవారించి సుమిత్రతో) చెల్లెలా! నీవూరకుండుము. మనకు భర్తతోఁగాని చెల్లెలితోఁగాని వాదమెందులకు? ఏదైవ? టాతుమునఁ బాయసపాత్రము నాభునకులభించినదో యాదైవకటా. తుముచేతనే యదిమనముగ్గురకు దైవమువిధించిన యేర్పాటు ననుసరించియే సిద్ధించును.

సు — (అపవారించి, కౌసల్యతో) అందరకంటె భర్తకధికాను రాగాస్పదము ననికాఁబోలు నీతివాక్యబోధనమారంభించినది.

కౌ — (అపవారించి సుమిత్రతో) భర్తయందుఁగల చనవున నామె యేమియునఁ బల్కినచో మన మన్యథా యెంచఁదగదు.

కై — నాథా! ఊరకుంటిరేల? ముగ్గుఱకు మూఁడుసమభాగములుచేసి యిచ్చుటయే న్యాయముకాదని తోచినదాయేమి?

దశ — కైకా! అట్లు తోచినఁ దప్పగాదని తోచుచున్నది.

కైక — అటులైన నాకందరకంటె దక్కువనిచ్చెదవా?

సు — చెల్లెలా! ఈపాయసముతో నాకలిదీర్చుకొనఁదలఁచితిమా? ఇది దైనదత్తమగు పదార్థము. కొంచెము భుజించినసేమి? విశేషముగ భుజించినసేమి? గింజెడు సాలగ్రామతీర్థముఁ ద్రాగినఫల మొకయుద్ధరిణెఁడుతీర్థము ద్రాగిన ఫలముకంటె నెక్కుఁడగునా?

కౌ—(అపవారించి) చెల్లలా! అడుగనిదే నీవేలమాటలాడె
దవు?

కై—అమ్మ! మీరిద్దఱు జ్యేష్ఠదేవులు. మీకు పెద్దనంతులు
వచ్చునుగదానును ధైర్యముతో నెన్నిశ్రీరంగగీతులయినఁ జెప్పఁ
గలరు. నేను గీనీయసురాలను. కనిష్ఠురాలను. అధమరాలను. సీమ
రాలను. పాపాత్మురాలను. మీరిద్దఱు గారగింపఁగా నేదయిన నొక్క
యచ్చిష్టబిందువుమిగిలిన నది మీయిద్దఱు సాదమనియెంచి కన్నల
కద్దుకొని తిలవలసినదానను.

దశ—కై కేము! ఎందులకీకోపము? చూడు. (చేయి పట్టు
కొని) నేనుఁ జెప్పినమాటవినుము.

కైక—ఒక్కనీవు చెప్పినమాటల వినుతోడనే నాబ్రదుకు
తెల్లవారునా? ఈయక్కగాను చెప్పినమాటవినవలయును. ఆయక్క
గాను చెప్పినమాట వినవలయును. కనిష్ఠురాలనై నీయింటఁ బ్రవేశిం
చిన దోషమునకు నాకేచిన్నతనముతప్పును? అనురాగములలోఁజిన్న
తనము. ఆదరణములలోఁ జిన్నతనము. ముచ్చటలలోఁ జిన్నతనము.
ముడుపులలోఁ జిన్నతనము. మాటలలోఁ జిన్నతనము. మర్యాద
లలోఁ జిన్నతనము. బ్రదుకఁతలోఁగూడఁ జిన్నతనము. పరమలోఁ
గూడఁ జిన్నతనము.

సుమి—(తనలో) కానిచు అచు అచూపులలోఁ బెద్దతనము. నూడు
మాటలలోఁ బెద్దతనము. బుడిబుడియేడుపులలోఁ పెద్దతనము. బూక
రింపులలోఁ పెద్దతనము. గయ్యాళితనములలోఁ పెద్దతనము. గడుసు
దనములలోఁ పెద్దతనము. కాదుమాటలలోఁ పెద్దతనము. కాటులాట
లలోఁ పెద్దతనము.

దశ—(అపవారించి) కౌసల్యా! నీకెంతవంతు కావలయునని
యడిగితిని. చెప్పవెతివేమి?

కౌ — (అవవారించి) హూహలైలు కైకేయి కోరినంతవంతు నామెకిచ్చి మిగులుదానిలో మీను దోచినదానాకుఁ గట్టాక్షింపుఁడు.

కై — అక్కా! నాకు వంతు నీయవలదని భర్తతో రహస్యముగఁ జెప్పచున్నవా?

కౌ — చెల్లెలా! నీకే పెద్దభాగము నీయవలసినదని చెప్పచున్నాను.

కై — నాకంత యాన లేదమ్మా! నాకట్టిసేరాన లేదమ్మా! నాకట్టిదురాశ లేదమ్మా! పెద్దవాడైన మీకే పెద్ద పెద్దయాశలుండుగాని —

ను — చెల్లెలా! ఎందుకుమమ్మరిందించుచు? భాగములు గూర్చి భర్త గారితో మేమేమైనఁ బ్రస్తావించితిరా? పెద్దదానిని గిన్న వంతులని సమభాగములని లేనిపోని రాద్ధాంత పూర్వములన్న నీవేచేయుచున్నావుకదా! మేమేమైన మాటలాడితిరా?

కై — అబ్బో! మీరు నంగనాచులు. నాలి మున్నులు. చలిచీమలు. సన్నసన్న సొన్నయినొక్కలజాణలు. సన్న భగవంతుఁడు పెద్దవాఁడు, పెద్దకడుపు, పెద్దయాశతో న్మట్టిగచినాఁడు. పొంగిములోని పరమాన్నమునంతయు నేనే భక్షింపవలయుననిపించుచున్న ననుకొంటరేమో! నాకేమియునక్కఱలేదు. మూర్ఖురే భజింపుఁడు. మీరిద్దరే పుత్తులఁగనుఁడు నాథా! నేను బోవుచును.

(పోబోవును.)

దశ — (ఉద్వేగముచు) అబ్బ! కైకేయా! ఆగుము. ఎప్పుడును కోపమేనా?

నును — (తనలో) బెదిరింపులేగాని యెక్కడకుఁబోవును?

కౌ — (కైకనుబట్టికొని) చెల్లెలా! పోకుము. పైపనిసాదిత

జడ్యాభిమాను నిరాకరింతుడోషము. అమ్మా! నీగుప్తమువచ్చినంత
భాగమును నీవు తీసికొనుము. వినివినదే మేము భక్షింతుము.

కై — నన్నా! అమ్మా! అంతయు మీరేతీసికొనుడు.
నాకేమియుఁ క్కలులేదు. మీకుఁగలుగు పుత్తులు నాపుత్తులు కాక
పోవుదురా?

సుమ — చెల్లెలా! నీకుఁగలుగు పుత్తులు మాకుమాత్రము
పుత్తులు కాకపోవురా? నీకంతతో మొదలకు? నీవుక్కడే వే భరిం
పుము.

దశ — (చేయివట్టకొని) కై కా! పుత్తభిక్షకై నేనుదేవునొక
బ్రాహ్మణునితో పాటుసముదాని పుత్తులిగవలసినదని నిన్నంతకంటె
నెక్కువగఁ బ్రార్థించవలయునా?

సుమ — (అలా) నాథా మీకేలాగుననుచున్నాడు. విశేష మేమన
మేముగూడఁ బ్రార్థించవలసివచ్చినది.

కైక — నాథా! పొడిపొడిమాటలచే నంతోషపెట్టఁ బ్రయ
త్నింపకుము. నేకాంత బేలమనను గలదాననయినను నీవియగ్నపై
ప్రార్థనములు. లోనితూర్ణిధానములు, పై కిచకిచలు, లోని భుమ
ధుమలు, పై మనుకారములు లోని పెటకారములు, పైలోడు, లోని
సూడు, తెలియలేనంతమందబుద్ధినిగాను. పాయసమిచ్చుటలోనికుఁబక్ష
పాతమొదలుందినది.

దశ — పక్షపాతముగగాక సరిగఁబంచియిచ్చెదను.

కైక — సెబాస్. సరిగనిచ్చెదవుకాదా? ఇముడ్ర. వలదనిన
వారెవరు?

దశ — “సరిగ” ననఁగ నియమిస్తాయేమి?

కైక—ఇదిగో ఏ పెద్దల కథికభాగములనిచ్చి యధికల జేసి
సన్నన్నివిధములఁ జిన్న సేయఁ దలఁచితివో యట్టి మాయక్కల నె
యడుగుము.

దశ—ఏమి? సురుత్రా! నీయభిప్రాయమేమి?

సుమి—నేను బెద్దనుగాను; చిన్ననుగాను. సజిమిదానను. సన్న
డుగ నేల?

దశ—సతులారా! మూలోమిరు నిష్కారణముగ నైరమొద
వలదు. నేను సరిగఁ బంచియిచ్చెదను.

కైక—“సరిగ” ననఁగ సమభాగములుగ సనిమియభిప్రాయ
మగు నెడలఁ గానిండు.

దశ—సరిగ ననఁగ న్యాయముగ.

కైక—న్యాయమనఁగ నేమి? మీబుద్ధికి న్యాయమా? మా
అక్కలబుద్ధికి న్యాయమా? నాబుద్ధికి న్యాయమా? దైవబుద్ధికి
న్యాయమా? ఎవరుచెప్పినన్యాయము? ఏకిన్యాయము? పాయస
ప్రదాతయగు యజ్ఞదేవుఁడీ పదార్థమును మామగ్గుర కొసఁగుమని
నాఁడా? లేదా?

దశ—అట్లే సెలవిచ్చినాఁడు.

కైక—అంతేకాని బుద్ధిచేతనాలోచించి న్యాయమనితోచిన
కొత్తన్యాయము ననుసరించి కొందఱను సంకోపపెట్టి కొందఱు
నేడ్పించి యిచ్చుని యిన్నిమాటలు చెప్పినాఁడా? ఏమి? మాటలాడ
లేమి?

దశ—అట్లు సెలవీయలేదు.

కైక—లేనియెడల నింత సందేహమేల? ఈయోజనములేల?
ఈతొట్ట్రాసలేల? నానోరు బాటవేయనేల?? మీరన్నన్యాయము

యముకాదు. పెద్దభార్యకొక్కనాయము.
 డిమిభార్య కొక్కనాయము. చిన్నభార్య కొక్కనాయము.
 వప్రసాదమున కందఱునమానార్హులను లోకనాయము ననుస
 ంచి పంచిపెట్టుము.

దశ—కైకా! (బ్రాహ్మణుల కనేకపర్యాయములు నీవుదాన
 క్షిణాదుల నిప్పించితివికదా! పెద్దలకు చిన్నల కొకరీతినే యిప్పిం
 చితివా?

కైక—బ్రాహ్మణులకట్టిచ్చినదినాసొమ్ము. నాసొమ్మును నా
 యిష్టానుసారముగఁ బంచియిచ్చెదను. నాయనుగ్రహము ననుసరించి
 యిచ్చెదను. నీభండారములోని సర్వధనమును మాయక్కలకిచ్చిన
 కను నేను నోరెత్తుకునా? నీవు నన్నునిరాకరించి మాయక్కల
 గోడనే కాలక్షేపముచేసిననయిన నేను దైవమునుదూఱుచు నీపాద
 మలయొద్దఁబడి యుండుదాననేకాని యిది నేమియని పలుకవలసిన
 కాననా?

సురు—(తనలో) అశ్భా! ఏమిశాంతచిత్తత! ఏమిసహనశక్తి!
 యిటులేనాధుఁడు చేసి యెడలయీసాకేతపురినిసమూలముగానమగ్ర
 మునగలుపకమానుచువా? కైకమ్మతల్లీ! నాధుఁడునీయెడల సత్యము.
 రాగుఁడై మాయెడల నొకరీతిగనున్నను మాకు నాధునికిఁ గూడఁ
 కీవాల్లుతప్పలేదయ్యెను.

కైక—నీయనుగ్రహమును గనఁబఱచుటకు నీయిష్టమునుఁ
 జూపుటకు నీనాయమును జరుపుటకు సంభావనకవచ్చిన ముష్టిబాప
 య్యలకువలె మేము నీబంగారమపేక్షింపలేదే? నీమణులఁగోరలేదే?
 నావస్తువేదియును దేవురింపలేదే?

దశ—ఈపరమాన్నము. నావస్తువుకాదా?

కైక — ఎట్లు?

దశ — (నవ్వుచు) యజ్ఞపురుషుఁడు నాకొసఁగుటచేనాది.

కై — మిమ్ముదినుమని మీకిచ్చెనా?

దశ — (నవ్వుచు) నీవునన్నిట్లు వేపుకొని తినుటకు నాకిచ్చి నాఁడు. తెలిసినదా?

సుమి — (తనలో) మాత్రోపాటు.

కైక — నా నామంతకరక్రమము! నాదిమీదియనుభోగమునుఁ జేయుచుంటివి. నీయంతకరక్రమము! నీసహధర్మచారిణులమే! పుష్టి భిక్షుగోరి మీత్రోపాటు యజ్ఞము మేముగూడ జేయలేదా? మీవలెనే యజ్ఞదీక్ష మేముగూడ నెఱపలేదా? మీవలెనే మేముగూడ యజ్ఞదేవుఁ బ్రార్థింపలేదా? అట్టియజ్ఞఫలముగ నీవంత్రినస్తువు నీకొక్కని కేయఁ బడినదా? అందుచేసిదా? అటుకాదు. అదిమాకొఱకు నీచేతికేయఁ బడుటచే నీకీకూడనయినది. కాని నీకేయఁబడుటచే నీదయి నీవుమా కిచ్చుటలేదు. మాకిచ్చినది యజ్ఞపురుషుఁడే, నీకున్న జ్యేష్ఠా మధ్యమా కనిష్ఠా భేదమాయనకు —

దశ — సరే. ఆయనకు లేదు. మీకట్టి భేదమున్నదందువా? లేదందువా?

కైక — మీప్రశ్నమునాకు బాగుఁ జెలియలేదు.

దశ — సుమిత్రా! నాయభిప్రాయమునునెఱవ్వెల్లాలిఁ జెప్పుము.

సుమి — చెల్లలా! నీవందఱకొఱకు జిన్నదానననియు నీకింక నేను బద్ధదానననియు నీమొసర్చిజ్యేష్ఠురాలనియు భేదము మనలో నున్నదాలేదా యని యడుగుచున్నారు.

కైక — అట్లు వ్యత్యాసములేకేము?

దశ—కావున నేనొక్క-సంగతినిచెప్పెదను. విను ఒక వాఁడు గడియ నేపు మీగు సవతులమనుమాట మఱచిపోండు. మీరొక్క-తల్లి బిడ్డలనియెంచుకొనుఁడు. అన్యోన్య ప్రేమాధిక్యముకలవారని యనుకొనుఁడు. కైకా! ఈవాయసపాత్రము నీచేతికిచ్చెదను. నీవేపాచి యిచ్చుటకు నేనంగీకరించెదను. ఎట్లు పంచెయిచ్చెదవో చెప్పుము?

కైక—మేము ముగ్గురము సమముగఁబంచుకొందుము.

దశ—అట్లుచేయునెడల నీయక్కలయందేమి యాధిక్యమును గనఁబఱచినదానవగుదువు. అదితప్పు. కౌసల్యా! నీవు పంచునెడల నెట్లు చేసెదవు?

కౌ—అందఱకంటెఁ జిన్న చెల్లెలగు కైకకుఁ బెద్దభాగమిచ్చి సుమిత్రకునంతకంటెఁ దక్కువనిచ్చి యంతకంటెఁ దక్కు-పభాగము నేను దీసికొనెదను.

దశ—సుమిత్రా! నీవు పంచునెడల నెటుచేసెదవు?

సుమి—(సవ్వచు) నా కేమియునుంచుకొనకుండ నీయిద్దఱకు జెఱియొక సగమిచ్చెదను.

దశ—నీకో!

సుమి—పిదప వారిభాగములలోఁ జెఱియొక సగమును బుచ్చుకొందును. (సవ్వను.)

దశ—ఎంతగడుసుదానవు! సతులారా! ఇదివఱకే వృధగ నాలస్యమయినది. ఇక నీపదార్థమును శీఘ్రముగ మీరనుభవింప వలయును. పెద్దభాగముఁ దీనినదానికిఁ బెద్దకొడుకునుఁ జిన్నభాగమును దీనినదానికిఁ జిన్నకొడుకును బుట్టునా? కౌసల్య చిన్నభాగము దీనినను నామెకుఁబుట్టుకొడుకు పెద్దకొడుకై కైకా! నీవు పెద్దభాగమును దీనినను నీకుఁబుట్టుకొడుకు చిన్నవాఁడే. అందుచేనీవు పెద్ద

భాగము పేక్షింపడగ దూరపేక్షించినలాభమును లేదు. కౌసల్యవయస్సుచే
యోగ్యుని చేసినాడె బెద్దది. చిరకాలము కాపురముచేసినది. పుత్తులు
లేరని మీయిరువురకంటె నెక్కువకాలము తపించినది. మీయక్క
యగుటచే మీకుఁ బూజ్యురాలు. అందుపై మీయందు నిగ్రహ
రానురాగముగలది. ఎన్నడునుస్వలాభమును కోరుకొనియుండ లేదు.
అట్టియీ కౌసల్యదేవిని నేను మీరుతప్పుక శౌరవింపదగినది. మసల
లోకము మెత్తురు. మనతరువాతివారు మనలఁగొనియూడుదురు. కైకా!
మనసులో నెమియుంచుకొనకుమా. పవిత్రమైన ముహూర్తము దాటి
పోవుచున్నది. అట్లు తలవంచుకొనుటకాదు. నీచేయి నిటుదెముక్తి
కౌసల్యచేయి పట్టుకొనుమా.

కైక — (అట్లుచేయును.)

కౌ — చెల్లలా! నేను. వయస్సుచే బెద్దదాననయిసను నీవే
నాకంటె బెద్దదానవుగ భావించినిన్ను శౌరవించుచున్నవంగతి నీ
వెలుగుదువుకదా! అట్టిచో ననవసరమగు నీగాధయేల? నీయిష్ట
మెట్లో యట్లే కానిమా.

కై — నేను దొందరపడి యేనుయిననిన్ననినయెడల క్షమిం
పుము. (కౌసల్యను గొణిలించుకొనును.) అక్కా! సుమిత్రా! నిన్నుఁ
గూడ నిట్లే కోరుచున్నాను.

దశ — సెబాస్! కైకా! నీకు కోపమెంత శీఘ్రముగఁగల్గునో
ప్రసన్నతకూడ నంత శీఘ్రముగ నేకలుగును. వెట్టికోపమెటులో వెట్టి
దయయునటులే. ఈపాయసకలశము నీచేతిలోనుంచుకొనుము. ఇదిగో
పంచుచుంటిని. కౌసల్య! నీకు దీనియం దర్థభాగము.

కౌ — మహాప్రసాదము.

దశ — మిగిలిన యర్థభాగము రెండుభాగములు చేయుచున్నాను.

(చేసి) ఇదిగో " ఒకభాగము నుమిత్రా ! నీది. (నువ్విక్రియను.)

నుమి—మహాప్రసాదము.

దశ—మిగిలిన భాగమును నీవు దీసికొందువా?

కైక—నువ్వుతనాకంటె బద్ధదయింతుల కామెకు వాకంటె కొంత యధికభాగము రావలదా ?

దశ—అశులగావున నేమిపేయమంటివి ?

కైక—నావంతు రెండు భాగములుచేసి యొక భాగము నుమిత్రాకిముక్త.

దశ—సేబాస్ !! కైకా !! నువ్వుతా ! నీవనినట్లు నీకు రెండు వంతులు వచ్చినవి తీసికొ. నీకిద్దరుకొడుకులు గలుగుదురేమో ?

నుమి—(తనలో) ఇద్దరు పుత్రులయినవరే !! అనేక శిరస్సులుగలవాడయినవరే. కొడుకు పుట్టినరాజులు.

కైక—నేనీ యాస్త్వముభాగమును దీసికొందును.

దశ—కైకా !! నీవు సంతృప్తిచొందితివా ?

కై—అ.

దశ—ఉత్తర క్షణమునూడి మనకు మాచ్చటలపై మాచ్చటలు వేడుకలపై వేడుకలు. పండుగలపై బండుగలు. ఇక్కడకు మానసు శాంతి పడినది. సతులారా !! మీరింక భుజింపరేమి ?

కొ—ఇక్కడనేల ? భోజనశాలలోనికొబ్బాయి యక్కడ కలిసి భుజింతుమా..

దశ—సరే. పోదమా రెండు.

(నిష్క్రమింతురు.)

శ్రీ

కల్యాణరాఘవము.

ద్వితీయాంకము.

(ప్రదేశము—వీధి. ప్రవేశము—కావేరి, రుచిర.)

కావే—రుచిరా! వేగరా! అట్లు లడుగులో నడుగు పెట్టెద
వేల?

రుచి—మాయమ్మ కైకమ్మకుఁ గడుపుచేత మందగఱుచు
వచ్చియుండ నాకుఁ గాల్చిపెరుగుచుచే నచ్చియున్నది.

కావే—ఇట్టిప్పిల్లినేల తిరుగుచున్నావు?

రుచి—కురుపుకంటె దొరసాని యెక్కువ నుపుచున్నదమ్మా.

కావే—మాకొనల్యకుఁ గడుపురా లేదా? సుమిత్రకుఁ గడుపు
రా లేదా? కైకమ్మ వీటివ్దటకంటె నెక్కువనుకుమారియా? తానంత
“అస్సు ఉప్పు”ఁ బడుచున్నదంటేమి?

రుచి—కావేరమ్మా! చెప్పిననమ్మవేమోకాని చూడు! ఎవరి
తోడ నయినఁ దిరుగ ననఁగోకునుమా! నాతోజేసరి. ఇదిగో! ఆ
పాయసముఁ దిన్నమరునాఁటియుదయమారంభము. ఒక్కటేవేవిళ్ళు!
విధి, విరామములేదు. ఇటుగుటక. అటు “ఒక్క” వెలుతురుకంటఁ
బడుటకు పీలులేదుగదా! ఎవ్వరినిజూచిన నసహ్యతగదా! ఇదిగో

మొగడనఁగ నాలాగునఁ బాకులాడెడిదిగదా ! ఇప్పుడతఁడనఁగ ఎట్టి గొంగళిపురుగు. రోకఁలిబండ. ఆనుహ రాజు—పాపము. ఆతనిఁ జూచిన జాలియగును —తన్నభార్యదగ్గరకు రానిచ్చుచుచేయుమని సన్ను బతిమాలునున్నాఁడు.

కావే—ఇదేమిచోద్యమమా! నెలలునిండిసతరువాతఁగూడ వేవిశ్శేమిటి? మామేనత్త కేడు నెలలుండుసరికే యూరునాడుకూడఁ గూూకెన్నిపోయినది. ఇది మఱియుఁ జిత్రిముగనున్నది. ఏమి కౌసల్యమృగారమా! ఇదిసఱకాలాగునఁ దుబుకుమసలేదుగదా! కాని నీవిప్పుడెక్కడకు వెళ్ళుచున్నావు?

రుది—సెనగపులుసుకంటెఁ బుల్లనిదేదయినఁ బోయి తెనాత్రి న్నది. ఎవరినిందుగుగూర్చి యడిగినవారే సవ్వచున్నారు. చూడు! మనలోనునమాట. నన్నుఁ జేరఁచీసిన యయ్యవార లేమనెనోవిందువా? కైకముకంటె గయ్యాళిలభించినప్పు డదికూడ దొరకుననినాఁడు.

కావే—ఇనకంటె సరసుడుండినయెడల సనికూడఁజెప్పినాఁడా? ఆతనిమాటలెనతె యెఱుఁగదు? కాని సెనగపులుసుకంటె పుల్లని వస్తువేదో నేనుఁజెప్పెదను, ఁదు. నోటిచివర నాడుచున్నది. ఏదో ఘృతమమా! స్త్రీలకొఱకు ముఖ్యముగఁజేయఁబడినదట! మిగుల రుచిండునట! ఆనడుమ నూరిలో నమ్మలక్కలందఱు చెప్పకొనినారమ్మా! ఏదోఘృతము. ఁ—ఁండు! పుల్లకవిఘృతము.

రుది—అబ్బే! అది ఘృతముకాదు. వేవిశ్శచేత మాదొర సాని రుచిగ్రిహణశక్తి యెట్లున్నదోవిద్యావిహీనతచేత మానియ్యపు రాలి గుణగ్రిహణశక్తియట్లున్నది. అదిపుల్లకవికృతము. పుల్లకవిచేఁ జేయఁబడిన వైద్యగ్రిహణమో నల్లకాణ్డో. అది తెచ్చి మూడవరాణి గారి మూతికే గట్టెదనందువేమి?

కావే — చగువుకొన్నవాడు మీరెక్కడ గట్టుకొనిన? గట్టుకొందుకు; నాకెందులకమాత్ర! నేను బోయెదను.

రుచి — వదినా! కోపమా! ఎచ్చటకు బోదలచితివో చెప్పువా!

కావే — చెప్పటకు రహస్యమేమన్నది? మాయమృత వసిష్ఠ భగవానుని యాశ్రమమునకుఁబోయి వారచ్చటనున్నారేమో కనుగొనిరమృతని.

రుచి — ఎందులకో!

కావే — నాకుఁ దెలియలేదు.

రుచి — పురుషుడు శీఘ్రముగ రానై యున్నదని సందేహముచే గురువుగా రింటనున్నాఁకోలేదో కనుగొనుమన్నదేమో?

కావే — పురికికిఁగావలసినదిమంతురపానియా? మహర్షియా?

రుచి — అదేమిమాట! శిశుజన్మకాలనిర్ణయము మొదలగు వస్తువు గురువుగఁగుండవలదా? కానిమాయమృతగారవ్వు దేమిచేయుచున్నాడు?

కావే — నేటికీ వచ్చుచుండఁగనే మాచెల్లెలిని బిలిచి “రాజుగారి నిటకురమ్మని కోరితినిని చెప్పుము.” అని దానితోఁ జెప్పెను.

రుచి — సరి! ఇక నేను నేననినదే నిజము. ఈసరికే రాజుగా రామయోద్ధకు వచ్చియుండును. కావున నీవు వేగపొమ్మా. నేనును బోయియేదియో యొకప్పుల్లని వస్తువును దీసికొని పోయెదను.

((ఇద్దఱు నిష్క్రమింతురు.))

ఇది విష్ణుభక్తము.

ద్వితీయాంకము.

ప్రదేశము—కౌశల్యాంతఃపురము.

ప్రవేశము—దశరథుఁడు, కౌశల్య.

దశ—ఏల ?

కౌశ—వంగి మీపాదములను శిరమున నద్దకొనుటకు నాకు
మిగుల గృహముగనున్నది. అందుచే దయచేసి మీపాదములను నా
తొడలపైనుంచుఁడు. చేతులనెత్తి కన్నుల కద్దకొందును.

దశ—ప్రాణస్రియా ! నీవిహ్వలములు చేయకున్న నేమి ?

కౌశ—నాథా ! (గద్గదికతో) ఏమియు లేదు.

(కన్నుల నీరుంచుకొనును.)

దశ—ఆ! ఆ! అదేమి కౌశల్యా ! ఎందులకు ? (మొగము
నెత్తి కాఁగిలించుకొని) హా ! ప్రాణస్రియా !

గీ. చెప్పవా! చెప్పవా! నీకు ♦ గొప్పకనుల.

కొలుకులనువేసి కన్నీళ్లు ♦ లొలుక నేల ?

చెక్కు లెఱుపెక్కనేల ? ♦ సీత్యతులఁ బె

దవు లొడులనేల గుండెల ♦ దడయు నేల ?

కౌశ—(దైన్యముతో) నాథా ! నాకేమియుఁదోచుటలేదు.
లోపలనేమియో యావేదనముగనున్నది. గర్భమున నేదియోతలుక్కు
మని ప్రవేశించినట్లు నునది. కనులు చీకటులుగ్రమ్మినవి. అమితముగ

భయము వయచుచున్నది. నాథా! నేను సిగ్గువిడిచి చెప్పుచున్నాను. లోపలనేమో యట్టెయట్టె యంతయు న్యసింతుకీతిగ నెదుగుచున్నట్లున్నది నాప్రాణము లెట్లుగనునోహోచదు. నాగర్భముననున్న మీ తేజస్సు నెట్లుకాచుకొందురో! అందుచేమిహో నాలుగు మాటలు చెప్పి మీకు నాకడసారి నమస్కార మర్పించుకొనఁదలచి —

(పిచ్చును.)

దశ — గీ.సి నెచ్చిదానా! ఇదిగో! ఇటుచూడు.

కౌస — నామూలకండ్లు రాకుండు. విశేషముగ మాటలాడలేను. నేను గాపురమునకు వచ్చినదిమొదలు మీయెడల బహుభక్తివిశ్వాసములతో ననుచున్నందుగానిని. మిమ్ము నాభూలోకపై వమిగఁ బూరించుకొనుచుంటిని నానమ్మకము. పొరబాటువలన నేమైనఁ దప్పలొనరించి యుంకినయెడల దయార్థబుద్ధిగో క్షమింపఁగోరుచున్నాను. ఇదిగో నమస్కరించుచున్నాను.

దశ — చాలులే. ప్రాణప్రియా! చాలు. ఇటురా! నాతోడపైఁ గూర్చుండుము (భార్యనట్టుకూర్చుండఁబెట్టుకొని) నీపట్టులండదిగునా? భయమేల?

(తనలో)గీ. అత్తజుండు గల్గునేమో య ♦ టంచు నాన
వలనఁ బడని బాములులేవు ♦ పట్టనట్టి
కాళ్లులేవు మ్రొక్కిసియట్టి ♦ రాళ్లులేవు
మాననట్టి నదులులేవు ♦ మున్నుమరియు.

గీ. విసనిపుగ్యాధలులేవు ♦ కననితీర్థ
ములునులేవు, చేయనివ్రత ♦ ములును లేవు
బొసగునని దాసములులేవు ♦ పొక్కి-పొక్కి
యెల్లను పురులి యేడునని యే ♦ డుపులులేవు.

గీ. యజ్ఞదేవ ప్రసాద మా ♦ హత్యమునను.
జింతలకుగంటెనంచు నెం ♦ చితినిగాని
సతులు గర్భధారణకలా ♦ వతులు గాఁగ
నిప్పుడొకనూత్నచింత వే ♦ ధించునన్ను.

నీ. అంతంత మొగములై ♦ యంతంత తొమ్ములై
యంతంత యుదరంబు ♦ లైన వింత
యాకారములతోడ ♦ నేకు ముక్కలఁబోలె
పలుచపల్చుని వెల ♦ వెలలతోడ
నిదుర మబ్బులతోడ ♦ నిట్టూర్పుబుసతోడ
నీరుపట్టినకాళ్ళ ♦ బూరతోడ
మెలమెల్లనెదురీత ♦ యలపులసాలపుతో
గాజుకాయలవలెఁ ♦ గానఁబడుచు
గుత్తుకుత్తును నిల్లాండ్రీ ♦ గోడుచూడ
గుండెలు పటాలుమనుచుండు ♦ రెండుతలలు
నెప్పుడేర్పడు నెప్పుడు ♦ గుప్పుచప్పు
ననుబయటఁబడువారమో ♦ యనెడువగను.

గీ. ఏకసతీయున్నవానికే ♦ యంతబాధ
యనఁగ ముగురున్ననాబదు ♦ కడుగ నేల?
ఉవిదలెందరున్ననుసౌఖ్య ♦ మొకఁజెకాని
కుడుచు కష్టంబులెన్నియో ♦ నుడువనగునె?

గీ. ఇదియె తొలిచూలు నయను గ ♦ తించువెనుక
రాక రాక యబ్రముగాగఁ ♦ బ్రాప్తమయ్యె
నేమగునొయంచుఁ గౌశల్య ♦ యట్లువగచు
గోత ! యెఱుఁగదు ; సుకుమారి ♦ కోమలాంగి.

(ప్రకాశముగా) పాణిప్రియా! నీ కేమియు భయములేదు. దైవ కటాక్షమునఁ గులగుగులగు వసిష్ఠభగవానుల యాశీర్వాదమున నీవు సుపుత్తుని నేడో జేపా కాంతువు.

కా—జేపటివఱకు నేనీబాధ పడుచుండవలసినదా? ఆ! నా వలనఁగాదు.

దశ—(కౌసల్యను ముద్దిడుకొని)

గీ. వార్ధకము దరిసేకు నం • ప్రాప్తమైన
చూలుపుణ్యమాయని ముద్ద • రాలితనపు
నీకు ముద్దులఁ నూలుకంట, • నెఱిసాగనులు
మురిపములగాంచి తిరుగ ను • పొంగుచుంటి.

కా—ఇప్పుడు పరిహసించుచుంటిరా?

దశ—ప్రియురాలా! క్షమింపుము. ఇప్పుడు నేజేసిన పరి హాసమునకు నీకొడుకు చేయిఁబట్టుకొని యిట్టెయిట్టెమురదునన్నుఁ జిట్టింతువుగానిలే. చూడు. (కడుపుపైఁ జేయివైచి)

గీ. కడుపులోఁ జిన్నిబుడుతఁడు • దుడుకుదుడుకు
మనుచునీటిలో మత్స్యంబు • ననువుదోఁప
దళుకు తళుకని స్ఫురియించి • తుళకరించు
మేఘగర్భస్థమగు నెఱి • మెఱుపువలెను.

కౌసల్య!

గీ. ఎగుమొగంబగు గర్భంబుఁ • దిగఁబడియెను
డొక్కలెత్తునుబాసి లోఁ • తెక్కె గడుపు
బడిబడిగ బిగబట్టెను • ముదుగులివిగొ
క్కుంక వడిగ నే ప్రసవించు • వింక నేమి?

నీవు రేపటివఱకుండనక్కఱలేదు. ఈదినముననే శుభప్రసవమగు
దావుగాక ! నీదాసి యెవతెయ్యిన నక్కడనున్నదా ?

కౌ—అందఱను బంపివయిచితిని. ఏల ?

దశ—ఏలయందు వేల ? పిలిపింపవలసినవారిఁ బిలిపించి, వల
సిన నన్నాహుమంతయుఁ జేయింపనక్కఱలేదా ?

కౌ—తొందరపడకుఁడు. ఎవ్వరిని బిలిపింపవలదు. ఇంక నొంత
వేపు చూతము.

దశ—ఇంకఁ జూచునదేమి. (గట్టిగ) కావేరీ !

(నేపథ్యమున) బాబూ ! వచ్చుచున్నాను.

కౌన—దానితో నిందుకొఱకని చెప్పెదరామేమి ? వలదు.

దశ—దాసికయినఁ దెలియకుండ నెటులు ?

కౌ—ఇప్పటినుండియునా ? ఈదాసులు చెవినిఁబడిన ముక్క
నీటిపైఁబడిన నూనెచుక్క.

దశ—అటులయిన యిప్పుడేమిచేయుమంటివి ?

(నేపథ్యమున) అమ్మా ! లోనికిరావచ్చునా ?

కౌన—కావేరీ ! రావచ్చునుకాని నీవిచ్చటకువచ్చి చేయున
దేదియిలేదు. జపమగు నెడలఁ బూజ్యురాలగు నరుంధతీదేవిగారిట
తొక సారి దయసేయుదురేమో కనుఁగొనెదవా ?

దశ—(నిమ్మళముగ) జపము వదలియయిన శ్రీఘముగనని
చెప్పరాదా ?

(నేపథ్యమున) అమ్మా ! పోయి చెప్పెదను.

కౌ—సరే.

దశ—పసిష్టభగవానునకెప్పుడు వార్తనంపుదము.

కౌస—ఆమె పెద్దది. మిగులఁ దెలిసినది. వచ్చినతరువాతనన్ని
యేర్పాటులును నందడి లేకుండ నామెయే చేయును.

దశ—సంతోషమే. నీకింక భయమేమియు లేదుకద.

కౌస—లేకేమి! ఇప్పుడంత బాధ లేకుంట చేస్థిమితతగనున్నాను.
ఇదియంతయుఁ గడచి గట్టెక్కి తిరుగమితో సుఖింపఁగలనా?

(నేపథ్యమున) ఆ! ఆ!

దశ—ఆహా! వింటివా? ఎట్టి సదుపశ్చితియైనదో.

కౌ—కావేరీ! ఆ. ఆ. యనుచున్నావేమి?

(నేపథ్యమున) దేవిగారు మహారాజుగారియొద్ద నేయున్నారా?
యని రెండవరాణిగారి దాసిగంగచేసిన ప్రశ్నమునకు ఆ. ఆ. యను
చున్నాను.

కౌ—భగవతియగు నామితో మనవిఁజేసితివా?

(నేపథ్యమున) ఆ, వచ్చెదననినారు.

కౌ—తొందరిగ దయసేయుమని చెప్ప లేదుకద.

(నేపథ్యమున) ఉ. హు.

కౌ—సరే. పొమ్ము నాథా! నాచెల్లెలు సుమిత్ర సన్నుఁ
జూచుటకయి రాదలచి దాసిచేవార్తనంపియున్నదికాబోలు. నేను
సెలవు తీసికొనివెళ్ళనా?

దశ—నీవు వెళ్లుటయేల? ఆమెయొక్కడికురాఁగూడదా?

కౌ—సరి.సరి. చాలులెందు. నాథా! నేనొకరహస్యపుమాట
నడిగెదను. చెప్పెదరా?

దశ—తెలిసినయెడల.

కౌ—సుమిత్రగర్భము కైకమ్మ నాగర్భములవలెలేదేమి?

దశ — లేక ?

కౌ — మిగులఁ బెద్దదిగానుంటయ్యె కాక మాకృతిచేఁ గూడవంతగ నున్నది. ఈప్రక్కను బెరిగియున్నది. ఆప్రక్కను బెరిగియున్నది. బొంతయరఁటిపండువలె నడుమగొంచెమువెలితిగనున్నది. ఎందుచేత?

దశ — ఆమె కవలపిల్లలను గాంచుననితోచుచున్నది.

కౌస — అమృతయ్యో ! ఇద్దఱుపిల్లలే. నాకోడలు జలదరించుచున్నది. ఏనుండి నేనిడిగిన ప్రశ్నమునకుత్తరము చెప్పకపోయితిరి ?

దశ — డ్రాశ్రుతియే చెప్పినది.

గీ, నీదు నునుతోముత్ర తలగడ ♦ మీఁదఁదలయు
నాదు నెడపైసఁ గాళ్ళుంచి ♦ నీదు నుతుండు
పండి యెడ నెడఁగుయికు యం ♦ చుండఁ గలసి
యతని జోకొట్టుచును సుఖ ♦ మందగలము.

అంతకంటె మనకికఁ గావలసినదేమి ?

కౌ — అంతవారమగునెడల నికఁ గావలసినదేమి ? నాకుఁ గొంచెము కష్టముగనున్నది. నేనింకఁ బోవుదును. (పోఁబోవుచు)
వైకుంఠవాసా ! నాహృదయముననుండుము. గురు వసిష్ఠ భగవానుడా ! నమస్కారము.

(కన్నులనీరు పెట్టుకొని) ప్రాణనాథా ! నమ — స్కా —

దశ — ప్రాణకాంతా ! వలదు. నీవు నమస్కరింపఁడు.
నేనే నీకు నమస్కరింతును. (తనలో)

గీ. కష్టములకోర్చి మృతికిజం ♦ కక యపార
సర్వసృష్టి మహాతంత్ర ♦ సారసరణి
చిన్నతన బొజ్జని ముడుచు ♦ కొన్న గర్భ
వతియె ప్రత్యక్ష పరమ దై ♦ వంబుగాదై

శ్రీ) శేషశయన పరబ్రహ్మణేనమః (నమస్కరించును.)

కౌ—(మోమెత్తి తేరిపాటఁ జూచును.)

దశ—సతీ! అట్లు నిశ్చలముగఁ జూచెదవేల?

(తనలో)గీ. కసరినను దీండ్రసడినను ♦ కైకయాజ్ఞ
భీతిమన్నించి తనమాట ♦ వినకయుండి
నను జలువచూపు వలపుల ♦ సప్తపూలఁ
జెల్లు నీమె జ్వాలలవెడఁ ♦ జల్లు నేల?

(చేయిఁ బట్టుకొని) కాసల్యా! మాటలాడవేమి? ఇట్లు రోజెదవేల!

కౌ—(దశరథునిద్రోసివయిచి) ధనుస్సు! ఏదీధనుస్సు—
హా!హా!హా!

(చేయి విదల్చుకొని అట్టహాసముచేయును.)

దశ—హాహాహా! ఇదియేమి?

గీ. మోవికెలకుల దాటిపైఁ ♦ బోనిచిన్న
మొలకసవ్వల సను, కతి ♦ గొలుకులెడలి
పోని చూపులముగ్ధని ♦ వ్వలను గురిసి
యట్టహాసమునేయు, వీ ♦ రాగ్రణివలె,

గీ. అగుళుల యంగరములె బ ♦ ర్వంచునొలుచు
నబల, యిల్లాలు, చూలింత ♦ రాలు, నన్ను
భీకరాసురహారుని ను ♦ వ్వత్తుగాఁగ
గోటికొన విూపె నిదియేటి ♦ పాటవంబా!

క. వీణయో! కేళికాబ్జమో? ♦ ప్రాణనాథు
నడిగెదఁ పాదయుగ్మకమో! చిత్ర ♦ ఫలకమొక్కో!

దయాశుదానికి ధనుసేల! ♦ యక్కటకట!

కౌ—అక్లింతలో మతి చలి ♦ యింపఁగలదె?

ఇదిసమాసన్నప్రసవనూచకమును తొట్టిపాటుకాదు. ఏదయినభూత
మావేళించి యుండవలయును, లేదా పెద్దలో పేరటాండ్లో మొక్కు
కొందును. ఏనయిన మీఁదుఁ గట్టవలసినయెడలఁగట్టుకొందును. శిశు
వున కెవరిపేరు పెట్టుకొనుమన్న వారిపేరు పెట్టుకొందును. ఓకుల
దేవతలారా ! ఓపిత్యదేవతలారా ! విఁయా రాధసమున నేమయిన
కొఱతగావించియుండెనయెడల నన్నుక్షమింపుఁడు. మీకొరికలేవ్రా
దయచేసి స్వప్నరూపమున వెల్లడింపుఁడు. అంతేకాని

గీ. అరువదగు వేలయే ఓలు • మొఱఁడు గాఁగ
నున్నకట్టై మాంధవుకృపఁ • జన్నిచిగురు
పెట్టనున్నది, తతదయా • నృప్తి గఱిసి
పొచుకొనుఁడు, మీయదిమీరు • పెరుకదగునె ?

(ప్రకాశముగా) కాసల్యా ! (దరిఁ కీరఁబోయి) ఆహా ! తిరుగఁ వ్రోచి
వయచిన నెక్కడఁ బడిపోమనో ?

గీ. అసురరణ రంగములను బా • కారి వెన్నొ
సంగుపట్టుల ప్రబలర • ఊః పిశాచ
ఖండనోద్దండతాభి ము • ఖ్యంబుగాంచు
నేను సతిఁ జూడఁ జాల మో • మెత్తి యహహ !

ఆహా ! నాసతియేమి దివ్యదర్శనమిచ్చుచున్నది !

గీ. పరమగుచు, నగాధమగుచు • ప్రవిమలంబు
నగుచు, దుర్నిరీక్ష్యమగుచు • నమితమగుచు
వర్ణనాతీతమగుచు దు • ర్భగమునగుచు,
నొకమహాతేజుఁడు గాఁగి • యున్నదహహ !

కావేరీ ! కావేరీ !

(నేపథ్యమున) బాబూ !

దశ — వసిష్ఠ భగవానుని శీఘ్రముగ దయ సేయుడని చెప్పి వెంటఁ బెట్టుకొనిరా ! వెళ్ళితివా ?

(నేపథ్యమున) ఆ !

దశ — నాకు మతి లేదు. చైతన్యమే లేనట్లున్నది. వైకుంఠ నిలయా ! పన్నగశయనా ! నాతండ్రి ! ఏమియీమాయ ! ఏమియుఁ దోచకున్నది. ఎవరిదోకాలిచప్పుడగుచున్నది. గురుపులవారు విచ్చేయు చున్నారుకాబోలు. (కొంచె మెదురుగఁబోయి) మహాత్మా ! దయ సేయుము.

[వశిష్ఠుఁడు పివేళించును.]

దశ — మహానుభావా ! సమస్కారము. మహాసముద్రమున బడియున్నాను. కౌసల్యవంకఁజూక్షుఁడు. అదేమి ?

వసి — (నవ్వుచు) మహాసముద్రమున నీవు బడియుండుట కాదు. మహాసముద్రమునః బడియున్నయాతఁడు మనయింటికింక విచ్చేయును. ఈదినమేనుదినము నీబ్రదుకంతయునిందుకొఱకే ! నాజప మంతయు నిందుకొఱకే !

దశ — మహాత్మా ! కౌసల్యకేమియు నాపత్తు లేదుకదా ?

వసి — (నవ్వుచు) దేవతలయాపత్తులిక నణఁగిపోవును. ఋషుల యాపత్తులింక దీటును. లోకములయాపదలు మాయమగును.

కౌ — (ప్రీతమునుండి దుమికి) రే ! సకలసురనికరసుఖరమా సమారంభ విమర్దనా ! రే ! సకలపవిత్రమహర్షిజాల జపతపోభంగ సమాచరణ సాహితీసనాధా ! సాదుసాధ్వీయాధ బాధాచరణ విదగ్ధా ! సత్యదయాశౌచ ధర్మశూన్యా ! మహామాయావీ ! రే ! లోకకంటకా ! రాక్షసాపశదా ! కుంభకర్ణాగ్రిజా ! రావణాధమా ! తాదికో ! నీసురణమింక నిశ్చయము ! పుత్త్రప్రాప్తిక శత్రుబంధుమిత్ర

పరివారసహితముగ నీచావు సమీపించినది. ధనుస్సేదీ! తమ్ముడా! ధనుస్సు—

వసి—సెబాస్! విసదగినమాటలువిసదబడినవి. ఈకర్తములు పవిత్రములయినవి.

దశ—మహర్షి చంద్రమా! ఇదియేమిటి? అయ్యయో! ఆ పీతముపైనుండి క్రిందకు దుమికెను. గర్భమేమగునో? గుండెలదటి పోవునట్లే మాటలేమిటి?

వసి—రాజచంద్రమా! ఏమియుఁ జదియకుము. ఒక గడి యలో నింక భగవంతుఁ డవతరింపఁగలఁడు. ఆతనిముందు చర్యయే యిప్పుడు వెల్లడింపఁబడినది. అదృష్టవంతులలో నగ్రగణ్యుడవునీవే! నింద్యమగు పురోహితవృత్తి నవలంబించి నీయింటనింతకాలమునుండి పడికాపులుపడుచు నేనుండుట యీమహాసుదినముకొఱకే.

దశ—తానేయింకఁ బుట్టలేదుకదా! తమ్ముడా! ధనుస్సేదీ యనుచున్నాఁడేమి? రావణు నీతఁడు వధియించునా?

కా—(పండ్లుకొఱకుచు, గట్టిగ) వధియింపక—ఇంకనుపేక్షయా! ధనుస్సు. ధనుస్సు. హా! హా! హా!

(విఱచుకొని (కిందఁబడును.)

దశ—అయ్యో! అయ్యో! (కౌసల్యనుబట్టుకొని) కౌసల్యా! కౌసల్యా! మహర్షి చంద్రమా! ఇదియేమి?

వసి—మరేమియు జడువకుము. గర్భముననున్న మహాతేజ మామె భరియింపలేక పోవుటచేనట్లయినది. తొందరలేదు.

దశ—కౌసల్యా! కౌసల్యా! ఇంకనుసత్ప్రతిరాలేదు. గురూత్తమా! ఏమిగతి?

వసి — నాక మండలూదకము నీమెపై కొంతచల్లెదను. (అట్లు చేసి) కాసల్యా !

(కా సల్య లేచును.)

(కాసల్య అటునిటు తొట్రుపాటుతోఁజూచి)

దశ — ప్రాణకాంతా ! నీకిపుడెట్లున్నది? ఇదిగోఅటుచూడుము. 'వారెవ్వరు ?

కాస — గురూత్తమా ! సమస్కారము. నాథా ! అట్లడిగెద చేమి ?

వసి — (అపవారింది) రాజోత్తమా ! ఆమెకిప్పటిప్పత్తాంతము తెలియనీయక పోవుటమంచిది. వెంటనే సూతికాగృహమున కామెను బంపుము.

దశ — కావేరీ !

(నేపథ్యమున) బాబూ ! వచ్చుచున్నాను.

వసి — రాజా ! నీవుకూడ లోనికిఁబోయి తద్గృహసమీపమున నుండి శీఘ్రోదయమగువెంటనే యొకగంట వాయింపఁబంపుము. నే నిచ్చటనేయుండును.

దశ — తామొక్కరే యొక్కడ దయచేసియుండురా ?

వసి — నాశిష్యునిరమ్మచెప్పి వచ్చితిని.

దశ — కావేరీ ! ఇంకరావేమి ?

(నేపథ్యమున) అరుధతమ్మగారువచ్చినారు. ఆమెకుఁ బూజా మందిరములోనికిఁ దారిచూపుచున్నాను.

దశ — సంశోషమే ! నీవిక్కడకు రానక్కఱలేదు. నేను కాసల్యనటకుఁ దీసికొని వచ్చెదను. మహానుభావా ! సెలవా ?

వసి — మంచిది.

దశ — (కౌసల్యనుబట్టుకొని) దేవీ ! నీగర్భమున లెక్కనను
దెబ్బతగిలినట్లులేదుకద. అంతయు సరిగనున్నదికద ?

కౌస — (అపవారించి) ఏమియు లేదు. పాణినిమా ! నీకుమహా
తేజస్సంపన్నుడగు పుత్రుడు కలుగునని గురువుగారుమంగళాశాసన
మొనర్చిరిసుమా !

(ఇద్దఱు నిష్క్రమింతురు.)

వసి — రెండుయామముల వేళకావచ్చినది.

గీ. తనకులంబునఁ దనకంటె • ఘనసమగ్ర
విమల తేజోవిరాజిత • విగ్రహంబు
పుట్టివంశంబునకు వన్నెఁ • బెట్టుననుచుఁ
బడఁజ్రబంధుఁడు నడునింగిఁ • బ్రబలియుండు.

శిష్యుడు — (ప్రవేశించి) ఇడుగో శిష్యుడు, గురువుగారు నా
కొఱకుపైకిఁ జూచుచున్నారేమి ?

వసి — ఓరీ , శుంఠా ! నీవు వచ్చితివేల ? వాఁడేఁడీ ?

శిష్యుడు — నేను మాత్రము శిష్యుడనుగానా ?

వసి — సరే. కూరుచుండుము. ఈదిన మేతిధియో యెఱుఁగు
దువా ?

శిష్యుడు — ఏదయిన గొంచెమాధారమున్నగాని చెప్పలేను.

వసి — ఏయాధారము ?

శిష్యుడు — ఈసంవత్సరము పంచాంగముచేయుటకుఁ గిందటి
సంవత్సరపుఁ గణితముకొంప యావశ్యకమునాఁటితిథి తెలిసి
కొనుటకు నిన్నటితిథి తెలియుటఁ గొంతయావశ్యకము.

వసి—నీకింకఁ జదువురాదు. నీకు నావలన నేమియు నుపయోగించునట్లుతోఁచదు.

శిష్యు—ఆసంగతి నేనెఱుంగకపోలేదు.

వసి—అటులయిన మఱియొక్కడకయినఁ బొమ్ము

శిష్యు—అన్ని స్థాములు చూడనిదే యిక్కడకు రాలేదండి. నాపూర్వగురువులందఱు తమరుగట్టివారినిచెప్పిరి. నాదురదృష్టమున నన్యథాయయ్యెను. నేనునింకఁ జదువుమానివై చి తపమో, కవిత్వమో మొదలు పెట్టవలయుననియేచూచుచున్నాను. కాని యీమహారాజు గారి పుత్తోత్సవాదులలో నేమయినలాభించు నేమోయనియాస బెట్టుకొనియున్నాను. రాజభార్యలకుఁ దొమ్మిదిదాఁటినది. పదిపదునొకండు దాఁటినది. పండ్రెండవమాసము నడుచుచున్నదని తెలియుచున్నది. మూడు తొమ్మిదులు కాఁబోలును. అందుచే నింతట దేలునట్లు తోఁచదు.

వసి—అక్కరలేదు. కాసల్యాదేవి గర్భమున మహాతేజశ్శాలి యగు పుత్తుఁడిఁక పాపుగడియలో జన్మింపనై యున్నాఁడు. శుద్ధనవమి-పునర్వసూనక్షత్రము. అన్నియు బాగుగనున్నవి.

శిష్యు—నవమినిఁగూర్చి నాకుఁ గొంచెము సందేహముగ నున్నది.

వసి—ఎందుచేత?

శిష్యు—జన్మమనఁగా నింటిలోఁ బ్రవేశముకాదా? ప్రవేశ నవమి నిషేధముగదా?

వసి—నీమొగము! ఆమహాతేజ మిదివఱకే దేవీగర్భమునఁ బ్రవేశించినది. ఇప్పుడు ప్రత్యక్షమగుటయే జరుగనై యున్నది.

శిష్యు—ప్రత్యక్ష నవమిమాత్రము నిషేధముకాదా ?

(లోనగంటవినఁబడుచున్నది.)

శిష్యు—అదీ ! సత్యము, నేను జెప్పినమాట సత్యము.

వసి—ఆగంట నీకుపశ్చితి కాదు. అది శీర్షోదయమగువెంటనే వాయిచినగంట. దీనినిఁబట్టి తరువాత జాతకచక్రము వేయుదును.

శిష్యు—శీర్షోదయసమయము మనకుఁ బ్రధానము కాదు. మూడు దినములక్రింద శీర్షోదయము కాసిండు. అదిమనకు లెక్క కాదు. భూపతన సమయమే ముఖ్యము.

(నేపథ్యమున) ఫిరంగులధ్వనియు ధంకాభేరీవాద్యములధ్వనులు వినఁబడును.)

వస—ఆహా ! మంగళవాద్యములు వినఁబడుచున్నవి. భగవానుఁడవతరించినాఁడు. లోకమునకెట్టి శుభదినము సిద్ధించినది ?

గీ. చైత్రమందునశుద్ధ ప ధిక్షముననవమి

తిథిఁ బునర్వసూ తారను ధిక్షముగరుయుత

గర్కటక శుభోదర్క ల ధిక్షమునను బుధ

వారమునను శ్రీహరి యవ ధిక్షతారమందె.

(నేపథ్యమున) జనులారా ! సందడిసేయవలదు. మీకందఱకు పంతుష్టికరముగఁ బందిపెట్టించెదను.

శిష్యు—సుమంత్రుఁడు సేవకులచే ఖండశర్కరజనులకుఁబంచి పెట్టించుచున్నాఁడు. నేనుగూడఁ బోయి తెచ్చికొందునా ?

వసి—పో—

శిష్యు—(పోవును)

(నేపథ్యమున) సుమంత్రుఁడా ! యధేష్టముగ నిష్క్రమించు.

బంది పెట్టింపుము.

వసి—రాజేంద్రుడగునో! యిటకు వచ్చుచున్నాడు.

దశ—(ప్రవేశించి) సమస్కారము.

గీ. అంధునకు నేత్రసంపత్తి • యమరై బుల్ల
వితిగి మోడ్డై నచెట్టు పు • స్పించె గడుపు
కటవగు దరిద్రునకు • రత్నఖనిలభించె
దాసునకుదొడ్డగతిగల్గె • దాపసేద.

వసి—దాసున కేగాదు దేశమునకంతకని చెప్పము.

దశ—బాలుడు బహుతేజస్వియై యున్నాడట.

వసి—నీవింక జూడలేదా!

దశ—నాకు దై వసములగు మీరుచూడకుండ నేజూచెదనా?
వత్సకు శుభస్నానమయినది. నేను గూడస్నానమొనర్చి పరిశుద్ధుడ
నయియున్నాను.

వసి—జాతక రాశి కృత్యములింక నిర్వర్తింపవలసి యున్నవి.

దశ—కావేరి! బాలునిట్లు తీసికొనిరమూత్ర మహర్షిసత్తము
లకుఁ జూపింతును.

(కావేరి పూర్తులలోనుంచి వత్సను దెచ్చును)

దశ—పిల్లవానిని ముందు గురువుగారికిఁ గానఁబఱపుము.

వసి—రాజేంద్రా! నీవుకూడ జూడుము.

దశ—(చూచుచు) ఎట్టులున్నాడు?

వసి—ఇదికన్నా. ఇదిముక్కు. ఇది చెవియని నా కేమియువిస్వప్న
ముగఁ గానఁబడుటలేదు.

గీ. కనులు మిఱుమిట్లుకొల్పి పు ధి ల్కలనొసంగి
మోదబాష్పములను వేల్చు ధి పూర్ణవిమల
శాంతగంభీరతేజంబు ధి స్వల్పపూర్వ
పరిచయముగల యదియె చూ ధి పల్లెనాకు.

దశ — గురువర్యా ! అదియేమి? ఇంతపిల్లవాఁడు విశ్వస్థముగఁ
గానరాఁడనుచున్నాడేమి ?

ఆ. వె. అరగమూయునపుడె ధి యంతంతతొకనుల్
విప్పినప్పుడెంత ధి గొప్పలగునొ ?
మూట గాఁగ బాడు ధి బుడుతఁడింతగనుండ
సాగియుండ నెంత ధి సోగయగునొ ?

గీ. మెఱుగుఁ జామనచాయల ధి హొగఁగుతోడ
డంబుమీరెడు గుండ్ర గ ధి డ్డంబుతోడ
మాద్దులనుమూట గట్ట నె ధి మొగముతోడ
నితఁడు నయనాభిరాముడై ; ధి యెసఁగునాకు.

గురువర్యా ! ఈతనికేమిపేరు పెట్టినబాగుగనుండునో తెలిపెదరా ?
వసి — సీవు నూచించుచునేయుంటివికాదా ? ఈతఁడు సర్వ
జన నయనాభిరాముఁడు. కావున రాముఁడని పేరు పెట్టుము.

దశ — తగినపేరు సెలవిచ్చితిరి.

వసి — ఈతఁడు ముందుచేయు శోభోపకారక కృత్యములను
బట్టి యాపేరింతకంటె దగియుండఁదలఁచియున్నది.

దశ — అంతయు దమ యనుగ్రహము. సుమిత్రీయుఁడై కయు
బాలునిజూచిరా ?

కావే — సుమిత్రీమ్మగారు చూచినారు. కైకమ్మగారుచూడ
లేదు

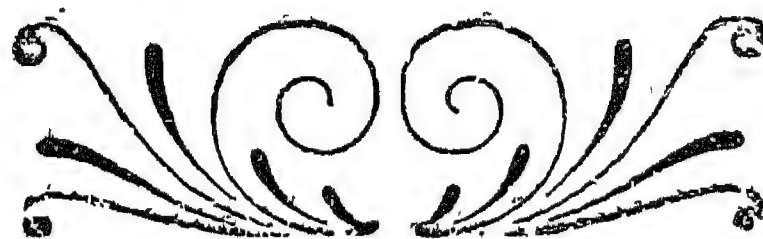
దశ—ఎందుచేత ?

కావే—ఆమె బద్ధకముగా నున్నారు.

వసి—రేపటిది నమున నీసరికి రెండవపుత్రుని నెత్తికొనియుందువు
జాతక గాత్రము లాలసింపఁదగదు. లోనికి పోయి పొందు. నేను స్నాన
మొనర్చివచ్చెదను.

దశ—చిత్తము !

(అందఱు నిష్క్రమింతురు.)

శ్రీ

కల్యాణరాఘవము.

తృతీయాంకము.

ప్రదేశము—సరయానదిగొయ్య.

ప్రవేశము—విశ్వామిత్ర శిష్యుఁడు నారాయణుఁడు.

వసిష్ఠ శిష్యుఁడగు శంకరుఁడు.

శంక—నారాయణుడా! మనముగలసియెంతకాలమైనదో?

నారా—శంకరా! శ్రీరామ జనోత్త్రవములకు మహారాజా
హుతులగుమావిశ్వామిత్రగురువుగారితో నేనిటకువచ్చినప్పుడునిన్ను
గలసితిని.

శంక—ఎన్ని వత్సరములైనదో — ఇరువది వత్సరములై
యుండునా?

నారా—అబ్బే! పదుమూడువెడలి పదునాలుగు జరుగు
చున్నదో—పదునాలుగు వెడలి పదునయిదు జరుగుచున్నదో?

శంక—ఇంతే—కాలము నాచదువువలె నింతమెల్లఁగ నడచు
చున్నదే.

నారా —

గీ. బాలుకంటఁ గాలంబుతాఁ • బేలువలెను

గ్రాఁకు ఘనతయందలి యాస • బాలుఁడుంటఁ ;

వృన్ధకంటఁ గాలంబు ప • ర్వేత్తులేడి

కీతిఁ జావునందలి భీతి • వృన్ధఁడుంట.

శంక — నీవనుమాటకొంత నిజములాగున నేయున్నది. మా గురువుగారమున వసియుని రాముఁడు జన్మించి యెంతకాల మయినదని యడుగి “నేనీ ! మొన్న మొన్ననే కాదటరా!” యని యాతఁడ నెను.

నారా — కానియప్పటియుత్సవమూలుబహుదీప్యముగ జరిగినవి.

శంక — దై పవశముచే రామ లక్ష్మణ భరత శత్రుఘ్నుల జన్మోత్సవము లొక్క సమయముననే వచ్చినవికావున సంతవేడుకగ జరిగెను. దేనిమట్టునకదివేలుగ జరిగియుండునెడల నీవేడుక జరిగి యుండునా ?

నారా — వీరిలో భరతలక్ష్మణులిద్దఱు కవలలా !

శంక — తెలివితేటలలో మనవిద్వజము కవలలవలెనున్నామాఁ లక్ష్మణశత్రుఘ్నులిద్దఱు సుమిత్రాపుత్రులు — కవలలు. కైకేయీ పుత్రుఁడు భరతుఁడు.

నారా — అలాగా ! అదినమలలో మీగురువుగారి యొద్ద నేదియో చదువుచుంటివికాదా ?

శంక — ఇప్పటికి నక్కడనే నరిగ నదియే నేజుచున్నాను.

నారా — అంతవినుఁగుదలతోఁ జెప్పెదవేమి ? చదువువచ్చుచుంటలేదా ?

శంక — ఉపనయనములగువెంటనే రాజపుత్రులను నల్వరను

మాగురువుగారికి విద్యాభ్యసనార్థమై రాజుగారొప్పగించిరి. అప్పుడికి నేనొక యర్థపుష్కరమునుండి జందెముమడతనై ది రుర్వులు వేయి చున్నాను. వారు నాకింది తరగతిలో నొకవారముండిరి. తరువాతి నొకమధ్యాహ్నము సహపాఠకులుగ నుండిరి. ఇప్పుడు నాకు గుర్రులునుండిరి. వారికి నాలుగు వేనములువచ్చినవి. ధనుర్వేదమున బిడ్డకరి. ఉపనిషద్విద్యవచ్చినది. వేయేల ? అటువలన నాలుగువిద్యలుచువచ్చినవి.

నారా—నీ కేమివచ్చినవి ?

శంక—నెత్తికిఁ జేతులు—కంటికి నీళ్లు—ఒడలికిఁ బేదలెత్త పుఁ దట్టులు.

నారా—రాకపోయినప్పుడింతకాలము కష్టపడి చదువనేల ?

శంక—వచ్చుచున్నదికావుననే చదువుచుంటిని.

నారా—వచ్చుచున్నదేమి ?

శంక—కోటలో సంభావన—ఊరిలో దొడ్డిదక్షిణ.

నారా—“నీకుఁ జదువురాదు—నీవుపో”యనిగురువుగారెప్పుడు.

నిన్ననలేదా ?

శంక—అనేక పర్యాయములు.

నారా—అట్లయిన నాయన నిన్నేల వదలుకొనలేదు ?

శంక—విస్తర్లుకుట్టుటలోను వీపు గోకుటలోను విశేషవిద్వాంసుడ నగుటచే విడువలేకుండ నున్నానుకాబోలు. కాని యిప్పుడేమియు నుత్ససములులేవుకదా ! మీగురువుగారేలవచ్చిరి ?

నారా—అదినా కెల్లు తెలియఁగలదు ?

శంక—పోనీ—నీవిట్లు వీధివెంట నేలతిరుగుచున్నావో యడి.

యమనః దెలియునా ?

నారా—మాగురువుగారు రాజుగారినిఁజూడఁ గోటలోనికిఁగేరి,
నాకేమియుఁ బనిలేక తిరుగుచున్నాను.

శంక—మాగురువుగా రీదినమునఁ గోటలోనికి వెళ్ళరని నేనను
కొందును.

నారా—ఏల ?

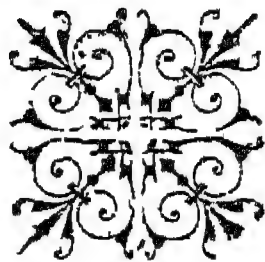
శంక—వారికి వీరికినష్టమచంద్రుఁడు, నైధనతారకాదా ?

నారా—ఐన నేమి ?

శంక—ఏమియు లేదు. నడువుఁడు.

(ఇద్దఱు నిష్క్రమింతురు.)

ఇది విష్కంభము.

తృతీయాంకము.

ప్రదేశము—రాజసభ.

ప్రవేశము—దశరథుడు, విశ్వామిత్రుడు.

విశ్వా—అట్టులాడుటన్యాయమా?

దశ—కాకేమి? దయయున్నవారయినయెడల నింతకాలము
నకు దయచేయుదురా?

గీ. కృపగలయెడకుఁ గాఢ్మః కేఘ్మదాఁటు
కన్నులుఱ్ఱుటలూరుచు • గంతులిడును
ధరణికలరునాకర్షణ • ద్రౌఢిమకంటె
దయకుఁగల దెక్కువగుఁ గాదె • తాపసేంద్ర!

గీ. కాలమునుబట్టి యవకాశ • కలనఁబట్టి
యితరకర్షణ శక్తుతా • నెగుడుదిగుడు
దయయె సర్వదా తదబాధి • తంబటండ్రు
దయయెనరులోని దైవత • త్వంబుగాదె!

విశ్వా—(నవ్వుచు) సమీచీనముగఁ బలికితిని. సంభోషింపబడి
తిని. నీవుగూడ నాయెడల దయగలవాడవగుటచే నీవుచేసినదయూ
తత్త్వోపన్యాసార్థము నీకుఁగూడ వర్తింపవచ్చునేమో?

దశ—(నవ్వుచు) మహర్షి చంద్రమా! మీకు నాయెడలఁగలి

గినదిదయ — నాకు మీయెడఁ గలయది భక్తి. అందుచేత —

(సందేహించును.)

విశ్వా — (నవ్వుచు) నీయుత్తరము నీకేసంతుష్టికరముగ లేనట్లు
కనఁబడుచున్నదేమి ?

గీ. ఈతవాల్లైన నెక్కురైన ♦ నీతగాదె ?

చూపుకొందైన మీఁదైన ♦ జూపుగాదె ?

కొండ నెక్కుటనైనది ♦ గుటనునైన

గమనకలనా ప్రసక్తి, యొ ♦ క్కటియెకాదె ?

గీ. శివునిబూజించు పూలకు ♦ జెలువసిగను

ముడుచుపూలకు భేదంబు ♦ నుడువనగునె ?

ఘనులయందలి యనురాగ ♦ కలనభక్తి ;

యదియొ యితరులపైఁ గల్గ ♦ నగునుదయఁగ.

గీ. కిందిమీఁది పోకడలను ♦ జెందియుంట

బట్టి రాగము భేదత ♦ త్త్వంబుఁగనునె ?

యాపగానీరపూరవే ♦ గాధికతకు

దానిలో మాటువడికి భే ♦ దంబు గలదె ?

దశ — (నవ్వుచు) మహానిసత్తమా ! అందువలన నేనే మిను
జరిసింతుటకు కావలసియుండెను, త్తమింపుఁడు.

విశ్వా — అట్లుకాదు.

గీ. కృతసమస్కృతియశాంసప్సా ♦ డీకరంబు

దీనినైనను నిదిదీని ♦ నైనఁగలియ

వచ్చు ; వర్షోదయమున, ♦ నబ్దంబులందు

దానినిదీనినిదిచేరఁ ♦ దగునుమింట.

దశ — మహాత్మా! యథార్థముగ నేనేవచ్చి నిమ్మకాయ - వలసియుండెను. కాని — ఒక్కయంశము తమతామున విచేరికొనితిమి. నిజము మనవిచేసెదను.

గీ. శ్రీరఘూద్వపాదః బవేలః సింహి మండలః

కనులకటపుసీ సతః • గాఢమటందు

వీనులలరగః బలుకులు • వినుటయందు

నునుబులకలూరః దోడః ట్టెట్టి • కొనుటయందు

దనివిదీఱః గదలమూరు • కొనుటయందు

గొంజపులుదేర ముద్దిశు • కొనుటయందు

మురుపుమురుపుగః జెక్కిలి • పుడుకుటందు

దనుపు హాయిగః నాగిలి • కొనుటయందు

ఒక నిమనమాతనిని గాన • కుమ సపుడు

రామ ! రఘువీర ! రాఘవా ! • రామచంద్ర !

యనుచు నోరారః గాఢ బిల్పు • కొనుటయందు

నలునిటును నాతనివెదకు • లాడుటందు

తెరపి లేదు, శీతీక లేదు ; • విరితిలేదు ;

ఆపుదల లేదు ; తుద లేదు • హస్త లేదు ;

అలపు లేదు ; సాలపు లేదు ; • విలుపు లేదు ;

చాలు చాలులే ; దిశ సరి • సరియు లేదు

సర్వరాజ్యతంత్రములు • చప్పబడియె ;

గొఱగొఱనుచు సుమంత్రుండు • గొణగుకొనియె

వహ్ని తంత్రములును జల్లె • బడియె ; మాని

విభుని యూగుపు కానంత ♦ వెచ్చబడి నెఱి.
 ఇన్నిమేల? రామునిగాంచి ♦ యింతగాఁగఁ
 బ్రాకులాడెడు నేనెట్లు ♦ రామునిడిచి
 దివికిఁ బోదునో యనుచు సం ♦ దియమదోఁచు
 నెవరు లేరుకాపున నంటి ♦ నిట్లుమీకు.

కన్నురాముని మొగఁబూదాట లేకుంటచేఁ గాలుగుమక్తము దాటతేడ
 యొను. ఊమింపుడు.

విశ్వా—(అదరిపడి—వెంటనేనిమత్తపడి) రాజా! మహాదృష్ట
 వంతుడవు.

గీ. పూర్ణ విజ్ఞాన మే తప. ♦ మునకు ఫలము
 విద్యకు ఫలంబు వినయంబు ♦ వితరణంబు
 సిరికిఫలము ; తేజోరూప ♦ గురుగుణాడ్య
 సుతపరిష్వంగ సుఖమే సం ♦ సృతికిఫలము.

దశ—అందఱు సామాన్యముగఁ బుత్తులఁ గాంతురు. ఈ
 రాముఁడు నావయః కాలములోనే పుట్టియుండిన యెడల నాకింత వెట్టి
 యుండదేమో?

గీ. యువకుఁ డబలాబలిష్ఠుఁడ ♦ నోపభాన
 మున శిరముఁ జేర్చి మోదాబ్ధి ♦ మునుకలిగును
 జ్యేష్ఠపుత్రాంకవిన్యస్త ♦ శీర్షుడగుచుఁ
 బోనలయువేగనని చీకు ♦ మ్రొక్కుకొనును
 లీలకొటకుఁ జేకట్టి యు ♦ వాలికగును ;
 నద్ది లేకుంజినను వృద్ధుఁ ♦ డపనిబడును.

యువకుచెవులకు గానమాత్రోద్భవుండు ;

ముక్కుటూపిరియగువాఁడు • ముదుసలికిని.

విశ్వా—(తనలో) ఇతఁడు శ్రీరామచంద్ర వినిక్షిప్త ప్రాణుఁ
డయియున్నాఁడు. ఎంత సేపు తదనురాగాభివర్ణన మేచేయుచున్నాఁడు.
ఇతని మఱియొక మాటలదారిని బెట్టుటయేకిష్టముగనున్నది. (ప్రకా
శముగా) రాజేంద్రా! సుతు లందఱకు సుధాసన్నిభులే. అందులో
నీకు వార్ధకమునఁ గలుగక కలుగక సంతతిగలుగుటచే నీ కట్లున్నది.
అదియాశ్చర్యముకాదు. అదిగాక-శ్రీరామమూర్తి సంగపరిత్యాగులే.
వాంఛించునంతటి కళ్యాణగుణ సమంజసుఁడగుటచేఁ గన్నవాఁడవగు
నీకట్లుంటామిక్కిలి సహజమే ! నీవు నాయాశ్రమమునకు రాకుండు
టకు రామస్నేహయేకారణమని చెప్పితివి. నేనయినఁ దఱచుగవచ్చి
నిన్నుఁజూడవలసినదే కాని—

గీ. ప్రభుఁడు తనయెడ నయగల • వాఁడటంచు

బడిబడిగ నాతనిని జేర • వలనుపడదు ;

ప్రక్కఁగూర్చుండు మన్నను • బ్రభునికెదుట

పాసియగుదూరమున నిల్వఁ • బడఁగవలయు

ఎదుటఁ బడనిచ్చెఁ జాలు ; నింకేమియనుచు

దుడుకుదుడుకున నెల్ల వ • స్తులను ముక్కు

చూర్చి, విభుకర్ణముసమూతిఁ • జేర్చి, మిగుల

దడబడలుసేయ నసుల పో • కడయెతుదకు

ఉర్వివిభుచిత్త మొక్కలా • గుండ ; దెప్పు

డననికి మనోవ్యధలు కోటు • లైననుండు ;

నతనిమది చలించును రావి * మాకు కీతి,
నింద్రాననువట్టులట్టే భే * దించునతము.

అదియుగాని —

చిటుకు చిటుకున నెప్పుడు * చెవినిబడెడు
నిమానములదెబ్బ నెవరు గ * తొతురయ్య
గింట కంగుల లెక్కింప * కిర్ణ మొగ్గి ;
అతి నొరలెడుచాని మ * న్యజయంతె
అట్టివానికి నాన్వయ * ప విధివాఁడ
ధర్మదాని నాన్వయగాంధీశ్వ * క్షేత్రకౌగళ్య
మాఖగుణాంబులు మదిలెక్కి * మాద మొనగవు
పల్లెవాని కంబుధి వాళకు * ప్రమదమగునె ?

నశ — అడుచేత నాయొద్దకుఁ నటచుగరాక మీమర్యాదనూ
గాపాడుకనుమంటిరా ? ఉదరపోషణార్థమై యుత్పీఠవుల నాశ్ర
మించు సామాన్యజనులయెడ మీరు సెలవిచ్చినమాట లొకప్పుడూ
చెల్లవచ్చునుగాని — ఆఁ! ఇదియేమి ? ఇవియేటిమాటలు ? మీరు
మాకుఁ బ్రభువులుగారా ?

నీ ఆరబ్ధ దీక్షులై * యాగముల్సేయ నా
సురబాధలేకుండఁ * జూచుసేప
నిశ్చలసత్త్వపో * నిష్ఠులైయుండ జు
తులబాధలేకుండు * సలుపుసేప
దానవ్రతిక్రియా * నూనులై యుండ స్వ
ల్పపు పేత్తముచు దోడు * పరోషుసేప

తీర్థయాత్రలదూరం • దేశాలనుండి నా

శ్రమశాలికా దత్తు • బహుపుణ్య

సేయసలయువాడను గానె? • సేయకొని

శతమునకుం బడునార్వరు • సగదపః ప

లానినిద్బుమందురు గాదె? • యందుపలన

నేనె మీసేవకుడగాదె? • యిద్ధచరిత్ర

ఏమి పులుపు? సేవకునకిప్పుడేమియాజ్ఞ?

విశ్వా—రాజేంద్రా! నేనుజీటికినూటికొకనిశ్రమమిన్నువాడనుగాను. ఎన్ని శ్రమములయినను నేనే సహించి యున్నాను. దునుగాని వానినిగూర్చియేమియుఁ జింతించువాడనుగాను. ఒకరితో బెదవిని గడపువాడనుగాను. నాశ్వభావమును పుణ్యాను క్షేమము యుందువు.

దశ—అయ్యయ్యో! సామాన్యశ్రమములనెంత సహించి యూరకుండవలసిన యానశ్శక్తత నీ కేమి కలిగెను? తామిచ్చుటకు దయచేయవలయునా? నీప్రభు! నీవార్తలెంత బరుగుబరుగున వానా? మీకష్టనివారణమునకై యుపయోగించని నాతనువుతో నేనుగలము. అదిగాక—సాధుబ్రాహ్మణులను సూత్ర శాస్త్రపదుమండ నేను జెలిసి యయిన తెలియకవలెనని యుపేక్షించియుండుట నాకెంత యడ్డము కరము?

విశ్వా—ఇదిగో సహనశక్తికి మిఱి స్రవీకారసమర్థతకు మిఱి శ్శతపోవిధ్వంసకారియయి సతతహృదయశల్యప్రాయమై వేధించు యేదియయిన సిద్ధించినప్పుడే యిదిగో దప్పదుగదాయని

యీసంగతి పరిపాలకునిచెవిని వయివని పోయిన నాతఁడేమి చిన్న
బుచ్చుకొనునోయని — చెప్పకొనుటకుమాకుఁ బ్రభునికంటెభూలోక
గతి మరియెవ్వరు తేకుండుటఁబట్టి — “చెప్పదునా ? మానుదునా ?
ఆతనికిబ్బాది కలుగఁజేయుదునా ? నేనే యీబాధ పడుదునా ? ”
యని నాలోనేను దొక్కుడులు పడుచుఁబూర్వపక్ష రాద్ధాంతము
లొనర్చుకొనుచు ముందునకు వెనుకకూగులాడుచుఁ దుదకుఁ జెప్ప
కుండినయెడల లోకులు నన్నేదూషింతు రేమోయని — సంశయించి
విధి లేక —

దశ — మునిచంద్రమా ! నీకంతసందేహమేల ? తొక్కులాట
లేల ? ఎంతమాట ?

విశ్వా — రాజేంద్రా ! “దేహి ” యనుటకంటె హైన్య
మున్నదా ? అంతకంటెఁ గష్టమున్నదా ? అంతకంటె మహాపద
యున్నదా ? అంతకంటె నోరురానిమాట మఱియొకటియున్నదా ?
దేహి మానప్రాణముల సంతలో హరింపఁగల రెండక్షరములకూర్పు
మఱి యేదయిననున్నదా ? దేహి యనుటకంటె దేహత్యాగము
మంచిదికాదా ? నేనేమి యథముఁడనా ? నీచుఁడనా ? తపస్సామ
ర్థ్యముచేనిప్పుడు బ్రహ్మర్షినయినను వెనుక రాజేంద్రుఁడను గానా ?
రాష్ట్రపరిపాలనము నిరంకుశముగ నొనర్చినవాఁడనుగానా ? సకల
రాజభోగముల ననుభవించినవాఁడనుగానా ? విశేషవితరణ విద్యా
శీలుఁడనయి వెలసినవాఁడనుగానా ? నేను — అట్టినేను “తీసికో”
యనిననోటితో “దేహి” యనఁగలనా ? “ఇదిగో” యనిన మొగ
ముతో “సిమ్మ” నఁగలనా ? ఇచ్చినచేతితో పుచ్చుకొనఁగలనా ?
సందేహమేల ? తొక్కులాటయేల ? ” యని యందుపేల ?

దశ—తాపసేంగా! “దేహి” యనుటయెందులకండీ? మీరు దేహియనువారుమీరుకారు; వారు నాయాశ్రితులు. మీరాజ్ఞాపించు వారు; నేనుమీయాజ్ఞను దలదాల్చి మాకుమాటాడక నిర్వహించు సేవకుడను.

విశ్వా—నాయనా! శబ్దములు మృదువులైన సర్థములు మృదువులగునా? శుంత దొడ్డిసంభావనకుఁ బండితుని పారితోషికమునకుఁ బ్రధానుని బహూకృతికి శబ్దభేదమేకాని యంతకంటె నేమున్నది? పరమాగ్రముననంతయు ముష్టిచేకదా? తపస్సంపన్నుడనుగాననన్నఁ గూర్చి “యాజ్ఞ” యని గొప్పమాటగ నంటివి. బాగుపడఁదలచిన ప్రభుడవుగావున నిన్నుగూర్చి సేవకుడ ననుకొంటివి. అంతేకాని యధార్థముగనీవు ప్రభుడవు.—నేనర్థిని. దేహి యనుటకే తెగించి తెగించి వచ్చితిని. కాని, నోరు వచ్చుటలేదు. చేయిసాగుటలేదు. మనస్సువంగుటలేదు.

దశ—(చేతులు జోడించుకొని తొందరతో) అయ్యయ్యా! అట్లనుచున్నారేమి? అట్లనుచున్నారేమి?

విశ్వా—అడుగుటకే వచ్చితిని. యాచించుటకే వచ్చితిని. కాని నీసంభాషణ వై ఖరిసిజూడ నామనస్సు విముఖమగుచున్నది. అడుగుటకుఁ బెదవులు విడకున్నవి. పడనీ! కష్టములఁబడనీ! ఎన్ని కష్టములనయినఁబడనీ! తాటకయజ్ఞశాలదగ్గమునేయనీ! మారీచుఁడు రక్తమాంస వర్షములుహోమకుండమునఁ గుతీయనీ! సుబాహుఁడు ద్వాహుడై నామొగమున నిప్పులు కుప్పలుప్రాయనీ! తలపెట్టిన యజ్ఞములు ధ్వంసములుకానీ! దీక్షలు మంటఁగలియనీ! ఏమిరానీ! ఏమి రాబోవనీ! దేహి యనినపిమ్మట లేదనియందువేమో? రాజేంద్రా! నేనుఁ బోయివచ్చెదను. (లేచుచున్నాడు)

దశ — (ఆతనికష్టమిదిగిలిచేతులువట్టుకొని) లేదనుటయే —
లేదనుటయే — ఎప్పుడైనా సల్లంతినా ? సందేహింపవలదు. వలదు.
వలదు. వెంటనే మీయభిసంధిగోదియో యాజ్ఞాపిస్తుండు.

విశ్వా — లేదనబట్టినను. తప్పేమియులేదు. నాసామ్రాజీ
యొద్దనేమిదాచు బెట్టితినా ? రాజధర్మానుసారముగనొకపు 'హూం'
యననచ్చును. మఱియొకపు 'హూహూహూహూం' యననచ్చును. ఇట్టిది
రాజుయిన నీమొక్క. తలనేపుట్టినా ? రాజనీతి రహస్యకృతుమూ
నేనుగూడ రవ్వొక యెఱుంగినదేకాదా ?

దశ — మీయముందుగూర్చుండుండు. (విశ్వామిత్రునిగూర్చుండఁ
బెట్టి) నినుండు —

గీ. స్వామి మాపూర్వదౌ హరి • శ్చంద్రుడఖిల
ధరణి ధారవశీనటులీ • ధరణినంత
మీ కొనంగుత్తుకాక నా • మేని జీవ
ములను నోరననిచ్చెద • ముదముతోడ.

విశ్వా — (చిఱునవ్వుతో) “ముదముతోడ” ననికూడ నను
చున్నావా ? అట్లుకూడఁ జరుపుకొనఁగలవా ?

దశ — (నవ్వుచు) హాశ్చంద్రుని సత్వహరిశ్చంద్రునిఁ జేసిన
చారెవ్వరు ? ‘జరుపుకొనఁగలవా ?’ యని నన్నడిగెదరేల ? జరి
పించుకొనుభారము మీదే.

విశ్వా — (చిఱునవ్వుతో) అంతలోననే యహంకృతిని వదలు
చుంటివేల ?

దశ — (చిఱునవ్వుతో) మీయాధిక్యము నభినుతింపచున్నాను.

విశ్వా—సరే! నీవు కూర్చుండుము.

దశ—(కూర్చుండి) నుబాహు మారీదులంత ప్రిబలులై,
దుర్మదాతిరేకులై మిమ్ముబాధించుచున్నారా!

విశ్వా—(సాగుడుగ) బాధించుచునే యున్నారు.

దశ—ఇంత కాల ముసేక్ష యేలచేసితిరి?

విశ్వా—వారిని మఱియొక మహానిరుపచే జంపింపఁ దలంచి
యిట్లు సహించి యుండవలసివచ్చినది.

దశ—(తొందరతో) ఆమహానిరుడెవ్వఁడు?

విశ్వా—మఱియొకని?—రాముఁడు.

దశ—(అసూయతో) జామచ్చ రాముఁడా?

విశ్వా—ఆతనికొఱ కిక్కడి కేలవస్తును? దాశరథిరాముడే.

దశ—(అదరిపడి) ఆ! ఆ! ఎవరు?

విశ్వా—మన రాముడే. సర్వము నయనాభిరాముడయిన
మనరాముడే. సుగుణసూనారాముడయిన మనరాముడే.

దశ—(సందేహించుచు) ఊ! ఊ!

విశ్వా—మారిచ సుబాహు సభార్థమై—మదీయ సవనరక్ష
భార్థమై—మన రాముని నాతో నిపుడు పంపుము. ఇదియే నాకోరిక.
ఇందుకొఱకే వచ్చితిని.

దశ—(గడగడలాడుచు) ఆలా—స—రే—కాని—

విశ్వా—ఇక్కఁగోనియేల? ఆతని బంపుము.

దశ—(గద్గడితతో) అ అ అటులే—మి—సె—ల వగు
సేడల దప్పునా?

విశ్వా—నాసెలవ్రమంత్రమేనా? నీనాగ్దానముకూడ నయి
పదికాదా?

దశ — ఆలాగే — ఊరే — అటులే — ఊరే — మీయిష్ట వట్టు
లుండే దప్పునా? మాటవరుస కడుగుచుంటినిమహాత్మా!

విశ్వా — రాజేంద్రా! ఏల?

దశ — మనరాముడే — ఏది? మనచిన్నరాముడే — మనయిత
రాముడే — మాంసలమదమత్త మహాసురమారణమొనర్చుట — ఆ!
పసిచాడు! ఏది? కుట్టివాడు — బాలుడు —

విశ్వా —

గీ. అంతనగముకంటె ♦ నింతహీరముమేలు

ఘనమనంటి పూవు ♦ కంటె జాజి;

బూరుగునకుఁ దులసి ♦ మొక్కపూజ్యంబౌను

చిన్న పెద్దచింతఁ ♦ జేయుదేల?

దశ — వియవలో, గౌరవములో, బూజ్యతలో, ఘనమేకావ
చ్చును. కాని, యెనుగుకొనుటకు దేహాన్త్రాసముయేది? బూరుగుక్కంటి
విఱుచుకొనిపడినయెడల నెంత తులసివనము దగ్గమెపోవును?

విశ్వా — రాజేంద్రా! అట్లనుదువేల?

గీ. పూజ్యతాతీక్షణతాది సం ♦ స్ఫూర్తిగల్గు

చిన్నయెడనైన సత్వంబు ♦ జేరుబ్రాయి

కలుగ, నలునత యంగార ♦ కణము దండ

కామహాకుజరాజము ♦ గ్లాల్పలేదె?

కన్నతండ్రి నటచే రాముని మహాతైఱుగక యట్లనుచుంటివి. సందే
హింపకుము.

దశ — ఊమింపుడు. కన్నతండ్రి నగుటచేతనే యాతనిశక్తి
యుక్తులు బాగుగ నెఱుఁగుభువనుకొనుచున్నాను. ఆశీర్వాదింపవలసిన
మీరు చిన్నబిడ్డను బట్టుకొని మహాత్ముమహత్త నెడరేల?

తృతీయాంకము.

సీ. పొడుగువాఁడేకాని ♦ పొడుగున కనువైన

యొడలింకఁ జేయని ♦ బుడుతవాఁడు ;

ఘనముతా నిడుదతా ♦ కనుల వాఁడేకాని

బెదరింకఁదీరని ♦ పిన్నవాఁడు

కలుకుతా గఱుసుచె ♦ క్కిఱులవాఁడేకాని

పాలింకఁ జిలీకెఁడు ♦ పాపవాఁడు

పొడవుతా వంకతా ♦ బామలవాఁడేకాని

చిట్టించుటిఁకరాని ♦ చిన్నవాఁడు.

సీ. చిన్నసవ్వలచెన్నుల ♦ వన్నెలాఁడె

కాని యట్టహాసముసేయ ♦ లేనిచిటుత

సొగసు నెఱి వెంట్రుకల నిగ ♦ న్నిగలవాఁడె

కాని పిల్లజుట్టుననింకఁ ♦ గ్రాలువాఁడు.

సీ. వెరుక సామిత్రి ముందు వై ♦ పునను భటుఁడు

నెనసియుండనియెడ నడు ♦ గిడనివాఁడు

తల్లియొకవంక నొకవంక ♦ దండ్రిచేతఁ

బాదువకుండిన యెడ నిద్ర ♦ పోనివాఁడు.

సీ. గోటివిశ్మయేసూటిగ ♦ గొట్టజాల

నట్టి యతఁ డముక్తునుజిమ్ర ♦ గొట్టుపెట్లు ?

కుండబంతియే గుఱిపెట్టి ♦ కొట్టలేని

బొట్టెడసురవీరుల తలల్ ♦ గొట్టుపెట్లు.

సీ. క్రుద్ధయై తాటక ♦ గుద్దెఱు గుద్దులు

కూర్మినముక్తయొనంగు ♦ కుడుములగునె ?

అలసుబాహుఁడు వేయు ♦ బలుచ పేటరబులు

మరిపించి నేఁబెట్టు ♦ ముద్దులగునె ?

మారీచఘోరాగ్ని ♦ నారాచవారంబు

మామయిచ్చిన రత్న ♦ దామమగునె ?

రణదేవత యొసంగు ♦ రక్తార్ద్రవనసంబు

తాతయిచ్చిన పట్టు ♦ తాపితగునె ?

బాలుఁడెక్కడ ? యండన ♦ శైలకాల

కఠిన దంష్ట్రాకరాళ వి ♦ గ్రహ వినిర్భ

రాక్షయ బలాఢ్య రాక్షసా ♦ ధ్యక్షులేడ ?

పూల వ్రేటులఁబగులునె ♦ పులులతలలు.

మహాత్మా! అట్లు యోచించుచున్నా రేమి ?

విశ్వా—ఇక ముందేమి చేయవలయునోయని—

దశే—(గుండె కొట్టుకొని)

గీ. ఈతఁడెవఁడు ? దాసుఁడు మహా ♦ హీనదేవ

దానవానూనజన్య సం ♦ తానమునను

కసికు, కఱకు, కంగుల కాఁగి ♦ గడినిదీటు

గండ్రొడిదె పచ్చుచున్నాఁడు ♦ గానఁ బదుఁడు.

(నమస్కరించును.)

గీ. తాటకామహామాయోద్ధ ♦ నాటికకును

భరతవాక్యముఁ జెప్పించి ♦ ప్రబలబాహు

బలసుబాహు మారీచాది ♦ ఖలులకెల్ల

దర్భశయ్యలనిచ్చి ప ♦ త్తముబిరాన.

(లేచును.)

విశ్వా—రాజేంద్రా! కూరుచుండుము.

గీ. వాదమున శిష్యుడే జయ • పత్రమొంద
గురుని ఘనత వేమడుగులు • మెఱయకున్నె ?
శిష్యు నెడచేసి గురుడంట • సిద్ధపడిన
గురు ఘనతయేది ? శిష్యుని • గురుతయేది ?
అధివులాత్మశక్తిని మంతు • లందునిల్చి
యవని బాలింతురనుట నీ • యనుభవంబై
కాచగోళంబుగుండఁ బ్ర • కాశమొందు
దీపమునకుఁ దేజంబెంతో • తెలియవొక్కె!

దశ—(దైన్యమున) రామచంద్రుడు వయఃపరివృత్త పంథా
న్నుండేయయిన యెడలమీరన్నమాటలు చెల్లఁదగినవే. అయ్యయ్యా!
వట్టి కసుగాయవలన మీకేమి యుపయోగమండి ? మహాత్మా
నేనురావలదా ? రావలదా ?

గీ. పిన్నపామునైనఁ • బెద్దకట్టను గొట్ట
వలయునంచు జనుల • పలుకులుండఁ
బెద్దయహులఁ గొట్టఁ • జిన్నకట్టనుగోరె
డేల ? గోలలీల • మేల మేల!

విశ్వా—తేజమే ప్రభానమగు వస్తువులగుర్చి చిన్నపెద్ద
చింతచేయవలసిన పని లేదని నేనిదివఱకే చెప్పితిని. ఆమాటను నీవు
పాటింపక యిట్లు పలుకుచున్నావు. నేను గోలనో, కొంఠనో, కుమ
తినో, గురుడనో, రాముని గోరితిని. ఇచ్చెదనంటివి. అంతేకాదా?

దశ—(ఉస్సురనుచు, సాగుడుగ) అంటిని. ఆ ! అంటిని.

ఇదిగో ! ఇటుచూడుడు మహాత్మా !

విశ్వా—ఏల ?

దశ—నేనే నాకొడుకనై— నాసుగుణాభిరాముడై నచిన్న
రాముడనై యుద్భవించితినిగాదా? ఆతఁడే నేనైనప్పుడు నేనవచ్చిన
నైన నాతఁడు వచ్చినట్లేకద! ✓

విశ్వా—అటులే నాకును నాకొడుకునకు భేదము లేదుకావున
నాకొడుకుతో నొకొడుకును ముందెప్పుడైనఁ బంపవచ్చును. లెమ్ము.
నీవుసుఖమున నుండుము. నేఁబోయెదను. (లేచును.)

దశ—మహానుభావా ! కూర్చుండుడు. తొందరగా లేచి
పోవుటన్యాయమా?

గీ. ఇమ్మనఁగ నెఁడఁ యిదేతీసి ♦ కొమ్మనుటకు
ఫలముకాదు; బంగరుకాదు ♦ ప్రభుతకాదు
ఆటపదివేల యేండ్లేడ్చి ♦ పాణిమునకు
బ్రాణమగునట్లు కాంచిన ♦ ప్రథమసుతుడు.

తొందరయేల ? ఆలోచించుకొననిండు. శాంతిపడనిండు. శాంతి పడ
నిండు. పాణిములు గుడుటఁ బఱచుకొననిండు. ఆత్మమిక్కిలికలఁత
నొందినదినుఁడీ ! మీరు రామాని గోరుదురని స్వప్నముననయిన నెఱుఁ
గను జూడీ ! అయిన నేమి ? అంటిని, అన్నమాట సత్యముకాదనఁ
గలనా ? ఆహా ! మహాత్మా ! మీయజ్ఞభంగమునకు, నాయసుభంగ
మునకుఁ దాటక యెక్కడదాపురించినదండీ ! మహాత్మా ! అట్లేమీ
యూలోచించుచున్నారు ?

విశ్వా—ఏమియులేదు.

దశ — ఏమియు లేనేలేదా ! “కావలసినది యనురభండనము కదా ? అది యీతనివలన యగునప్పు డీతనిబాధించి రామునిదీసికొని పోవుటెందులకు ? చిని కామునకు సంతతిగవినవాఁడు. అందుపై వలదు వలదని కన్నతండ్రి యపశకునముగ నాంగోళనపడుచుఁ బాకులాడుచుండ నెటుపోయి నెటువచ్చునో ? జయాపజయంబులు దైవాధీనులు. అందులో రాక్షసులు మహాప్రబలులు. రాముఁడు సట్టి కసుగాయ. ఏమో ! ఎందులకయిన మందిది. దశరథునే తీసికొనిపోడు” మని మీరాలోచించుచున్నారేమో యని నేననుకొనుచుంటిని. మీముఖవైఖరిచూడ నాకట్లుతోఁచినది. మహానుభావా ! ఈయాలోచనములలో నొక్కటి యయిన మీహృదయమున సత్వై మెఱపు మెఱసి నట్లయినఁ దళుక్కని యడఁగిపోలేదా ?

విశ్వా—లేదు. నీకట్లుతోఁచుటభ్రమము.

గీ. కాతరుఁడు మదిఁగలపాము ♦ గాంచు నెదుట ;

విరహి యెదుటఁ జూచునులోన ♦ నెలయు ప్రియను ,

మెదడులోని స్వర్గముకవి ♦ యెదుటగాంచు ;

మనసుచూడు మన్నట్టు లే ♦ కనులుగాంచు.

దశ — అటులయినఁ బోనిండు. కాని—ఒక్కచిన్నప్రశ్నమడిగెదను. త్తమియింతురా ?

విశ్వా—అడుగుము.

దశ — సందర్భశూన్యములగు వాక్యములున్న త్తమింపుఁడు. మీరే దశరథుఁడనుకొనుఁడు. నేనేవిశ్వామిత్రుఁడను. నేనేమీరామునడిగితిని. ఎటుగక యిచ్చెదనని మీరుపలికితిరి. ఇట్టిస్థితిలో మీరిట్లు మనసులో గుబ్బెటలు పడుదురా లేదా ?

దశ—కన్న తెలువనిరాము నీమునియడిగినాడేమి? యడిగి
 సంతమాత్రమునఁ బ్రత్యక్షమృత్యు దేవతలగురాక్షసులనోటఁబడవై వ
 వలసినదే! అంతే! రాక్షసశక్తియెఱిగి, రాముని యశక్తియెఱిగి
 చూచుచుఁజూచుచుఁ జేతులార రాముని గట్టకట్టి సర్వనాశకులపండ్ల
 క్రిందఁ బెట్టవలసినదే. కాసంత వెనుకముందు నాలోచించుకొననక్క
 రలేదా? రామునే తీసుకొనిపోవలయునను నిరంతరదీక్ష యా మునీ
 శ్వరుని కెందులకు ♦ నేనుపోయి రాక్షససంహార మొనర్తును; లేదా
 రాక్షసులచేఁ జచ్చెదను. రాముఁ డందుచేఁ నిరపాయుడై యుండును
 గాదా? తనముందుగతికైన యజ్ఞమును గాపాడుకొనుట కీతఁడాత్రి
 పడుచుండగా, నాముందుగతికై నారామునిగాపాడుకొనఁ జూడగూడ
 దా? ఇదితప్పా? ” అను నిట్టియూహలు తండ్రియైన నీమనస్సునఁ
 గలుగునా లేదా? అట్లు గలుగుట సహజమగునాకాదా?
 సెలవీయఁగోరెదను.

విశ్వా—ఐహికలంపటతా శూన్యుడనగునేను—జీరకాలము
 నకు సంతానలాభ మొందుటచే నూతనసంసార సౌఖ్యమును సహస్ర
 గుణాధికముగా వనుభవించు నీమనస్థితి నెట్లుఁ హించుకొనిసానుభూతిచే
 నీస్థానమున నెట్లు నిలువఁగలను? నీమనస్థితిసీదియే. ఏసంసారియు
 దానిననుకరింపలేనప్పుడు సన్యాసినయిననేనట్లు నేయఁగలనా?

దశ—మీరు సేయలేకపోవుటయేమి? సామాన్యముగ నాటక
 పాత్రములు హరిశ్చంద్రాది పురుషులను జంద్రమత్యాది కాంతలను
 గూడ ననుకరించుటలేదా?

విశ్వా—అదెంతపాటి యనుకరణము! ఛాయ వస్తువగునా?
 చిత్రపటము మానిసియగునా?

దశ — కాకపోనిండు. ప్రధానవస్తువును జూపి చేయుటకయినఁ జూలియున్నవికావా? అందుచేమీరు రెండు నిమనములు నేనని భావించియట్టి సన్నివేశమున మీహృదయవిధ మెట్టులుండునోకాసంత సెలవిండు.

విశ్వా — ఈనాటకము నాకుఁ దప్పదా?

దశ — నాయెడల మీదయ తప్పనటులే.

విశ్వా — అట్లులై సవినుము. “ ఈముని రాము నడగినాఁడు. ఇచ్చెదనని బాసచేసితిని. నేను వచ్చెదనన్న వలదనుచున్నాఁడు. రాము నీకుండినయెడలఁ బోయెదననుచున్నాఁడు. ఈముని మతిలేని వాఁడుకాఁడు. మహాధీమంతుఁడు. ప్రబలబలశాలి. అనేకాస్త్రశస్త్ర కళాకాశలకర్మశుఁడు. అందుపై దివ్యతపోరాశి. రాముఁడు కేవలము నిరుపయోగుఁడైయుండు నెడల నిట్టివివిధ మహాశక్తి సంపన్నుఁడేల యావ్యర్థునిఁ గోరుకొని కార్యమును ధ్వంసమును జేసికొని బ్రదికి యుండినంత కాలమేల నగుబాటొందుటకు సాహసించును. రాముని యందుమహా రాక్షసశిక్షణవిచక్షణతయుండి తీరవలయును. తండ్రినగు టచే నాకాతనిమాహాత్యము తెలియకపోవచ్చును. ఒక వేళమాట వరుస కాతనిలో మహత్తేమియు లేదనియే నిశ్చయింతును. అయిన నేమి? విశ్వామిత్రుఁడు మహనీయ మాహాత్య సంపన్నుఁడుకాఁడా? సృష్టికిఁ బ్రతిసృష్టి చేయఁజాలిన భూతలవిధాతకాఁడా? అట్టియూతఁడు మనరామునకెన్ని దివ్యాస్త్రములొసఁగునో? ఎన్ని యఖండశక్తులు ప్రసాదించునో? వానిచేరాముఁడు రాక్షసులను నవలీలగ గెల్పు నేమో? ఎవఁడెఱుఁగును? ఇంక నేయేశుభములా మునివలనఁ కలుఁ గునో? ” యని దశరథ శైలూషుఁడనైన నేననుకొందును.

దశ — (తనలో) ఇంతపని చేయుటకీతనికి సమర్థతగలదు. కాని

యిష్టమున్నదో లేదో యెవనికిఁ దెలియును? యాగార్థము హరిశ్చంద్రునియొద్ద ధనముఁజేసికొని, దాని నాతనియొద్దనేయుంచుట కొప్పించుకొని, మాయచే రాజ్యమును ధారిపోయించుకొని దానిససామ్రాజ్యమునకై భార్యాభర్తలనమ్మించిన మహానుభావుఁడు! లోహితాస్యుని జంపించిన యాతఁడురామచంద్రునేమిచేయునో! ధారాశతయున్నది; మాయయున్నది. కరుణయున్నది; క్రౌర్యమున్నది. రాజత్వమున్నది; బ్రహ్మాత్వమున్నది. తామసమున్నది; సాత్త్వికమున్నది. సమస్తముగని హఁడు; సమస్తముగని నవాఁడు. ఎట్టులయిన రామునిదనతోఁబంపుటకై రున్నియూశలు కల్పించినాఁడేమో? ఎవఁడు చెప్పఁగలఁడు? వసిష్ఠభగవానుని నూర్గులు పుత్రులను బూడిదసేసిన పుణ్యాత్ముఁడు! నాపైనాతనికేమియుఁ గోపము లేదనుకొందును, ఏమో! ఉండిననుండఁ గూడదా? వసిష్ఠమహర్షి యిచ్చుటనుండునెడల నీతనికి నాతనికి మాటపై మాట కలుగునేమోయని యీతనికి రహస్య సమావేశమునఁగితిని. ఇప్పుడాతని నిటకు రమ్మనుపెట్లు? రానియెడల నాకీ సంధిని గర్తవ్యముపదేశించువారెవరు? ఇంతసేపు తనతో మాటలాడక నాతో నేనేయో యాలోచించుకొనుచుంటిని కాబోలు నప్పుడే యాతఁడు దుమధుమలాడుచున్నాఁడు. ఏమి చేయుదును? (ప్రకాశముగ) మహానుభావా!

విశ్వా—ఏల?

నశ—మీమాటలు హేతుపతిమచేలింకములై యున్నవేకాని యర్థకానురాగ రసార్ద్రములుగ లేవు. మఱియొకమాట. రాముని మీవెంట దీసికొనిపోండు; కాని, రామునితో నేనుగూడ వచ్చుట కనుగ్రహింపవలయును.

విశ్వా—(వికటముగ సవ్యసాచి) రామునకు సాహాయ్యముగనా?

దశ—అందులకు మీరుండ నేనట్లందునా ?

విశ్వా—మఱి యెందులకు ?

దశ—(తనలో) నేనుగూడవచ్చుట కీతఁడ యిక్కరింపకుంటయే యీతని మా యోధే శముఁ బ్రకటించుచున్నది. తనకుఁ గావలసిన రాముఁడుండినప్పుడు పైగ నేనుండినపుడు తన పుట్టియేమిమునిఁగెను ? నమ్మదగదు (ప్ర)కాశముగ) రామునకు సాహాయ్యమునకై కాకుండు నెడల మఱి యెందులకనుచున్నారా?

గీ. అమ్మయెడఁజూపునిల్పిమా ♦ టాడుచుండ
నట్లుమాటాడి ననుఁ జూడు ♦ నయ్యయిట్లు
లనుచుగడ్డము గ్రహియించి ♦ యతనిమొగము
నాయెడకుఁద్రిప్పుకొను వెట్టి ♦ నయ్యనేను.
ఒక్కటేమాట! రామునివిడిచి నేను బ్రదుకఁజాలను.

గీ. ముగురుభార్యలు కాపుర ♦ మునకువచ్చు
పిదపదివ్యమహానంద ♦ పదవిగొన్ని
వత్సరములొందినాడత ♦ ర్వాతనంతె
కాని యేమొ; యేమున్నదీ ♦ కంపతొడుగు
నందనుచు గొంత విసుగును ♦ జెందినాడఁ
గొడుకులొక్కఁబుట్టరను చింత ♦ వ్రేడముపిదప
బ్రదుకనఁగిరోత; చావనఁ; ♦ బరమముదము
గొంగఁజూపు చావో యంచు ♦ వేగినాడ
రామచంద్రుఁడు తల్లిగ ♦ ర్భమునఁబడఁగఁ
దిరుగనరులలోఁ బడినాడ ♦ మఱలబ్రదుకు

కొలఁదిగాఁ దియ్యఁబడెనాదృచ్ఛ • కొనుచుఁబోవు
 వాసలోఁ జిన్నిజలపడె • నయ్యవినవె.
 మనసుపుష్పింపరాముఁడు • కనులఁబడఁగఁ
 బాల మున్నీరుగాఁ బొంగి • పామరత్వ
 మలలయుద్రేకమునమీఁద • సట్టెపడియె ;
 నార్తినిగబడె, మృతిమాట • యడుగుఁబడియె
 శాత హేమంతమునను వ • సంతమయ్యె
 తరణి గుంకువేళను భర • ద్వాజపక్షి
 మేలుకొల్పుపాడెను దర్శ • రేలఁ బొడమె
 బూర్ణచంద్రుఁడు నేనురా • మునిఁగనంగ.

మహాత్మా!

౩. బ్రదుకుకొఱకు నేను • బ్రదుకుటలేదు నా
 కొఱకు నేను బ్రదుకుఁ • గోరనయ్య
 రామచంద్రు కొఱకె • జ్జదికియుంటిని రాముఁ
 గననిక్షణముగాల • గతినిగాఁతు.

మీయిష్టమువచ్చినట్లు నేయుఁడు

విశ్వా—నీమాటలు వింత గఁగనఁబడుచున్నవి. ఇంతకుముందే
 నీవేనా వెంటవచ్చి యాసుర శిక్షణ మొనర్చెద నంటివి. రాముని
 బాసిన నిముసముననే సశ్చయముగ మరణించుపాడవయిన రాముని
 విడచి నావెంటనెట్లువచ్చెదనంటివి.

దశ—(తెల్లవ్రాయి) మహర్షిచంద్రమా! అట్లు మొదట
 నంటిని, స్థూలముగనంటిని. తరువాత కొంచె మాలోచించుకొని
 నమీఁద—అ! అందుమీఁదనే కాఁబోలు—అట్లు చేయటకేనాకు

శక్తి లేదనితోచుటచే నాతోరాముని వెంటఁబెట్టుకొని వచ్చెదనంటిని గాఁబోలు. — మనసు కుదురులేదు. ఆ! అట్లుకాదనితోచుచున్నది. నేను మీవెంట వచ్చెదనన్న మీరురాముని దీసికొనిపోవుట మాని వైచేద రేమోయని మొదటనటులన్న మాటసత్యము! రామునిమీఠు విషువఁదలఁచుకొననియట్లు నాకుఁదోచు రామునితో నన్నుఁగూడఁ దీసికొనిపోమ్మని మిమ్ముఁబ్రార్థించియుండును.

విశ్వా—ఇంతటితో సరియూ? మఱియొక కల్పన మున్నదా? ఇంకఁ గొంచెమాలోచించు మఱియొక చిత్రముయిన యల్లిక మన సునకుఁ బాడకట్టునేమో? రాజా! ఏమి? మొదట స్థూలముగ ననుట యా? అటుపైఁ దిరుగ నాలోచించి సూక్ష్మముగ ననుటయా? దాని పై మఱింతనాలోచించి సూక్ష్మతరముగ ననుటయా? సత్యమున కెట్టి స్థూల సూక్ష్మ నిర్ణయమొనర్చితివి? మొదటిమాటరెండవదాని వలనఁబడనమా? రెండవది మూడవదానివలనదిగదా? సెబాస్! సత్యాధారమైన సూర్యుఁ డాదిపురుషుఁడగు పంశమన నుద్భవించిననీవు—ఒడలు ముక్కలుగఁగోసి యర్థికిచ్చిన మహానుభావుని కులములోఁబుట్టిన నీవు—నలుసంతయసత్యనూఁడవెఱచి రాజ్యముఁ గోల్పోయి, భార్యాపుత్రులను విక్రియించుకొని! తన్ను మాలవాని కమ్ముకొని, మరణించిన పుత్రుని దహించుటకువచ్చిన యిల్లాలిఁజేతి మీఁదుగ ఖండించుటకు సిద్ధపడిన సర్వ జగద్వికాంత యశస్సం. పన్నుఁడగు సత్య హరిశ్చంద్రుని శాఖ కుపశాఖనైన నీవు—తన యిల్లాలిఁగే యొకనికి దానమిచ్చిన యనన్య సామాన్య వదాన్యాగ్రుఁడయిన రఘుమహారాజుగదైపె నెక్కిననీవు—మీకులమున కాధార మయిన సత్యమును—సర్వప్రపంచమున కాధారమయిన సత్యమును—దైవస్వరూపమయిన సత్యమును—ఆ!

దశ—మహానుభావా! (క్షమియింపుఁడు, అట్టినత్యమును బరి

గణింపకపోలేదు!

గీ. మూడు నెడకు సత్యము, రామ ధీమూర్తి (పేమ)
వెనుకలాగ నడువనొట్టు ధీకొనుచునుంటి
బీసమునుందునకును, గాళ్ళు ధీ బెసయునాచు
వెనుకలాగ సుక్రేడు జూంస ధీ విధముగాగ.

విశ్వా— (ఈమాటలు వినిపించుకొనక) ఈనీతి నీకెవరు
చెప్పిరి? మీగురువుగను వసిష్ఠుని నిచ్చుటకు బిలిపింపుము. ఆయన
యెదుట జెప్పవలసిన నాలుగుమాటల జాప్పెదను. సత్యమువదలు
కొనుమని మీగురువుగా రుపదేశింతురేమో చూచెదను.

దశ—(తనలో) అమృత! బ్రదికితిని. గురువుగారు కర్తవ్యము
సెలవీయగలరు. (ప్రకాశముగ) ఎవరక్కడ?

(నేపథ్యము) చిత్తము.

దశ—వసిష్ఠ భగవానునిటకు దయచేయ. బాంధ్వింఛితినని
చెప్పుము.

విశ్వా—త్వరగ—

దశ—మిత్రాగ్రహమువలదు. నేను సత్యమును వదలుకొను
వాడనుగాను. అంటిని. రామునిచ్చెదననియంటిని. ఆలాగే శుభాచార
ని బాసచేసినతరువాత నీరుపలదా? (తనలో) వసిష్ఠుడేమి రాయాస
తిచ్చునో?

(వసిష్ఠుడు ప్రవేశించును.)

(దశరథుడు విశ్వామిత్రుడు లేతురు.)

వసి—బ్రహ్మర్షి వతంసమా! తపముబాగుగ వర్ధిల్లుచున్నది

కదా

మీట

విశ్వా—మీదయవలన—

దశ—గురూత్తమా ! సమస్కారము.

వసి—కళ్యాణమస్తు.

విశ్వా—రాజేంద్రా ! గురువుగారితో జెప్పము.

దశ—నేనేల ? మీరే సెలవిండు.

విశ్వా—మహర్షి చంద్రమా ! నాకును మిశిష్యునకొక వివాదము కలిగినది. అదిమీమాన్యస్థమునఁ దేలవలసియున్నది.

వసి—అదియేదియో సెలవిండు.

విశ్వా—మీ రేదియడిగిననిచ్చెదననియీ భూవుండింక కుమారునాకు బాసచేసియున్నాఁడు. మారీచసుబాహు వధార్థమై నేను రాముని నాతోఁ బంపుచుని కోరితిని. రామునిచ్చుటకు సందేహపడుచున్నాఁడు. ఈయకతప్పదని నేను జెప్పించున్నాను. మీయిష్టానుసారముగఁ దీరుమానింపుఁడు.

వసి—రాజేంద్రా ! నీవు విశ్వామిత్రుని మాహాత్యమెఱుంగనిదికాదు. అద్వితీయ తపఃప్రభావాధీనతగలవాఁడు. అతఁడుతలఁచుకొనినమెడల మారీచాదుల నొక్కటెప్పపాటులో భస్మము చేయఁగలఁడు. తపస్సు వ్యయమగునని యుపేక్షించియున్నాఁడు. ఈరాక్షసులఁ జంపినకీర్తిని రాక్షసహరిణముకొఱకే పుట్టిననరాసుమూర్తికిఁ దక్కింపగ నీతఁడిట్లుకువిచ్చేసినాఁడు. గంధగంధ తేజమైన నేసందేహమును బొందక రాము నాతనితోఁబంపుము.

గీ. అర్థి బ్రహ్మర్షి ; దాత మహాప్రభుండు ;

పనియస్థురమారణము ; దత్త • వస్తునఖిల

జగదుదంచి తానంద తే • జస్వరూప ;

మంత్రకంఠే గావలసిన • దేవియిలను ?

విశ్వా—ఇమ్మని చెప్పిన మాతఁడుగూడ మహాతపశ్శాలియేయని
మీయానతికిఁ గానంత చేర్చితిని.

వసి—(నవ్వుచు) రాజేంద్రా! వింటివా? విశ్వామిత్రుఁడీ
మాటలవలన నన్ను స్తుతిసేయుటలేదు. ఇమ్మని చెప్పకుండ నీయలేక
పోయితివిగదా యని నిన్నెత్తి పొడుచుచున్నాఁడు. ఇప్పుడై న వేగిర.
ప్రదుము. రామునిటకుఁ బిలిపింపుము.

దశ—ఎవరక్కడ?

(నేపథ్యమున) చిత్తము.

దశ—రామలక్ష్మణుల నిటకుఁ దీసికొనిరమ్మా.

(నేపథ్యమున) చిత్తము.

(రామలక్ష్మణులు ప్రవేశించి వసిష్ఠునకు నమస్కరింతురు.)

దశ—రామచంద్రా! (విశ్వామిత్రునిఁజూపి) తాతగారికి
నమస్కరింపుము.

రాము—మహర్షి సత్తమా! నమస్కారము.

విశ్వా—వత్సా! కల్యాణమస్తు.

దశ—లక్ష్మణా! నీవుఁగూడఁదాతగారికి నమస్కరింపుము

లక్ష్మ—నేను నమస్కరింపను. ఈయన మాతాతగారు
కారు.

దశ—అటులనుటతప్పు. నమస్కరింపుము.

లక్ష్మ—ఁదే! హే. మాతాతగారికింత పొడుగుగడ్డములేదు. ఈ
నడుమ నేను జూడలేదా?

దశ—ఆతాతగారు మగధ దేశమహారాజుగారు. ఆయన మీ
యమ్మకుఁ బితృతుల్యుఁడు. ఈతాతగారు చరియొకరు. ఈయననాకుఁ
పితృతుల్యుఁడు.

లక్ష్మ — మహర్షి చంద్రమా ! నమస్కారము.

విశ్వా — (నవ్వుచు) వత్సా ! కల్యాణమస్తు!

దశ — గాఢిసందనా ! లక్ష్మణ శత్రుఘ్నులెద్దఱు కవలలయిన రామునితో లక్ష్మణుఁడు జోడు. భరతునితో శత్రుఘ్నుఁడు లంకె. కావున లక్ష్మణునిగూడ వెంటఁబెట్టుకొని పోనేడు చున్నాను.

విశ్వా — అడిగినాత యిచ్చువాఁడే మహాదాతయగుచో సంతకంటె సధికముగ నిచ్చు నీకేమిపేరు తగునో !

దశ — సాకును నాపిల్లలకుఁ దమ యాశీర్వాదము తక్కువే అక్కఱలేదు. (రామ లక్ష్మణులతో) మీరీమహర్షితోఁ బోవలయును.

రామ — చిత్తము.

లక్ష్మ — నేను మాయన్నగారితోఁబోవుదును.

దశ — మహాత్మా ! బాలురు. తప్పులు గలిగిప దిద్దికొనుఁడు. (అలోచించికన్నులొత్తుకొని) ఇప్పుడు వెళ్తేపడదగదు. నాయనలారా. సన్నొక్కసారి కౌఁగలించుకొనుఁడు.

(రామలక్ష్మణులు కౌఁగలించుకొందురు.)

గాఢిసందనా! తిరుగ శీఘ్రముగఁ బిల్లలతో దయచేయుదురు కాదా?

విశ్వా — సందేహమేమి? (లేచి) రాజేంద్రా! నేనుబోయెదను.

దశ — చిత్తము. నమస్కారము.

రామ — లక్ష్మ — గురుత్తమా! మాకుసెలవొసంగుఁడు నమస్కారము.

వసి — కల్యాణమస్తు!

దశ — సేవకా! ఈపిల్లల నొక్కసారి తల్లుల యెదుటఁ బెట్టి

వెంటనేమహర్షి కప్పు జేప్పుము.

వసి — (లేచి) రాజేంద్రా! నేనుబోవుదును.

దశ — చిత్తము. సమస్కారము.

(వసిష్ఠుఁడు, శిష్యామిత్రుఁడు, రాముఁడు, లక్ష్మణుఁడునిష్క్రమింతురు)

దశ — గీ. ఇమృతమృతోడనే రాము ♦ నిచ్చియుండు

నెడల సత్యవంతుఁడనని ♦ యిలయశంబు

నెనసియుండు; రామునిఁడుగ ♦ కిచ్చినాఁడ;

మునివలననాల్గుతిట్టులు ♦ దనినవాడ

కృపణునకు వ్యయము తుదకు ♦ నెక్కువగును,

మెప్పులేదు పైపెచ్చుగ ♦ దెప్పులగును.

పనియదనునఁజేయక మాల్లు ♦ వానికిఁ బని

యెక్కువగు; గన్పమును సప్త ♦ మినుమడించు

విసరు నాల్కను వాగ్దాన ♦ వితతిఁజేయు

పృథ్వీపతియిచ్చి కీర్తి ద ♦ క్కించుకొనఁడు

ఒసఁగువఱకు శాసనుజేయ ♦ కుండువిభుఁడు

గడుసరియుగక్షితుఁడు కీర్తిఁ? ♦ బడయువాఁడు

ఎద్ది యెవనికిఁబ్రాప్తమో ♦ యద్దివాని

నెనయుననుమాట నిజమైన ♦ నిచ్చునొకఁడు

కిమ్మనక సన్నసన్నగ ♦ సమృద్ధి

నాల్గుగై సపిమ్మటనిచ్చు ♦ సరుఁడొకఁడు ;

గాగిసుతశాపభయముచే ♦ గానిసత్య

బద్ధతను నేనురామునిఁ ♦ బంపననుచు

ముందఱికపునునాటక ♦ ములనువ్రాసి

యెదుటి ద్రిష్టలచేతఁది ♦ ట్టితురేమొ

ఎల్లరకు గావలసినంత ♦ స్వేచ్ఛయుండ

సవనిధవునకుఁ గాసంతయైన లేదు.
 పాదరక్షలతో నన్ను ♦ పాటితాఁడు
 నడుగిడుచు గాలిలోపల ♦ నడునవలయు
 ప్రాణమెంతదాకను బిగ ♦ బట్టికొనుచు
 హృదయమెందాఁకఁజెర, బిగి ♦ యించుకొనుచు
 నాకనపు వింత నాట్యంబు ♦ నాడఁగలఁడు
 యోధవుఁడుగూడ మనుజుఁడు ♦ గాఢై? యకట
 అలయికనొ, తాల్మితేకయో ♦ యాత్రముననొ,
 భ్రమముననొ యాతఁడినుమంత ♦ పట్టుతూలి
 నిటు నటునునూఁగ “ నిహిహిహి ♦ హి” యటంచు
 గోటిజనములు చప్పటలో ♦ గొట్టు వారె.
 అందఱును జేయు మంచుకొండ్లంతతప్పు
 కరఁగి యావిరియైపోవు ♦ క్షణములోన;
 భూపుఁడు ప్రమాదమునఁజేయు ♦ ముత్తైమంత
 నెఱుసు శతశతాబ్దములైన ♦ నిల్చికాలు
 రాముపైఁ బ్రేమచేఁజాల ♦ ప్రాణకులాడి
 నాడనేకాని, సత్యంబు ♦ వీడలేదు
 కనుబొమలుపండు తరువాతఁ ♦ గడుపుపండు
 నాతఁడె గ్రహించు నాదేవు ♦ లాటయెంతో!

(నేపథ్యమున) మహా! పభూ! భోజనవేళ యత్నించినది.

దశ—ఇంక భోజనమా? కడుపు నిండుగి నే యున్నదికాదా?

కావేరీ!

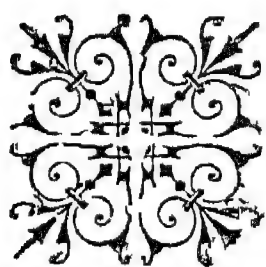
గీ. ఏను భుజియించునప్పుడూ ♦ మృదులముగనూ
 గమ్రముగను బూర్వరాజుల ♦ కథలనాకు
 భరతుడూ కొట్ట బల్కు నా ♦ ప్రాణమిటకు
 దిరుగవచ్చిన తరువాత ♦ దినెద మఱల.

(నేపథ్యమున) అట్టులనుట న్యాయమా ? కాసల్యాదేవిగారు చాల
 ఖిన్నులైయున్నారు. మీరువచ్చి యామె నోదార్తురుగాక !
 దశ—

గీ. జ్ఞానవాసిష్ఠము బరించి ♦ జగముమిథ్య
 యనితలచు నాగతియె యిట్టు ♦ లగుడు నెపుడు
 పదములకు జేతులకు నడ్డు ♦ పడెడుబిడ్డ
 డగుపడని యాడు ప్రాణపు ♦ టార్తియెంతో !

హా! రామచంద్రా ! హా! లక్ష్మణా ! హా! విశ్వామిత్రా !

(నిష్క్రమించును.)

శ్రీ

కల్యాణరాఘవము.

చతుర్థాంకము.

ప్రదేశము—అరణ్యము.

ప్రదేశము—రాముడు, లక్ష్మణుడు, విశ్వామిత్రుడు, నారాయణుడు.

విశ్వా—ఈదినమున మిగుల నడచితిరి. కొంచెముట విశ్రమింపకమా?

నారా—అదిగో! సాయంకాల మగుచున్నది.

గీ. పచ్చనగు చందనపుఁ జెర్చి • ప్రకృతికాంత
గిరికుచములఁగై నేసి గి • ల్లింతఁబెట్టి
చెక్కిఁతులఁ బోసి, కెమ్మోవి • నొక్కేసవిత
వృద్ధునకుఁ బ్రేమ సతిపైన • హెచ్చుఁగాదె?

లక్ష్మ—తాతగారూ! మీశిష్యుఁడనారాయణుడు తప్పదు
చున్నాఁడు. వృద్ధునకుఁ బ్రేమపుత్రులపై హెచ్చని చెప్పవలయును.
నిజమగునా? కాదా?

వశ్వా—విత్సా! ఈ సానినీపు చెప్పినది నిజము. మఱియొక సారి యీ
తఁడు చెప్పినది నిజము కావచ్చును! ప్రకృతి సహసముఖి కాదా? నారా
యణుఁడు సహస వసాహిత్య ద్రోహి మచే, నూత్న యశాపనోచిత శృం
గార రసగరిమచే నటులు చెప్పినాఁడు. అది తప్పు. శిష్యునకు—

గీ. గురులతో శాస్త్రచర్చను ♦ గోరఁదగును,
కలికి గండచందనచర్చు ♦ దలఁపఁదగదు,
వేదములనల్లె పలుకులు ♦ వినఁగఁదగును.
వెలఁది మట్టెలగిలుకులు ♦ వినఁగఁదగదు
ఈశ్వరిని ముక్కుచివరని ♦ క్షింపఁదగును,
కన్ను కెలఁకుల నింతిని ♦ గానఁదగదు
జగమసత్యంబలుకఁ ♦ జనునుగాని
చాననడుమ సత్యంబనఁ ♦ జనదు చనదు.

అది యుఁగాక,

స్వస్థులైనను బధితుల ♦ యొద్దనెపుడు
పరుష శృంగార వాక్యముల్ ♦ బలుకఁదగదు;
ఫలకమును బైట చెఱఁకునఁ ♦ దాడునఁదగదు;
రవికళోనాంబెగున్ను జే ♦ ర్పంగదగదు.
మసినిఁ దాంబూలరిక్తితో ♦ మార్పఁదగదు;
దూప్యితోలున జాజులు ♦ గుప్పఁదగదు;
ఒంటెపోచను మృగమద ♦ మాన్పఁదగదు;

సారాయణా! రాజశాలురయెనుట నీనట్టి శృంగార వాక్యము లాడుట
తప్పు.

రామ—మహానుభావా ! ఆతనిక్షమియింతురుగాక !

లక్ష్మ—తాతగారూ ! వసిష్ఠశిష్యులమగు మేమామాత్రము
నకే చెడిపోవువారముగాము.

రామ—తమ్ముడా ! అట్లు పలుకఁగూడదు. తప్పు.

విశ్వా—రామచంద్రా ! తప్పుకాదు. లక్ష్మణుడట్లు పలుకఁ
దగును. ఆతని నేను బాగుగ నెఱుఁగుదును;

గీ. గాత్రమునసంటి యెంత శృం ♦ గారమహిమ

వెలసినను, గన్నులును, గర్జ ♦ ములునులేక

మదిమొదలెలేక స్థాణువై ♦ మనఁగఁదగిన

మహితవిజ్ఞానుడగును ల ♦ క్ష్మణుఁడురామ;

ఆతని పైవాఁడనయిన నీసంగతి యింకినవర్త్యముకాదా !

రామ—మహాతాత్ర ! మీదయకుఁ బాతులము.

నారా—(తనలో) శృంగారవాక్యములచే శిష్యులు చెడుదురు
కాని, స్తుతివాక్యములచే జెడరుకాఁబోలు ! ఎవనివెట్టి వానికివేడుక.

విశ్వా—నారాయణా ! ఘాతలపముల బాలురకుఁ గల్పిం
పుము.

లక్ష్మ—గురువుగారియాజ్ఞ యనుల్లంఘనీయము ; కాన నీవు
నాకును గురువుగారికిని శిష్యులఁ గల్పింపుము. శ్రీరామమూర్తికి
నేనే వై చెదను. (అట్లుచేయును.)

విశ్వా—(శయ్యపైఁగూర్చుండి) వత్సలారా !

నీ. గంధసింధుర బద్ధ ♦ బంధురస్యందనా

నందవిహారమే ♦ సడకలయ్యె

వ్రాతారసాయన ♦ గోక్షీరపానంబు

నిర్ఘ్న ర నిస్సర ♦ స్నీరమయ్యె

స్వర్ణమంచస్థ పే ♦ శలతూల తల్పముల్

వట్టి నేలను గడ్డి ♦ బణిపులయ్యె

బహురుచ్య శాక సం ♦ భార సారాహార

భక్షణంబులువర్ణ ♦ ఫలమాలయ్యె

మాతృమాన్యత్వమాంగశ్య ♦ మహితమంది

రస్థలావాస ముద్ధతా ♦ గణ్యమయ్యె

బూలలోఁ బెట్టఁ దగు పుణ్యా ♦ మూర్తి యుగము

ముండలోఁ బెట్టి బాధించె ♦ మునియితండు.

రామ—స్వామీ ! మీరట్లాసతీయఁదగునా ? మీరుగటాక్షిం
చిన బలాతిబల విద్యలవలన మాకు యుత్పిపాసాబాధలులేవు. బడలి
కయులేదు. అదిగాక—

గీ. అడవిశారికకును బెంపు ♦ డైనశారి

కమలతాదులనున్న వ్య ♦ త్యాసమెంతొ

వసనమధివాస సౌఖ్య సం ♦ వదకుఁ బురని

వాససౌఖ్యమునకును వ్య ♦ త్యాసమంత

పురనివాసముచేమది ♦ ముడుచుకొనుచు

నిట్టెయిట్టె దేహమునందు ♦ నిమిడిపోవు

నాటవికవాసమున మది ♦ యట్టెయట్టె

పొంగి జగదాత్మకో నైక్య ♦ మును లభించు

కృత్రిమ సుఖాళిమనసు మె ♦ ప్పింపలేదు

పదయమక బంధముఖ్యకా ♦ వ్యంబువలెను ;

పురసుఖములు మదికి బల • నూర్చిఁ జేయఁ
జాలవగ్భకునికిఁ బోత • పాలలీల.

లక్ష—రామభద్రుని కేమియగుప్యములు లేకపోవుటచేనా
కేమియులేవు.

గీ. ఇదియె దేశాటనమునకు • సడమల ప్ర
పంచ విజ్ఞానసార సం • పాదనమున
కడవిఁ దిరుగుటకును వేట • లాడుటకును
దనువు గడిదేర్చుకొనుటకుఁ • దగినవయసు
దీనివృధవోవనిచ్చు భూ • జాని సుతఁడు
తనువు తవతవతో జగ • త్తునెదురుకొనఁ
దగని మనసు గడగడతో • ద్రక్షిమలేని
పేగుగుఱగుఱతోఁ, ద్రేపు • బేపుబేపు
తోనగరులోన రాకాసి • తోలుబొమ్మ
లీల పోతుముత్తైదువై • పూలగాగ
రా గుడారములనడుమ • రాణితోడ
గచ్చకాయలరణమున • గండ్రఁడగును.

రామ—లక్షణా! ఇక నట్టే మాటలాడక విశ్రమింపుము.

విశ్వా—నారాయణా! ఊరకుంటివేమి?

(అరదలు విశ్రమింతురు.)

నారా—వచ్చుచుంటిని. (కాళ్ళులొత్తును.)

లక్ష—తాతగారూ! ఏమైనకథఁ జెప్పెదగా?

విశ్వా—అలాగే! అనఁగననఁగ—సుందోపసుందులని—

ఎవ్వరు “నూ” యనరేమి?

గీ. తలఁ గదుపు వాఁడు లేనట్టి ♦ తానమట్లు
 వెనుక హంగు లేనట్టి య ♦ భీనయమట్లు
 రణితనిస్సాణరవ శూన్య ♦ రణమూవలెను
 కథనడున దూఱోనెడు వాఁడు ♦ గలుగకున్న.

లక్ష్మ—నే “నూ” కొంట్టుదును.

విశ్వా—సుందోపసుందులని—

లక్ష్మ—ఊ—అన్నదమ్మలా ?

విశ్వా—అవును. నీకెట్లు తెలిసెను ?

లక్ష్మ—పేళ్ళనుబట్టి—నాకుమాతంజి) యుపరామఁడనిపేరేల
 పెట్టలేనో ?

రామ—తమ్ముడా ! కథ వినజేల ?

విశ్వా—వారి రాష్ట్రభూమి యిదియే.

లక్ష్మ—ఊ—

వి—వారిద్దఱునోవ్యసహాయులై యనేకదుష్కృతులొనర్చి
 దుగ్జేయులైరి.

లక్ష్మ—ఊ—

విశ్వా—ఒకనాఁడొక యప్పరోనారీమణి వారి బోగిఁబడెను.

లక్ష్మ—ఊ—

విశ్వా—నాటిద్దఱుకూడదానినపేక్షించిరి. అదితనకేకావలయు
 నని యొకఁడు తనకే కావలయునని యొకొకఁడు ననోవ్యసముగఁగల
 హిందీ పోరాడి, గుడ్డుకొని, కఱచుకొని, పొడుచుకొని యిద్దఱుఁ
 జచ్చిరి.

శ్రీ

నవ్యాకారాశువము

—————— 7/66

అంకితముల నాటకము.

ఇది

ప్రచండిచాణక్యము ; నర్రాదా పురుకుత్సేయము మొదలగు

నాటకముల రచించిన,

పానుగంటి లక్ష్మీనరసింహరావుగారిచే

రచింపబడి,

——————

తెలుగు

శ్రీ సాహితిమండలి ద్వారా శాలయందు ముద్రింపబడి

ప్రకటింపబడియె.

1915.

కాపీరైట్]

మొదటికూర్పు 1000 ప్రతులు.

[నిజస్థానం]

——————

రామ—అమె యెవ్వరు ?

విశ్వా—తాటక—ఆపొదచాటున 'ఊఁఊఁ' యనుచు నది
గురుక వేళ్ళి నిదిగించుచున్నట్లున్నది.

నారా—అమృతయ్యో ! తాటక యంత చేరువ నేయున్నదా ?
గురూత్తమా ! పాటిపోవుదము.

రామ—నారాయణా ! నీకేమియు భయములేదు.

విశ్వా—అమె యిచ్చటనుండుట యెరిగియుండియే మిమిత్రి
టకుఁ దీసికొనివచ్చితిని. సహరించుట కింక వేళకాకుంటచే రామ
భద్రా ! నీతోఁ జెప్పియుండ లేదు. ఇది నాయజ్ఞ మునకుఁజేసిన విఘ్నా
తము లిన్నిన్నికావు. ఒక పావుగడియలో నీమెను వధింతువుగాక !

నారా—అది నామెడలో నొక సారిత్రాచుపామును జుట్టెను.

లక్ష్మ—నారాయణ శంకరుల కభేదమని తెల్పుటకు గాఁబో
లును.

రామ—గురూత్తమా ! అబలను పధింపుమని యానతిచ్చు
చున్నారేమి ?

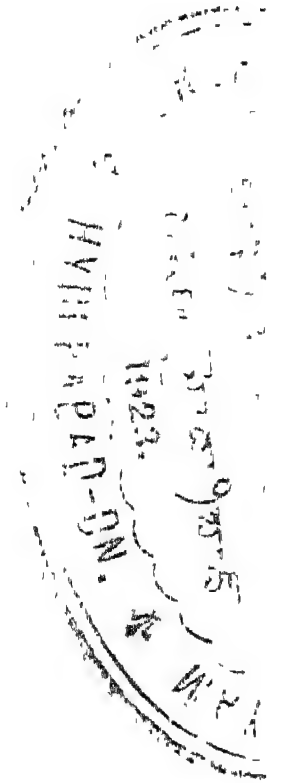
నారా—అనేక గజ సహస్ర బలాన్వితయగునది యబల
యెట్లగును ?

లక్ష్మ—నారాయణా ! స్త్రీపురుష విభాగముఁ బొగుగఁ
జేయుచున్నావు. బలముండుటచేతనే యది పురుషుఁ డగునెడల
బలములేకుంటచే నీవు కాంతవగుదువా ?

రామ—లక్ష్మణా ! అట్లు తీవ్రముగ మాటాడవచ్చునా ?
నారాయణా ! నీవేమియు ననుకొనవలదునుమా !

విశ్వా—లక్ష్యమిందు నారాయణుని సగిక్షేపించినను గొంత
సత్యము నారాయణుడే వచించినాడు.

గీ. కుడి యెడమ భేదమున్నది ♦ పడతికిఁ బురు
షునకుఁ గఠినగాత్ముఁ డతఁడు ♦ సుమనఃమాంగి
యద్ది ; భరియింపఁ గల్గువాఁ ♦ డతఁడు ; సేవ
నంది భరియింపఁ బడుచుండు ♦ నద్ది యీమె.
స్వల్ప కఠినాత్ముఁ డతఁడు ; పే ♦ శల సుధాని
భోన్నతమనస్క యశానది ; ♦ యన్నితనకు
వలయుననువాఁడతండు ; కా ♦ వలయునంత
సందఱకుఁ బెట్టి మోదించు ♦ నట్టిదామె.
కత్తి కతఁడర్హుఁడగు ; సూది ♦ గరిటెలకు స
మర్థయగునీమె ; రాజసే ♦ వార్హుఁడతఁడు ;
అతిథికుల దేవతాదుల ♦ కర్చసలిపి
యిల్లు స్వర్గతుల్యముఁజేయఁ ♦ జెల్లునామె.
సర్వదేశంబు సతని సం ♦ చారభూమి ;
యిల్లె యీమె పాలన సీమ ; ♦ యెల్లజనులు
సతనివారు ; పిల్లలగుదు ♦ రామ ప్రజలు ;
యశ మతనికొర్కి ; పుణ్యమా ♦ నామెఫలము.
పిఱికితనమును బిడియంబు ♦ పురుషునకును
బనికిరా ; వహ్వి భూషతా ♦ వనితకెస్రుడు ;
దేవుచేతనుదరియింపఁ ♦ దివురునాతఁ ;
డతనిచేతను దరియించు ♦ నయ్యయామె.

అట్లుగానుండ ముద్దీయ * సర్వయైన
 యవిద పరిమంకు మొదలంట * నూడఁ గొలుత
 గోటికొనలను గిల్గింతఁ * గూర్పఁదగిన
 పడఁతి మగవానిఁ బడగుద్ది * వధమునేయ
 నిల్లునదలి దేశంబున * నెగచిపడుచు
 సత్యమును ధర్మమును మునీ * శ్వరుల జడల
 తోడఁ గోయించి యజ్ఞము * ల్పాడునేసి
 కుతల మెల్లఁగూర్తను గ * గ్గోలుపలుప.
 కుసుమముల చెండుల ఫిరింగి * గుండుగాఁగ
 మరు లకోరి భైరవమహా * మారిగాఁగ
 చక్కనగు చుక్క బలుతోక * చుక్కగాఁక.
 పున్నెములతావు పాపము * పోవుఁగాగ.
 స్త్రీత్వమిఁక నేమి? యాచింత * నేయఁదగదుఁ;
 జాతికిని శిక్షగాదు; దో * పంబునకును
 భువిని బాడు సేసెడు వారు * పురుషులైన
 నేమి? స్త్రీలైననేమి? శి * క్షింపవలయు.

రామచంద్రా! లోకవిధ్వాసకారిణియగు నీరాక్షసినిజంపిలోకమును
 గాపాడుము.

రామ — (సందేహించుచు) క్షమింపవలెను. విరూపను జేసివఁ
 జాలదా?

విశ్వా—సందేహచారిత్రయగు తల్లినే పరశురాముఁడువధించి
 యుండ నిస్సందేహ నిరంకుశ దౌష్ట్యభూయిష్టయగు రాక్షసమానిని
 బరిమార్చుట కీతొట్టొపాతెల? సందేహింపకుము. శోయవలసినది

ముక్కు చెవులుగావు. గొంతు. ఖండింపవలసినవి పదకరములుకావు. పాపములు. నీచేతిలో నిది తనువుబాసితరింపవలసియున్నది. అవయవ ఖండనమొనర్చి యకారణముగ నాయాస పెట్టుటకంటె నట్టెయొక్క కోలతో నసుహరణమొనర్చుట నన్నివిధముల శ్రేయముకాదా ?

రామ—స్త్రీహంతకుడనని నన్నులోకము నిందింపదా ?

విశ్వా—

గీ. ఆత్మను గ్రసించు ప్రబలమా ♦ యాశుభాంగి
నంత మొందించు శూరుడే ♦ యద్వితీయుఁ;
డతఁడెస్థిరుఁడు ; గోకాతీతుఁ ♦ డతఁడెముక్తుఁ;
డవనిలో జన్మనంత స్త్రీ ♦ హత్యకొఱకె.

రామ—(నవ్వుచు) మీ సెలవగుటచేఁ జేయవలయునుకాని—

విశ్వా—నా సెలవును బట్టికాదు. నీజన్మమునుఁ బట్టియే చేయవలయును. దుష్టశిక్షణమునకు, శిష్టరక్షణమునకు జన్మమొందిన పురుషోత్తముడవు.

గీ. ప్రాకృతులు చేయఁదగులింగ ♦ వర్ణవిభజ
నంబునీకేల? రామచంద్రా ! మహాత్మా!
సర్వహేతువౌ మది నపుం ♦ సకమాగాదె ?
మట్టియొకటె పోతాఁడు బా ♦ మ్మలకునైన.

రామ—ఇంతదూరము మీకు సెలవీయవలయునా ? మీ యిష్టానుసారమే దానిని వధింతును.

లక్ష్మ—తాతగారూ ! తాటకను, జూడవలయును. నన్నట్టు పోనిచ్చెదరా?

విశ్వా—అరిదటముఁ బోవుదము.

నారా—నన్నుఁగూడ రమ్మందురా?

లక్ష్మ—నీవునా వెనుక నుండుము. అదినిదిగించుచున్నదికాదా?
(అదలు పరిక్రమింతురు. తెరమెత్తగ తాటక నిదిగించుచు
వటపడియుండును.)

విశ్వా—అదిగో ! చూడు ! ఎంతభయంకరస్వరూపిణియో !

రాము—ఘోరాకారమేయగును.

విశ్వా—

గీ. ప్రక్కగురు పెట్టినిదిగించు ♦ భార్యయైన
రేయినడుమచూడఁగ భయా ♦ కృతిగఁదోచు
సృష్టిశక్తిస్వరూపిణి ♦ స్త్రీయనంగ
నిద్ది యీవేశ నిల్లుండ ♦ నేమిచెప్ప !

రాము—గురుత్తమా !

గీ. ప్రాణమొకతృటిలోనఁ దాఁ ♦ బాయసనుచు
నెఱుఁగ కెంతహాయిగను ని ♦ గ్రించు నీమె ;
ప్రాణులెంత యజ్ఞులొకట్ట ! ♦ బ్రతుకనంగ
నింతె కద ! యిట్టె మెఱుమిట్టె ♦ యిరులుగాదె.

విశ్వా—ఇంకసందేహమా ?

లక్ష్మ—తాతగారూ ! చంపుటకు వేశ యయినదేమోదాని
లేవనా ?

నారా—లేపుట యెందులకు ? నిద్రపోవుచుండఁగనే చంప
రాదా ? ఈనిద్రతో నాద్రగూడఁ గలియును.

విశ్వా—వత్సా ! లేపవచ్చును.

లక్ష్మీ—తాటకా ! తాటకా ! అసురసంభ్యవేళ నిద్రింపఁ
దగదు. తిరుగ నాసురజన్మము వచ్చునేమో ! దూరప్రయాణము
పోదలఁచియున్నావు. ఆలసింపకు ! వేగలే ! ఉహూ. లేవకున్నది.
తాటకా ! తాటకా ! నామాటవినియొక్కటికాలము వేచియుండుము.
చచ్చితిరుగ శాశ్వతముగఁ బండుకొందువుగానిలే. ఉహూ. లేవదు.

గీ. పూలబంత్రైవేటులు పెద్ద ♦ పులికే నేల ?
గిలుకుగిలిగింత పెనుకాయు ♦ గేదె కేల ?
మంగళపుటారతులు బల్ని ♦ వంగికేల ?
మేలుకొల్పుల భూపాల ♦ మేల కిటికి ?
మునుపు సుందఁడు మాద్దఁడు ♦ మూతిమీఁద.
మునివరేణ్యులఁ దిట్టిన ♦ మూతిమీఁద
పొరిపొరిగ గుట్టుపెట్టెడు ♦ మూతిమీఁదఁ
జాటకా ! యిదెరామ సో ♦ దరునితన్ను.

(తన్నును.)

తాట—(తన్నులుకూసికొని లేచి) హా ! హా ! నాథా ! చిర
కాలమగుటచేతనా ? యింత గట్టిగా ముద్దుపెట్టుకొంటివి ?

లక్ష్మీ—నీనాలుకఁగోయ ! చిరకాలపు ముద్దుగాదు. శీఘ్ర
కాలపుమృతి. లే !

తాట—(తన్నులుకూసికొని) నాథా ! నిన్నెంత కాలమనకుఁ
జూచితిని ?

లక్ష్మీ—నాథుని స్వప్నమునఁజూచుటలో విశేష మేమున్నది?
ఆతని శాశ్వతముగఁ జూచుటకే యీపుణ్యాత్ముఁడవచ్చియున్నాఁడు.

కన్నులు తెలుపుచు. (వింటితోఁ గంటిపైఁబొడుచును.)

తాట—(కన్నులు తెఱచి) ఎవఁడు రా! కంటిలోఁబొడిచినాఁడు.

లక్ష్మ—నేను,

తాట—(ఆవులించుచు లేచి) నీవెవఁడవు?

లక్ష్మ—ఈతనిసోదరుఁడను.

తాట—(రామునివయిపు తిరిగి) నీవెవఁడవు?

రామ—ఈమహానుభావునివలన మహాస్త్రవిద్య నేర్చిన శిష్యుఁడను.

విశ్వా—తాటకా! నేనీ నారాయణుని గురుఁడను. నీకుఁ గృతపరిచయుఁడను.

నారా—అమృతయో! నాపేరు చెప్పితిరేల? నేనిట నుండ జాలను.

(పారిపోవును.)

తాట—ఓమునీముచ్చా! ఋషిపక్షి! నీవా? మార్కుంకా రమునకాఁగ లేక, యీనడుమ బుంజాలు తెల్పుకొని కాలికొలఁది పారిపోయితివని వినియుంటిమే! తిరుగ గుర్తింతుమొక మొగమున సందేహమున మాసన్నిధికి నిద్రిపడితివా? అట్లు చూడెదవేమి? గుర్తింతు మీకెదను చూడు! (మీఁదికిఁ బోవును.)

రామ—(ఆమె కడ్డముగఁబోయి) గురూత్తమా! లక్ష్మణా! మీరావృక్షచుక్రింద బీశ్రమింపుఁడు.

విశ్వా—(దూరముగఁబోయి) (అపహరించి) ఒకపావుగడియ వఱకుఁ బంపకుము. ఇంక వేళ కాలేదు.

రామ—తాటకా! మహాత్ములదూషించుట తప్పుకాదా?

తాట—నీవేల యడ్డువచ్చెదవు? ఓసరిల్లు! ఊహాహాహా!

మీఁదఁ బడు నెడల నలిగిచచ్చెనవు. జేనెడులేవు. కొంకెబద్ధచేత
సింగారింది కొండెసిగతో సిద్ధపడితిని. ఈవిటిపుట్టతో నాయెడలి
మీఁది యీగలను గొట్టఁదలఁచితివా ? తలలోనిపెలను మట్టుమావఁ
దలఁచితివా ?

రామ—చీ ! చీ ! నీప్రాణముల నేహరింపవచ్చితిని.

తాట—అబ్బ ! అబ్బ ! ప్రాణములనుహరించితి ! నాపాలు
ద్రాఁగి యరగించు కొనఁగలవా ? వానునా ! డబ్బెత్తుగా ! గోగు
పుల్లకుఁదాడిచెట్టుతో గుబుగుటలా ? దోమకుఁ దోడెల్లుపై దండ
యాత్రయా ? ఈముసలిముని ముండకొడుకు నిన్నక్కడకుఁ దెచ్చి
నాఁడా ? ఓస్ ! నీతో నింకొక శొంటికాయగాఁడున్నాఁడా ? గొల్లి
భామలతోడను, ఇల్లిల్లులతోడను నాడుతోవలసిన కుట్టలు పెద్దపులి
కోరలనడుమ ప్రేళ్ళు పెట్టవచ్చితిరా ? నీతాకోకచిలుకలక్కడక్కడ
లాగువాగు సింహపుజూలున వేలీలాడఁదలఁచితిరా ? నీకు మతిలేకు
న్న నిన్ను దెచ్చిన మాసన్యాసికి మతిలేదా ? నిన్నుఁబంపిన యాసంసా
రికి మతిలేదా ?

రామ—వారికి మతిలేకపోలేదు. నీకుమతిలేక—బ్రతుకగతి
లేక—యిట్టికాటులటచుచున్నావు. నీమరణకాల మాసన్నమయినది.
ఇక దాదాపుగ నాలుగునిముసములకంటె నెక్కువజీవింపవు. ఈ
యత్యంతస్వల్పకాలమును వృధఁజేసీయక పూర్వ మహాఘోరపాప
కృత్యములకై నిశ్చలపశ్చాత్తాపమంది పరమేశ్వర లగ్ననేత్ర చిత్తవై
ప్రాణములు విడుచుట నీకు శ్రేయస్కరము.

విశ్వా—(తనలో) జరుగునదంతే.

లక్ష్మ—(తనలో) వేగోలముసకు వేదాంతోపదేశ మేల ?

తాట—ఆ ! ఆ ! చిట్టెలుకకు సింహగర్జనమా ? ఊర

కుండుకొలది నోరెక్కువగుచున్నది. ఎట్టు ? ఎట్టు? మేము చేసినవి
 ఘోరపాపకృత్యములా ? హోమకుండముల రక్తనర్జములుకురిపించుట
 పాపమా ? యజ్ఞశాలలకు నిప్పంటించుట పాపమా ? మునికాంతలను
 దలక్రిందుగఁ జెట్లకు వ్రేలాడఁగట్టుట పాపమా ? వారి పిల్లలను
 యజ్ఞశాలాజ్య పాత్రముల దోరగ వేయించి కమ్మగఁ గరకరలాడు
 చుండఁ దినుటపాపమా ? ఎవరికిఁ బాపము ! దానివలన బాధనొందు
 వారి కదిపాపము—మా కేమి ? సంహోషమిచ్చునదిపుణ్యము—బాధ
 నొచ్చునది పాపము—ఇదియే మాపుణ్యపాపవివక్ష. కాని, ప్రపంచ
 జ్ఞానశూన్యఁడై—దయాదాక్షిణ్యశూన్యఁడై—నిరుపయోగవైదిక
 కర్మగతుఁడైన యీమునివెంటపచ్చి నీతనువున పవిత్రముగఁజేసికొని
 ప్రబలపాపము గట్టుకొనుటెల ? చిన్నవాడవు—ఇంకఁ గొన్నియేండ్లు
 దాటినపిమ్మటఁ బొట్టిపోసికొనఁ గలవాడవగుదువు. నామనుమ
 రాలిని—నీకొండెసిగకుపైనింక నొక విడికెడుమాత్రము పొడవు
 గల ముద్దులాసిని గట్టుకొనరాదా ? దాని వెంటబెట్టుకొని ముక్కు
 కొనవఱకుఁద్రావియూరూర రాత్రులందు శ్మశానములఁజేరి ఖోణీ
 కుక్షివినిక్షిప్త శవములనుదిని, పుట్టెల బంతులాడు కొనుచుఁ బ్రేవు
 మాలలుగరించి దిగంబరులై తొడవిచుచుఁ గ్రీడించి సుఖమొండ
 రాదా ? గర్భవతులగు మునికాంతలనుబట్టి—

రాము—ఇంక నోరుమూసికొనుము. ఇదిగో ! నిన్నుఁ జంపె
 దను. కాదికొనుము.

తాట—చంపుదును, చంపుదునని యింత తెగసాగెదవేమి ?
 హే ! హే ! హే ! ఏదీ ! చంపు ! చంపుటయీబద్ధతోడనేనా ? ఈ
 బద్ధనాతలగొట్టుకొనుటకుఁ గాదుకాని, పాడ్లుకుట్టుటకు బనికివచ్చును.
 ఇటుతెమ్మ (లాగుకొనఁబోయి విల్లుపట్టుకొ నును.)

రాము—సరే ! లాగుకో !

ప్రీతి క.

శ్రీకళ్యాణరాఘవమును నీనాటకమును 1910 సంవత్సరములో నే నా నెగొందిన స్థానమున నున్నప్పుడే యారంభించితిని. కాని మొదటి యంకముమాత్రమే యప్పుడు వ్రాసితిని. 1915 సంవత్సరములోన జనవరి నెలలో శ్రీఉయ్యారుసంస్థానప్రభువులగు శ్రీరాజా వేంకటాద్రి అప్పారావుబహద్దరుగారి ప్రోత్సాహమున మిగిలిన యంకములవ్రాసి పూర్తిచేసితిని. ఇదివఱకుఁ బట్టభంగ, సనవాసవిజయ రాఘవముల వ్రాసి యుంటిని కాన దీనితో శ్రీమద్రామాయణమునందలి పట్కండముల లోనికథను రూపకరూపముగ నొనరించినవాడనైతిని. ఉత్తరరాఘవమును వ్రాయఁదలఁచుకొనలేదు.

నన్నుఁ గోపించు ప్రభువులగు శ్రీరాజా వేంకటకుమార మహిపతి సూర్యరావుబహద్దరు వారీగ్రంథమును దమసాముచే నచ్చుయించిరి. ఆంధ్రభాషాభిమానులు, ననేకవిపండిత పరిపాషకులు నత్యంతవితరణశీలురు, శ్రీవీధికాపురసంస్థాన ప్రభువులునగువీరికి, వీరి కుటుంబమునకు, శ్రీపరమేశ్వరుఁడుదీర్ఘాయురారోగ్యసకలసంపత్సైఖ్య సమృద్ధులనిచ్చి రక్షించుగాక.

శ్రీరామకృష్ణపరమహంసచరిత్రశ్రీశారాంగచరిత్రాద్యుత్తమ గ్రంథరచయితలును, నాకుఁజిరకాలమిత్రులునగు బ్రహ్మశ్రీకూచి సరసింహముగారు దీనికి నాందీప్రస్తావనలను వ్రాసియిచ్చిరి. వారికనేక వందనము లొచరింతును.

12—3—15

వితాపురము.

పానుగంటి లక్ష్మీశ్రీరసింహరావు.

లక్ష్మ—(తనలో) ఆహాహా! అదేమి? దేహబలమా? యోగ బలమా? అస్త్రబలమా? ఏమియు బోధపడకున్నది.

గీ. మంత్రగానివెంట ♦ మహిధరమట్లు పి

శాచగురునివెంట ♦ శాకినివలె

నసురదనునవెంట ♦ నాసురి చచ్చిన

పైలులు రమ్మూన్న ♦ నలులువచ్చు,

రామ—ఇటు. ఇటు.

తాట—“ఇటు. ఇటు” అని గుడ్డిముండకువలె దారిచూపిర తువా? చేతులు స్వాధీనములేకున్నఁ గాళ్ళతో నెగిరితన్ని నిన్నుఁ బ్రాక్సముద్రమునఁ బడనై వలేనా? (ఎగురుచు) ఊ! ఊ! ఎగురు టకేగాని తన్నుటకుఁగాళ్ళు లేవకున్నవేమి? ఆకస్మికముగ నేదయిన వాతరోగమువచ్చినదా? రోగము వచ్చినయెడలనూతనమీ సర మ్పగము పట్టెమింగి లేకుందునా? ఆ! ఆ! (నోరు తెఱచి) అల్ల నేరేడుపండునువలె మింగెదను. గుటుక్కున మింగెదను. ఆ! ఆ! నీతలయంత దూరముగఁ బెట్టుకొనెదవేమి?

లక్ష్మ—(తనలో) చండాలిసీ! కొఱుకుమని తల కోటల సందునఁ బెట్టుమంటివా?

రామ—నేను దల వెనుకఁ దీసికొనుటకాదు. నీతల ముందు నకు సాగుటలేదు.

తాట—తలకూడవంగదా? ఊ! ఊ! హా! హా! హా! (నోరు తెఱచును.) కొంచెము నంగుచునే యున్నదికాని నీతల. తీసి కొనిపోయి యామూల పెట్టుకొన్న నేనెట్లు కొఱుకఁగలను?

రామ—వెళ్ళిమానలు పెట్టుకోనకుము. నాతల నీపండ్లనడు

మనునే బెట్టినను నీవు కొలుకఁజాలవు. కాని నిన్నట్లు కన్నీటివల్ల
స్పృశింపనొల్లను కూడరముక్త ఇటు. ఇటు.

తాట—నన్నా మునియొద్ద కేలకీసికొనిపోయెదావు ?

రామ—ఆతఁడే నీకుత్తరగతిప్రదాత. ఆమహానుభావుని
దలవంది ననాస్కృతినిఁ దెల్పుము. యో !

తాట—నాకీ బలాత్కార ప్రణామచాగ్నిబ్లమేలు ?

రామ—ఆమహానుభావుఁడు నిన్నుక్షమించునెడల నీకుఁగల
పాపశాంతి కాఁగలదు.

తాట—నన్నుఁ జూపఁదలఁచిన వాడవేదోక్తిగి శిష్యామహానుభావుఁ
జంపక యెందులకునన్నిట్లు బాధింతువు ?

రామ—తాటకా ! చూపి పగఁ దీర్చుకొనుటయే నానిశ్చయము
నెడల నీకును నాకు నేమియున భేదమున్నదా ?

గీ. కొట్టినయతండు పగదీర్చు ♦ కొనినయాతఁ

డిద్దఱును రాజశిక్షార్హు ♦ లేయగుదురు

పరినరునిపై స్వతంత్రతఁ ♦ బడయుకతన

పుడమిపతి శాసనముతానె ♦ నడపుకతన.

పాపములనొప్పుకొని యీశ్రు ♦ పంచమండు

నర్మశిక్షనుగనునరుఁ ♦ డచటమరల

శిక్షనొందఁడు గాననికా ♦ శిక్షఁజేయఁ

బ్రభువునానతి ముని వెంట ♦ వచ్చినాడ.

కావున దోషములను మన్నింపుమని యామహాత్ముని వేడుకొనెము.

విశ్వా—(తనలో) సెబాస్ ! రామభద్రా !

లక్ష్మ—(విశ్వామిత్రునితో, నవవారింది) మాయన్నగాదెంచి

మ హానుభావులో ! ఎంతకరుణామయులో !

తాట — మహాత్మా ! గాధినందనా ! ఒక్కనోరుతప్పనేదియు.
స్వాధీనములేదు. కాన, వాక్కులతోడనే ననుస్కరింపుచున్నాను
క్షమింపుడు.

విశ్వా — నీవింక ధన్వాఞ్మురాలపయితివి.

రామ — తాటకా ! నీవిట మృతినొందుటఁజూడఁ బూజ్యులగు
మునీశ్వరులకు వెగటుగనుండునుగాననట నిర్మరయురీ తీరమున ను
న్నాతవై పరలోకమునకుఁ బోవుదువుగానిరముక్త.

(రాముఁడు తాటకయు నిష్క్రమింతురు.)

లక్ష్మ — తాతగామా ! మాయన్నగారి చర్య విచిత్రముగ
నున్నదంకి ! ఇంతవారని నేనిదివఱ కెఱిగియుండను. పనివచ్చినప్పుడే
కాని మనుజుని గుణము లగుపడునా ?

(నేపథ్యమున రాముఁడు)

గీ. ఖిలసుఖాహు మారీచ రా • క్షసులమాత

యైనతాటక గాధిసు • తాబ్జభవుని

యాన పరలోకయానయా • కానినింక

ఋషులు నిర్విఘ్నయోగు ల • య్యెదరుగాక !

విశ్వా — తథాస్తు ! (తనలో) ఇప్పుడుకూడ “మానియాన”

ననియే యాతఁడు పలుకుచున్నాఁడు. కౌంతనుజువుట తన
యిష్టముచేఁ గాదని వెల్లడించుచున్నాఁడు.

లక్ష్మ — ముడుచున్నవత్తిని జేయూపుచేనార్పినట్లు కానంత
శబ్దమెన్న గాకుండ నెట్లుగానధిందినాఁడో !

(నేపథ్యమున) హాహాహా ! ఎపడఁరా ! అక్కడ! మాలమ్మను

వధించినకఠినాత్ముడు. పట్టుకో! కొట్టు! పొడు! చంపు! తమ్ముడా!
నీవిటురా! నేనటువత్తును. ఆఁగు! పోకు!

లక్ష్మ—అహా! యిద్దఱు రక్కసులు మాయన్నయ్యమీఁదఁ
గదలఁగోఁ బడుచున్నారు. నేను సహాయుడనై పోవుదును. (లేచును.)

విశ్వా—వత్సా! కూరుచుండుము. రాక్షసఁగ మారకునకు
నీసాహాయ్యమేమి? నాప్రోత్సాహమేమి?

లక్ష్మ—అదేమి? ఆ రాక్షసుడట్టె గాలిలోఁ గొట్టుకొని
పోవుచున్నాడేమి?

విశ్వా—రామచంద్రుని వాయవ్యాస్త్ర వేగమున నాతడట్లు
కొట్టుకొనిపోవుచున్నాఁడు.

రామ—(ప్ర) వేళించి) సుసుహుడా! నైవ ధ్యాన మొనర్చు
కొనుచుఁజావుము.

విశ్వా—సెబాస్! సుబాహుడు కూలినాఁడు.

లక్ష్మ—అన్నయ్యా! రమ్ము. (కొఁగలించుకొనుచున్నాఁడు.)

రామ—గురూత్తమా! సమస్కారము. మీశిష్యుడేఁడీ?

నారా—(ప్రవేశించి) ఇచ్చటనేయున్నాను, నాకు భయము
చేకఁబోలేదు. రాక్షసులు దగ్గఱకు వచ్చినయెడల మైల పడుదునని
కొంచెముదూరముగఁబోయితిని.

విశ్వా—నాయజ్ఞమున కింకేమియు భంగము జరుగనేరదు.
నేను గృతార్థుడనైతిని.

రాము—కాని, మారీచుఁడుచావ లేదు. ఆతఁడుముందునాపైఁ
బగతీర్చుకొనుట నిస్సందేహము,

గీ. కష్టనిష్ఠుర భావిరా ♦ ఘోషమునకును

మిగిలె నతఁడు నాటక వీజ ♦ మగుటకొఱకు ;

నష్టడాకలాపపుగంతు • లాడవచ్చు

నిపుడు ముందంకమేదో వి • నిరపవలయు.

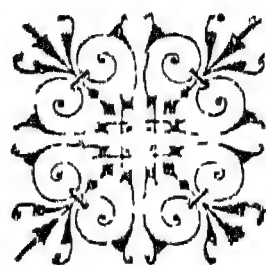
విశ్వా—ఇక ముందుచేయవలసినదేదనగ, నాయాశ్రమము
నకుఁబోయి యచ్చట యజ్ఞమాచరించుకొని వెంటనే జనకభూపతి
దేశమున కేగవలయును.

లక్ష్మ—మేము మహారాజగుమారులముగదా ! ఆరాజుదేశ
మునకు మేమేల ?

రామ—తమ్ముడా ! మహారాజ పుత్రులమైనను మానివరుని
దాసులముగదా ! వారిసందేశమునకు మనకారణపృచ్ఛయేల ?

విశ్వా—ఈస్థలమంతయు రాక్షసపదవిన్యాసమున బూడిదరేగి
యన్నది. కొంచెము దూరముగఁబోయి యట శయనించి యరుణో
దయమున బయలుదేటి పోవుదము. రేడు.

(అందఱు నిష్క్రమింతురు.)

శ్రీ

కల్యాణరాఘవము.

పంచమాంకము.

ప్రదేశము—మిథిలాపురము.

ప్రదేశము—జనకుఁడు, శతానందుఁడు, విశ్వగుప్తాదులు
రాముఁడు, లక్ష్మణుఁడు.

విశ్వా—జనకచక్రవర్తి! ముహూర్తానికి నానెల?

జన—ఒకమాటుకాదు. గెండుమాటులుకాదు. ముహూర్తానికి
ధన్యుఁడ.

గీ. యతుల రాకచే ధన్యుఁడ; ♦ హితుని సుతులఁ
గనఁగఁ దిరుగ ధన్యుఁడ; మహా ♦ గ్రహస్వభావ
తాటకాఘ్నుల కాతిధ్య ♦ ధర్మకలన
జరుపధన్యుఁడ; మూఁడవ ♦ పతినిమఱల.

లక్ష్మణ—రాజేంద్రా! మీహితుని సుతులముమేమిట్లుజూప
జుము. తాటకాఘ్నులని మీరు చెప్పుచున్నారు. కాని తాటకాం

కులము మేమిద్దఱముకాము. అసహాయ శత్రుఁడయిన మాయన్నగౌ
రగు శ్రీరామచంద్రుఁడొక్కఁడే. కాన మీరు కొంచెము సవరించు
కొని యన్వయముగ నాకుఁ బంచియిచ్చిన శౌరవమును మాయన్న
గారి కొసఁగుఁడు.

రాము — (నవ్వుచు) తమ్ముడా ! బహువచనప్రయోగ మేల?

జన — నత్సా ! రామానుజా ! తాటకాఘ్నులని మీయన్న
గారిని బహు వచనప్రయోగముచే గౌరవించితిని యనుకొనరాదా?

రాము — రాజేంద్రా ! మునిప్రభావమున జరిగిన పనికివన్నుఁ
బెద్ద సేయనేల ?

జన — సేబాన్ !

శ్రీ. పండ్లబోలు పెను ఫేరంగి ♦ గుండ్లబోలు
పజ్జిములబోలు భవ్య దీ ♦ పములబోలు
భువిని స్ఫటిక సాలగ్రామ ♦ మాలనుబోలు
సుతులఁగను దశరథు భాగ్య ♦ మతితరంబు.

విశ్వా — రాజేంద్రా ! ఈమాత్రమున కే యొకటి, రెండు,
మూడు సారులు ధన్యుడనయితిని గణించుకొనుచున్నావా ! నాలు
గవసారి, యైదవసారికూడ ధన్యుడవు కాఁదలఁచియున్నావు.

జన — మహానుభావా ! అదెట్లు ? ముందునాలుగవసారిధన్యత
యెట్టిదో సెలవిచ్చెదరా ?

రాము — (అపవారించి) గురూత్తమా, సంక్షేపముగఁ జెప్పుము.

విశ్వా — (తలరామునివంక నూఁపి) జనక రాజేంద్రా ! మీ
పురోహితుఁడగు నీశతానందునకు జరిగిన మహోపకారము మీకుఁ

జరిగినట్లేకదా!

జన—ఇంకను సందేహమా? నాకు జరిగినకంటె నెక్కువ.

శతా—నాకట్టి యుపకారమేమి?

విశ్వా—

గీ. అసువుపోనున్న రోగిని • హస్తశుద్ధి
బ్రదుకఁ జేయునాతఁడె భగ • వంతుఁడనఁగఁ
జచ్చితాయాయకా దేహిని • జరణశుద్ధి
బ్రదుకఁ జేసిన యాతఁడే • పాటివాడో!

జన—నా కేమియుఁ దెలియలేదు.

శతా—ఆఁ! ఆఁ! మునిచంద్రమా! నాకు గుండెలు కొట్టి
కొనుచున్నవి. మాతల్లిగారే! మాతల్లిగారే!

విశ్వా—

గీ. ఆకురాలున వట్టి మో • డైన తీఁగె
మాధవునిరాకఁ జిగిరించి • మనెడుకరణి
రనుణుకోపంబుచే నైన • రాతిబొమ్మ
కుఱ్రాముని దయముద్దు • గుమ్మయమ్యె.

శతా—ఆహా! రామచంద్రా! మాయమ్మగారిని బ్రదికిఁ
చితివా? (రామునిఁగొలించుకొని) ఎంత మహిమకార మొన
ర్పితివి. వయసుచే నీకంటె బెద్దవాడనుగావున నమస్కరింపలేదు.
క్షమింపుము.

రామ—మహాత్మా! మీరట్లు సెలవీయఁ దగునా? ఇందున

నేజేసిన మహాపుణ్యమేమున్నది ?

జన—ఆఁ ! ఆఁ ! మాయంటి కతిధియై దయచేసిన యాతఁ
డహల్యాశాపవిమోచకుఁడా ? ఏమి నాధన్యత !

విశ్వా—నాలుగవసారి ధన్యత యేదో చెప్పితివా ?

జన—ఇక నైదవసారి దేమో దయచేసి చెప్పెదరా ?

విశ్వా—దాని యనసరమునఁ జెప్పెదను.

శతా—రామచంద్రా ! ఇందున “నేమి పుణ్యము చేసితి” నని
యనుటన్యాయమా !

గీ. కాంతను ద్యజిండుకాంతుతోఁ ♦ గాంతజేగ్గఁ
గలుగుపుణ్యంబె యింతంత ♦ గాదనంగఁ ;
దల్లినెడఁ బాయుపుత్తుని ♦ దల్లిగూర్పు
పరమపుణ్యంబునకు భూమి ♦ పట్టంగలదె ?
పితదయకుఁ బార్థిసపుటంటు ♦ వెలయుఁగొంత ;
సుతునిదయకై హింసపుసొక్కు ♦ సుంతకలదు ;
సతిదయకు మట్టిరంగు కా ♦ సంతయుండుఁ ;
దల్లిదయకుద్ధ దివ్యత ♦ త్త్వంబొకండె.

రామ—

కసపుతోనున్నమణియూడ్చి ♦ వినరినై పు
పీథినున్నాతనికది ల ♦ భింపవచ్చు ;
దానిచే వాఁడు భాగ్యంబుఁ ♦ గానవచ్చు
నూడ్చునేపకు పుణ్యమే ♦ మున్నదిందు ?
శలిసిబూడిద నున్న యం ♦ గారకణము

రథ్యలోఁ బాటవైవఁగఁ ♦ బ్రక్కతాటి
కి మ్రదడికాలి యూరింత ♦ గాలవచ్చు
నూడ్చు సేవకు పాపమే ♦ మున్నదిందు ?
నిదురఁ దిట్టిన తిట్టులు ♦ నింద్యమగునె ?
నిదురదేవార్చనలు శుభా ♦ స్పదములగునె ?
మనసుతో లంకెలేని నా ♦ మాన్యకృతుల
పాపపుణ్యచింతన సేయ ♦ వలనుపడదు.
ఇట్లై నేనచ్చువేళ నా ♦ దృచ్చికముగ
నాపదరజంబు తాతిని ♦ నాతిఁజేసె
నేమియు నెఱుంగఁ దెల్లవో ♦ యి నిలఁబడితి
యిట్టిననుఁ బెద్దసేయుదు ♦ రేల మీరు.

శతా—ఇట్లువచియించుచున్న నీతో నేనేమివఁగలను ?

విశ్వా—(తనలో) స్తుతివాక్యములు వినుటచేఁ గాఢముల
రామునిమొగ మెఱుపెక్కినది. (ప్ర)కాశముగ) కీర్తిరాముడని నము
ప్రొక్కినవెంటనే శాపమును బాయుదువని మీతఁడ్రిగారు మీతఁడ్రిగారికి
గడువుఁబెట్టిరి. శతానాదా ! అట్టిగాచుమూర్తి నిందుకై తెచ్చిరావచ్చు
స్తుతింప మఱిచుట న్యాయమా ? (నవ్వును)

శతా—మీరునాకు బిత్తనములు. మీదయ నెన్నఁడయినమఱ
తునా ? ఈమహాపకారమానకు మీరేమూలము.

లక్ష్మ—(అపవారించి) అన్నయ్యా ! కొంచె మస్తిమితతగ
నున్నట్లున్నా రేమి ?

రామ—విశేషమేమియు లేదు.

గీ. కత్తి పాటులు తనువును ♦ గాయపఱచుఁ ;
 దిట్ల పోటులు జీవంబుఁ ♦ దెగఁగఁజేయు
 స్తుతుల వ్రేలులు చిత్తంబు ♦ తుఱుముసేయు
 మెత్తనై న పదనునకె ♦ మిగులఁగోత.

లక్ష్మ—ఆతనికి జరిగిన మహిమకారముచే నాతఁడు తన
 కృతజ్ఞతను విశేషముగ వెల్లడించుచున్నాఁడు. మన్నింపఁదగును.

శతా—మాతల్లిగారు మాతండ్రిగారిగారి యాశ్రమమునకుఁ
 బోయిరా ?

విశ్వా—ఎప్పుడు రామభద్రుఁడు వచ్చునో, యెప్పుడాతని
 వదరజస్పర్శమున తాయి రమణియగునో యని నీరీక్షించుచుఁ దత్న
 మీపముననే గౌతమ్ని యున్నాఁడు. అహల్య నాతఁడే యాశ్రమము
 నకుఁ దీసికొనిపోయెను.

శతా—సంతోషము.

జన—శతానందగురువరా ! సాధ్యమయినంతత్వరలో మీరా
 శ్రమమునకుఁ దయచేసి తల్లిగారిని దర్శించి సేవించి తిరుగ నిటకు
 దయచేయుదురుగాక !

శతా—అటులే.

జన—గాఢినందనా ! అయిదవధస్యతి యేదోయర్హావసరమున
 నానతిచ్చెదమని సెలవిచ్చితిరి. అదిసీతాకళ్యాణమునుగూర్చినదేయగు
 నెడల నేనత్యంత ధన్యుఁడనుగదా !

విశ్వా—శివధనుస్సు సజ్యము చేయుటకానిదే సీతకుఁగల్యాణ
 మెట్లు ?

జన—అదియే వచ్చిన పెద్దయు పరోధము. ఎక్కడో దూరమున
గళయో యద్ది పణముగాఁ జేసియుంటిని. ఎవ్వఁడు నాకన్నా పని
సమీపింపనైన నేరకున్నాఁడు. సీతకుమూఁడు ముట్టెను పడునో నీ కుమూ
దోచకున్నది.

అక్షర—(తనలోమాయన్న గారు పాఠశాలను వ్రాసిన పాఠమును చూచి)
బాగుగ నుండును.

జన—

గీ. కన్యక శ్యామ శుభవయః • కళోయ యోగ
వరుడై కానంగబడఁడయ్యః • హరునివలె
వలపుమాట యటుంచుఁడు • వశట నమిగా
వంపు, సిగ్గునఁ దలవంపుఁ • బడుదోపుడు.

విశ్వా—(తనలో) వగుఁడుగా నుండఁడనుచు చూడఁడు. నీ కిది
చక్షురతీత తేజస్సంపన్నుఁడగు శ్రీరాముఁ డట్టివాడే!

జన—

గీ. పచ్చతోరణమెటఁ గంటఁ • బడెనీతి
పెండ్లియెపుడని సామోము • పెట్టెనీతి
వీరణపుడుబ్బు తెలునైన • విసంగబడిన
దుహిత పెండ్లెప్పుడని గుండె • ముడుకుచు
బొమ్మలకుఁ పెండ్లిసలిపెన • పుట్టివు
వేగరమ్మందు జానకి • విందుఁడెప్పు
నీకుఁ గలిగినయుచితత • నాకున్న
జమ్మయనిలోన సిగ్గంది • యాత్రిబతుడు.

కొడుకుకంటెను గూతురు ♦ కూర్చువస్తు
 వైన నద్దాని నేకప్ట ♦ మైబడుచు
 త్వరగ నదలుచుకొనుదాక ♦ దండియోర్వ
 డకట ! యిదియేమిచోద్యమో ♦ యవనిమిఁగ.
 అమ్మలక్కలంద ♦ అతఃపురినిఁ జేరి
 యొక నూరకుంటి ♦ రేల యనుచు
 నాచురాణి నడుగ ♦ భేదావిలాస్యయై
 పులుకుపులుకు నన్ను ♦ నలుకఁజూచు.

నీ. పెద్ద కన్నులవాఁడు ♦ ప్రియదర్శనమువాఁడు
 పదునైదు పదునాఱు ♦ వయసువాఁడు
 చాపకథాశాలి ♦ శాంతస్వభావుఁడు
 వేదవేదాంగ సం ♦ విద్యరుండు
 నిశ్చలతేజుఁడు ♦ నిర్మలరూపుఁడు
 నిత్యసంస్మిత ముఖ ♦ నీరజుండు
 లోకమనోహరుఁ ♦ డేకపత్నివ్రతుఁ
 డతులసత్వాధ్య బా ♦ హృగ్గుళుండు
 నైన రాసుతుఁగని జాన ♦ కమ్మనీపు
 ప్రేమగ్రహియింపుమనుచుఁ బా ♦ ర్థించుటకు ను
 హరధనుఃకార్య మొక్కటి ♦ యడ్డుదగితె
 నద్దినెఱవేటు వెఱవేదో ♦ యకట ! యెరుఁగ.

లక్షణ—(తనలో) ఈరాజు మాయన్నగారి నే యభివర్ణించు
 చున్నట్లున్నది. (ప్రకాశముగ) రామచంద్రా! శివధనుస్సు వంచు
 శూరుడేలేడని యీరాజు మిగుల పరితాపపడుచున్నాడు. మీరు
 వంచఁగలరని యాయనతో జెప్పుమని విశ్వామిత్రుఁడు తాతగారితో

నేను మెల్లఁగఁ జెప్పనా ?

రామ — (అపవారించి) తమ్ముడా ! నీకెందులకోయి ? ఊర

కుండుము.

అక్షుత్ర — (తనలో) ఈసమయమునవిశ్వామిత్రుఁడేమియుఁబలుకక యూరకుండెనేమో ? అదిగో ! ఏమియో చెప్పటకు గాఁబోలు గొంతు నవరించుకొనుచున్నాఁడు.

విశ్వా — రాజేంద్రా ! ఆఁడుపడుచునుగాంచిన యాతనియార్తి యింతమని చెప్పఁదరముగాదు, కన్యకుఁ బెండ్లియగునంతమాత్రమున నదిసరిపోవునదికాదు.

గీ. అత్తప్రీతియో, కోతయో ♦ యాఁడుబిడ్డ
బొమ్మబోధింపొ, సాధింపొ ♦ బోసిమామ
పెట్టో, తిట్టో పెద్దమఱిది ♦ వెలఁది నెనరొ,
కనరొ ; తోటికోడండ్రొ చొ ♦ కట్టొరట్టొ.
అన్ని యిట్లుండ నటుమీఁద ♦ నంతిపురిని
మగనిముద్దొ గుర్తికో పడు ♦ క గదిఁగునుకొ
కులట యొడిని గుటకొకూతు ♦ కుక్షియెండొ
నిండొ యని కన్నవారొందు ♦ నెగులదెంతొ !

అక్షుత్ర — (తనలో) ఓన్ ! ఈమాట తెవఁడెఱుఁగఁడు ? ఇదియూ యిప్పుడీతఁడు పలుకవలసినది !

జన —

గీ. ఏకకన్యఁగాంచి ♦ యెసఁగెడువానికే

యిట్టిబాధయనఁగ ♦ నింటనల్పు

రాఘవబిడ్డలున్న • యాతనిబాధ యిం

కొంతయో యెఱుంగ • నెవనితనము ?

శత్రు — మిగిలిన మువ్వరినిగూర్చియు సంతచింత యుండవలసినపనిలేదు. చారిసంగతి లోకముతోపాటిదే యగును. జానకమ్మ సంగతియే లోకాతీతమయినది. అదియైన నీధనుర్వ్యవహారమున నట్లయినది.

జన — మహాత్మా! అందునుగూర్చియే యాందోళన మెక్కువగనున్నది. గాధిపుత్రా! శంకరచాపము నద్యముచేయు నాతడెవఁడు లభింపకుండు నెడల నేమికావలసినది ? ఎంతకాల ముండలకై నిరీక్షింపవలసినది ?

లక్ష్మ — (తనలో) ఈసారి విశ్వామిత్రుఁడు మాయస్సగారిని గూర్చి చెప్పకుండు నెడ నేనే తొలిపడి చెప్పెదను. ఏమి ? ఇంకను విశ్వామిత్రుఁడు మాటలాడజేమి ? (లక్ష్మణుఁడు లేచును.)

రామ — (అతనిఁ గూర్చుండఁబెట్టి యూరకుండుమని సాజ్జసేయును.)

లక్ష్మ — (అపవారించి రామునితో) ఈరాజేంద్రునిమాటలు నేను సహింపజాలను. ధనుస్సు వంచునాతఁడు లభియింపఁ దగుచున్నాఁడు. జగతి నిర్వీర్యమైపోయెననుకొనినాఁడా? మహావీరులగు మీయెదుట నీమాటలువిని నేనూరకుండఁగలనా ?

రామ — (అపవారించి) తమ్మాఁడా ! ఇదికోపమునకదనుకాదు, మనగురువుగారే యుచితరీతిని జెప్పెదరు.

లక్ష్మ — (తనలో) నీళ్ళు నమలుచున్నట్లు మునిమాటలాడును గాని విడఁగొట్టి తెగవేసి రెండు తునకలగునట్లు మాటలాడలేడు.

విల్లుచెచ్చుచున్నాను. కావున రామభద్రుడు విల్లువంపబూనుట నా కిష్టముగ లేదు.

విశ్వా—(అపవారించి) పణమును బెట్టుటవఱకే నీయిష్టముగాని యిష్టపైన నీయిష్ట మేమున్నది ?

జన—(అపవారించి) అది నిజమేకాని యీధనుస్సు ప్రభావము శ్రీరామచంద్రునితో మీరిదివఱకు నెలవిద్భితిరా ?

విశ్వా—చెప్పినయట్టులే చెప్పినాను. దాని నీవు వంపవలసి యుండునని నేను చెప్పలేదు.

జన—నేనిప్పుడు చెప్పనా ? మీరుచెప్పెదరా ?

విశ్వా—నీవు చెప్పకుండునెడల నాతఁడు పూనుకొనునా ? పిమ్మట నేను చెప్పెదను.

జన—శ్రీరామచంద్రా ! గాఢేయసవన సంరక్షకై యీదేశ ప్రాంతమునకువచ్చి పూర్వపుణ్యవశమున నాకు దర్శనమిచ్చితివి. మహాసందభరితుఁడనైతిని. శివచాపము నెక్కువెట్టినవానికినాకూఁతు నిచ్చెదనని దీక్షయొనర్చితి నని యిదివఱకు జరిగియున్న మాటలవలన వినియుందువు. విల్లు వంచుటకుఁ గార్తవీర్యార్జునాది వీరులువచ్చి విముఖులైపోయిరి. ఆవిల్లువంచఁగల మహాపురుషుఁడెవ్వఁడునుగానఁ జడలేదు. రాక్షసత్వోదనదక్షాక్షీణభుజాబల విక్షేపుఁడవగు నీవిందు లకు సమర్థుఁడవయి యుందువు కావున—

విశ్వా—రామభద్రా ! అవశ్యము హరుచాపమును సజ్యము చేయుము.

రామ—రాజేంద్రా ! అనేకాస్త్రము లొసఁగి యనేక శక్తులఁ గటాక్షించి, యాసురబలరహస్యములెన్నియో వెల్లడించి, తాను

నాకు నమీపముగ గూర్చుంజి, చంపవలసిన నిమనమునుగూడ నిద్దరే
శించి, మాగురుడగు నీమహర్షి శిఖామణి రాక్షసుల నాచేజంపించి
నాఁడు. యధార్థముగ నాతనికి నాపైనున్న కటాక్షమే యసుర హాసన
కారణముకాని నాబాహువులలోనున్న సత్వముకాదు. ఇప్పుడుకూడ
నామహానుభావుని కటాక్షమే కాలకంఠధనువును వంపఁగలదు.

జన—(తనలో) ఆహాహా ! ఏమిసౌజన్యము !

లక్ష్మ—(తనలో) ప్రాణమైన వదలుకొనవచ్చునుగాని చేసిన
గొప్పపని ముని మెప్పును వదలుకొనుట యీతనికిఁదక్క మతెవ్వరికి
సాధ్యము.

శతా—ఆహా ! శ్రీరామమూర్తి వంటినిరహంభావస్వభావు నెచ్చు
టను గనివినియుండ లేదు.

గీ. చేయకుండఁ జేసితి నని ♦ చెప్పనాతఁ

డధముఁడు, రవంతచేసి కొం ♦ డంతచేసి

నాఁడననువాఁడు గర్వి యెం ♦ తయొయె నర్చి

సుంతఁ జేసితి ననువాఁడు ♦ సుజనుఁడిలను.

సర్వలోకోపకార వి ♦ స్తారకార్య

వారమొసరించి భగవంతు ♦ వైభవంబొ

శిష్టకరుణయొదానిని ♦ జేసెననుచు

తన్ను మఱచెఁడువాఁడెపో ♦ డై వమును.

జన—గురూత్తమా ! బాగుగ సెలవిచ్చితిరి. అట్టిమహాను
భావుఁడు హరధనువువంది, నాకన్యనువరించి, నాచిత్తభేదమునువారిం

చినప్పుడు గృతార్థునిజేయఁగలఁడని తోచుచున్నది.

విశ్వా—ఊహములతోడ నింకఁగాలక్షేపమేల? ఆధనువుటకు దెప్పింపుము.

జన—ఇప్పుడే యీ కార్యము జరిగింపుమని సెలవా?

విశ్వా—శుభమునంకల్పించిన వెంటనే జరుపవలసినదికాదా?

జన—చిత్తము. ధనువీ వెనుక నేయున్నది, సేవకా! ఈద్వారమును దెలుపుము.

(తెరమొత్తగఁ బుష్పమాలాద్యలంకృతంబగు నొక్కగద్దెపై హారధనువు గానఁబడును.)

అందఱు—(తేచినమస్కరించి) ఓం! హారహార! మహాదేవ శంభూ!

లక్ష్య—(తనలో) ఓస్! ఈమాత్రపుధనువునే యెవరువంచలేకపోయిరా?

జన—(రామచంద్రునిఁ గౌఁగలించుకొని) నాయనా! రామచంద్రా! ఇటువచ్చిదానిని సజ్యముచేసెదవా?

విశ్వా—రాజేంద్రా! ఉండు. రామచంద్రా! తొందరి లేడు. జనకచక్రవర్తి! జానకినిటకుఁ బిలిపింపుము.

రామ—(తనలో) ఆహా! నామనసులోని యూహ మేనీనోట నుండి వెడలినదికదా! మహాత్మా!

జన—గాఢినందనా! రాణివాసముననున్న జానకియిటుకేల?

విశ్వా—తండ్రియొద్దరాణివాసమేల? ఈమునలిమసిమూర్తియొద్ద రాణివాసమేల? భర్తయొద్దరాణివాసమేల? పుత్రుఁడైన!

సోమిత్రీయొద్ద రాణిచాస మేల?

లక్ష్మ—సెబానో ! గురూత్తమా ! బాగుగఁబలికితివి.

రామ—(తనలో) ఆహా ! మునీశ్వరా ! నీవాశ్వమమోఘము శదా !

జన—

గీ॥ భర్తచాపమింక ♦ బల్లపైరుండఁగ

భర్తయనుచు రామ ♦ భద్రునింటి

భవసమానతేజ ! ♦ భవదీయవాక్యంబు

బహుళభవ్యభార ♦ భరితమయ్య.

సీవకా ! జానకినిటకుఁ బంపుమని రాణిగారితోఁ జెప్పెము.

రామ—(తనలో) హృదయమా !

గీ. భైరవాశార రాక్షస ♦ వీరదర్శ

సమాన నిసుమంతయుఁబకు జెం ♦ దకయయుండి

మృదులమృదులాంగి నీత నీ ♦ క్షింపఁదలఁచి

తొడికెదేల యప్పుడెఱుత్త ♦ బడెదవేల ?

ఇలను సుఖదుఃఖ భాగార్థ ♦ మాలకు శాశ్వ

తమిగి నీతొడ గూర్చు తోఁ ♦ దలఁచినట్టి

సుదతివచ్చు దడఁబడక ♦ చూడుమయ్య

ప్రభమదర్శనమతి కృతా ♦ గ్ధంబుగాదె ?

[జానకియు మృగలయుఁ బ్రవేశింతురు.]

జాన—ఎవ్వరికి క్రిత వాకున్నట్లున్నారు (పోఁబోవును.)

రాము—అహః హా !

జన—(మౌనమునకుఁబోయి జానకిని బట్టుకొని) అమ్మా!
పోనక్కఱలేదు, ఈతాతల నెఱుంగనే యెఱుగుదువుకదా ! ఆరాజ
కుమారులలో

గీ. పోకమౌక్కుఁబోలెఁ ♦ బొడుగై సవానిని

పచ్చనైన పట్టు ♦ బట్టరాని

తల్లీ ! తలవంచుకొనెదవేల ? (గడ్డముపట్టుకొని) ఇదిగో ! చూడు.

మొయలు హాయిలు మేని ♦ మరిపముల్లలవాని

పరమతేజమైన ♦ వానిగనుము ! ✓

జాన—(తనలో) కన్నులు మూసికొనినను నావహము
హుని దివ్యతేజము తెప్పలగుండ కన్నులలోఁ బ్రేరించి రెండులంతఁ
బ్రకాశింపఁజేయుచున్నదే ! ఇచ్చట సాక్షాత్కరించినది సాతపథుల
మైన దై వమైయుండునా ?

రాము—(తనలో)

గీ. మేఘమిచటనుండ ♦ మేఘపచ్చటను నేల

ఈవిచిత్రచాప ♦ మేల నడుము !

భవునిధనువువేగ ♦ పొచియో తెచ్చియో

నిన్ను నన్ను నన్ను ♦ నిన్నొనర్తు.

✓ జన—అమ్మా ! నేజెప్పినకాంతిని జూచితివా ? మాటలాడ
వేమిజాఁ కి?

✓ జాన—అబ్బా ! ఏ దులకు ?

✓ జనక—అదేమి ? కన్నులట్లు మూసికొందువేల ?

జాన — (తనలో) గోనఁబ్రవేశించిన యామహనీయ తేజోరాశి
తిరుగఁబైకిబోవు నేమోయనివెట్టిపడికన్నులుమూసికొంటినిగాని తెప్ప
లుదూరి లోఁజూరఁబారినకాంతి తెప్పలు తెఱచిననైనఁ బోవునా?
(కన్నులు తెఱచును.)

జన — అమ్మా! కన్నులు తెఱువుము సిగ్గుపడక చూడుము. —
ఇతఁడె దాశరథిరామచంద్రుఁడు (నవ్వుచు) ఆతఁడు నిన్నుఁ బెండ్లిచేసి
కొనునట. ఏమందువు?

జాన — (నిమగ్తముగ) హరధనువుమాట?

లక్ష్మ — (తనలో) సెబాస్! వీరికన్యకా! మారామచంద్రుని
నకు నీవేతగుదువు.

రాము — (తనలో) హరధనువు వంచిన తరువాతనే

జాన — (నొండ్రి) ! నన్ను వదలుము. (జానకిమృదులను జేరును.)

మృదుల — (అప) సీతమ్మా! ఎంతయదృష్టవంతురాలవమ్మా!

జాన — (అప) చూడు. చూడు. మాచెల్లె లూరిత్రకుసామితి
మిక్కిలితగియున్నాఁడుసుమా!

మృదుల — అమ్మా! నీపెండ్లికాకుండనే నీచెల్లెలికిఁ బెండ్లి
బేరపుమాటలా!

రాము — రాజేంద్రా! గురూత్తమా! ఇంక ధనువు నొద్దకు
వెడలవచ్చునా?

విశ్వా — అభ్యంతరమేమి?

రాము — తమ్ముడా! ఈవిల్లు నీయొద్దనుంచెదవా?

(ఇచ్చి ధనుస్సునొద్దకు నిమగ్తముగఁబోవును.)

జన — (తనలో) అన్నియుననుకూలముగనున్నవి. ఈధనుస్సేవి
చేయునో?

గీ. హర ! శశాంక రేఖాధర ! ♦ యాశ్రితాత్
హర ! యెసఁడు నైహికపు దేవు ♦ లాట నడుగె
నెదియు నొకటికోరెద త్తమి ♦ యింపు మింపుదా
నీత రామున కిల్లాలిఁ ♦ జేయుమయ్య.

రాము—(గద్దెనుఁ జేరి ప్రదక్షిణమునుఁ జేయును.)

హర ! త్రిపురహర ! గజదైత్య ♦ హర ! పదాక్ష
భక్తకృతపాపచయ హర ! ♦ ప్రసవబాణ
విసులమద హర ! భూషీకృ ♦ తపవనహర ?
ఏను నీవిల్లువంతు త్త ♦ మింపుమయ్య.

శాన—(తనలో) రామప్రభూ ! మీకులదేవతలు ముమ్మల
సఫలమనోరథులఁ జేయుదురుగాక !

రాము—(తనలో) విల్లెల్లు వంచెద నొయసి జానకి సన్ను
గేగంటఁజూచుచున్నది. ఆహా ! కృతార్థుఁడనుగదా ! (ప్రీతితో ముగ్ధా)
శిల్లందుకొనుటకన్దుజ్జయేకదా ?

✓ విశ్వా—హర ప్రసాదోస్తు.

✓ రాము—ఇనుగో. (పూలమాలికను జేతితో నెత్తును.)

(లక్ష్మణుఁడుతక్క- సందళము నెప్పుడును.)

లక్ష్మణ—ఆహా ! ప్రమాదము. రామమూర్తి నీతాకుసుమ
కొమలవి న్యస్త హృదయాబ్జుఁడై సుష్పమాలిక నెత్తినుకొంటాను. (కోప
ముతో) ఆయనయభిప్రాయము నెఱుఁగకుండ నట్లునెప్పుడు న్యాయమా?
రాజేంద్రదా ! నీవామాలిక దీసికొని శ్రీసీతాదేవికిమ్మా దాని నేమి
జేయవలయునో ఆమెయేయెఱుఁగును.

జన—(దీసికొని) అమ్మా ! ఇది తీసికొనుము.

